

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/379483416>

Львівський державний університет внутрішніх справ

Book · April 2024

CITATIONS
0

READS
107

3 authors, including:

[Nataliia Shevchenko](#)

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

15 PUBLICATIONS 7 CITATIONS

SEE PROFILE

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Степан Мельник
Наталія Шевченко
Інна Висоцька

**БАНКІВСЬКА СИСТЕМА:
навчальний посібник
у схемах і таблицях**

Львів
2023

УДК 336.7.347.7

М48

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(*протокол від 27 вересня 2023 року № 3*)

Рецензенти:

Рудніченко Є. М., доктор економічних наук, професор (Хмельницький національний університет);

Копитко М. І., доктор економічних наук, професор (Львівський державний університет внутрішніх справ)

Мельник С. І., Шевченко Н. В., Висоцька І. Б.

М48 **Банківська система : навчальний посібник у схемах і таблицях.**
Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ,
2023. 184 с.

ISBN 978-617-511-389-9

Підготовлено відповідно до навчальної програми з обов'язкової дисципліни «Банківська система». Вміщено теми лекційних занять, питання для самоперевірки, тестові та практичні завдання. За допомогою схем і таблиць репрезентовано банківську систему України, висвітлено особливості банківського менеджменту і маркетингу, зокрема у сфері управління активними й пасивними операціями банків, надання кредитних, інвестиційних та посередницьких послуг.

Для здобувачів освіти економічних спеціальностей, викладачів, практичних працівників у різних галузях фінансів, співробітників банківських установ.

Prepared in accordance with the curriculum for the compulsory discipline «Banking System». It contains topics for lectures, questions for self-examination, tests and practical tasks. Diagrams and tables present the banking system of Ukraine, highlighting the features of banking management and marketing, in particular in the management of active and passive operations of banks, the provision of credit, investment and intermediary services.

For students of economic specialties, teachers, practitioners in various fields of finance, employees of banking institutions.

© Мельник С. І., Шевченко Н. В.,
Висоцька І. Б., 2023

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2023

ISBN 978-617-511-389-9

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
<i>Тема 1.</i> ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	8
1.1. Еволюція банківської системи	8
1.2. Визначення сутності банківської системи та її функцій	13
1.3. Походження, призначення та класифікація банків	17
1.4. Поняття й діяльність фінансової групи	20
Питання для самоперевірки	22
Тестові завдання	22
<i>Тема 2.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СТВОРЕННЯ БАНКІВ	24
2.1. Сутність, функції та види банків	24
2.2. Порядок реєстрації та створення банків	27
2.3. Ліцензування банківської діяльності	30
2.4. Організаційна структура банку та управління ним	32
Питання для самоперевірки	36
Тестові завдання	36
<i>Тема 3.</i> НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ: ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ, МЕРЕЖА ТА СТРУКТУРА	38
3.1. Правовий статус та функції Національного банку України	38
3.2. Структура Національного банку України	42
3.3. Основні засади грошово-кредитної політики Національного банку України	47
Питання для самоперевірки	50
Тестові завдання	50
Практичні завдання	52
<i>Тема 4.</i> БАНКІВСЬКІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКУ	54
4.1. Сутність та класифікація банківських ресурсів	54
4.2. Склад, структура та джерела формування капіталу банку	57
4.3. Суть, значення та характеристика залученого капіталу банку	60
4.4. Суть, значення та характеристика запозичених банківських ресурсів	62
Питання для самоперевірки	64
Тестові завдання	64
Практичні завдання	66

<i>Тема 5.</i>	ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ ТА БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У БАНКАХ	67
5.1.	Сутність організації грошового обігу в банках.....	67
5.2.	Платіжні системи в банках: види і принципи використання. Система електронних платежів.....	71
5.3.	Безготівкові розрахунки банківських установ..... Питання для самоперевірки..... Тестові завдання..... Практичні завдання.....	73 76 76 78
<i>Тема 6.</i>	КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ І ПОСЛУГ	79
6.1.	Особливості організації банківської діяльності.....	79
6.2.	Банківські операції: суть, види й типи.....	82
6.3.	Банківські послуги та продукти: сутність і класифікація..... Питання для самоперевірки..... Тестові завдання..... Практичні завдання.....	86 88 89 91
<i>Тема 7.</i>	БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ	92
7.1.	Сутність, функції та класифікація кредитів.....	92
7.2.	Поняття кредитного портфеля та його характеристика.....	95
7.3.	Кредитний ризик: сутність і методи управління ним..... Питання для самоперевірки..... Тестові завдання..... Практичні завдання.....	99 102 102 104
<i>Тема 8.</i>	ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ	105
8.1.	Поняття, види та класифікація цінних паперів.....	105
8.2.	Структура банківського портфеля цінних паперів і методи управління ним.....	108
8.3.	Банківські операції на фондовому ринку. Емісійна діяльність банків.. Питання для самоперевірки..... Тестові завдання..... Практичні завдання.....	111 114 114 116
<i>Тема 9.</i>	ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ	117
9.1.	Інформаційне забезпечення фінансово-економічної діяльності банку....	117
9.2.	Аналіз активів і пасивів банку.....	121
9.3.	Аналіз доходів, витрат і прибутку банку..... Питання для самоперевірки..... Тестові завдання..... Практичні завдання.....	126 128 129 131

<i>Тема 10.</i>	УЗАГАЛЬНЮЮЧА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ	132
10.1.	Рейтингова система CAMELS: сутність та особливості застосування	132
10.2.	Значення та принципи рейтингової оцінки діяльності банків	136
10.3.	Системи оцінки конкурентоспроможності банку ПУСКО	138
	Питання для самоперевірки.....	141
	Тестові завдання	141
<i>Тема 11.</i>	БАНКІВСЬКИЙ МАРКЕТИНГ	143
11.1.	Сутність, принципи та функції банківського маркетингу	143
11.2.	Механізм банківського маркетингу.....	149
11.3.	Маркетингова стратегія банківської установи	154
	Питання для самоперевірки.....	158
	Тестові завдання	158
<i>Тема 12.</i>	БАНКІВСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ	161
12.1.	Сутність банківського менеджменту	161
12.2.	Види та функції банківського менеджменту	165
12.3.	Завдання банківського менеджменту	170
	Питання для самоперевірки.....	174
	Тестові завдання	174
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	177
	ДОДАТОК.....	180

ПЕРЕДМОВА

Сучасний розвиток банківської системи безпосередньо залежить від рівня наглядової політики та регулювання з боку Національного банку України щодо діяльності банківських установ, забезпечення їх ліцензіями на здійснення операцій та надання послуг, а також якості послуг, які пропонують банківські установи фізичним і юридичним особам на ринку банківських послуг.

Рекомендований навчальний посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Банківська система» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Завдання дисципліни – дослідження еволюції, складу та структури банківської системи України, визначення видів та принципів здійснення активних і пасивних банківських операцій, аналіз фінансового стану банку, вивчення особливостей банківського менеджменту та маркетингу в сучасних умовах.

«Банківська система» тісно пов'язана з іншими дисциплінами, які викладаються здобувачам вищої освіти, а саме: «Фінанси», «Гроші і кредит», «Безпека банку», «Фінансовий ринок», «Інвестування», «Страховання», «Фінансова інфраструктура».

У навчальному посібнику у схемах і таблицях «Банківська система» висвітлено такі теми: виникнення й розвиток банківської системи; сутність, функції та порядок створення і ліцензування банків; роль, функції та призначення Національного банку України як центрального банку держави; сутність, структура, класифікація банківських ресурсів; сутність, види і правове регулювання грошового обігу та безготівкових розрахунків; сутність і класифікація банківських операцій та послуг на ринку банківських послуг; сутність, форми і види банківського кредитування; види й цілі інвестиційної діяльності банків, інвестиційний портфель банків; система інформаційного забезпечення фінансово-економічного аналізу банків; сутність і узагальнююча оцінка фінансового стану банку, суть та значення рейтингів; мета та принципи забезпечення банківського маркетингу; функції та складові планування банківського менеджменту.

У підсумку вивчення курсу «Банківська система» здобувачі вищої освіти повинні:

– **знати:** склад і структуру банківської системи України, її еволюцію; правові засади здійснення банківських операцій вітчизняними банківськими установами; особливості формування ресурсів банківських установ; принципи надання банками лізингових, розрахункових і факторингових

операцій банківських установ; склад і методи управління інвестиційними, кредитними, депозитними, валютними та розрахунково-касовими операціями; порядок і умови здійснення фінансової та рейтингової оцінки діяльності банку; напрями реалізації маркетингових банківських продуктів; принципи організації фінансового менеджменту банку;

– **вміти:** здійснювати відкриття рахунків у національній та іноземній валюті; визначати особливості відкриття та ведення кредитних, депозитних рахунків для фізичних і юридичних осіб; здійснювати оцінку достатності капіталу та його співвідношення у структурі; формувати й оцінювати дохідність інвестиційного, кредитного та депозитного портфелів; здійснювати рейтингову оцінку діяльності банку в сучасних умовах; виявляти ризики при здійсненні банківських операцій та розробляти методи їх мінімізації.

Тема 1

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

- 1.1. Еволюція банківської системи
- 1.2. Визначення сутності банківської системи та її функцій
- 1.3. Походження, призначення та класифікація банків
- 1.4. Поняття й діяльність фінансової групи

Основні поняття та терміни: *банк, трапезити, жиробанки, розвиток банківської справи, асигнаційні банки, банківська система, рівні банківської системи, центральний банк, комерційні банки, функції банківської установи, фінансова група, банківська група, небанківська група*

1.1. Еволюція банківської системи

Термін «банк» походить від італійської «banco» – «конторка», «лавка», «стіл», за яким проводили обмін грошей.

З французької «banque» – скриня, що вказує на функцію заощадження.
У Генуї банкірами – «bancaeri» – називали міняйл.

Сучасні дослідження в галузі банківської справи не повністю відображають інформацію про виникнення банків, їх операції та чинники, що сприяли їхньому розвитку. Попри те що зафіксовано чимало свідчень про існування грошового обігу у стародавні часи, точна роль найпростіших кредитних установ залишається малодослідженою.

Історичні факти підтверджують, що перші кредитні операції відбувалися у Стародавньому Вавилоні, де здійснювався обмін грошей між різними державами, а також приймалися вклади з видачею відсотків. Розвиток банківської справи розпочався у Стародавній Греції (Елладі), де була заснована банківська система понад дві з половиною тисячі років тому в містах на узбережжях Середземного, Егейського і Чорного морів. Від моменту виникнення до сучасності розвиток банківництва відбувався у чотири етапи (рис. 1.1).

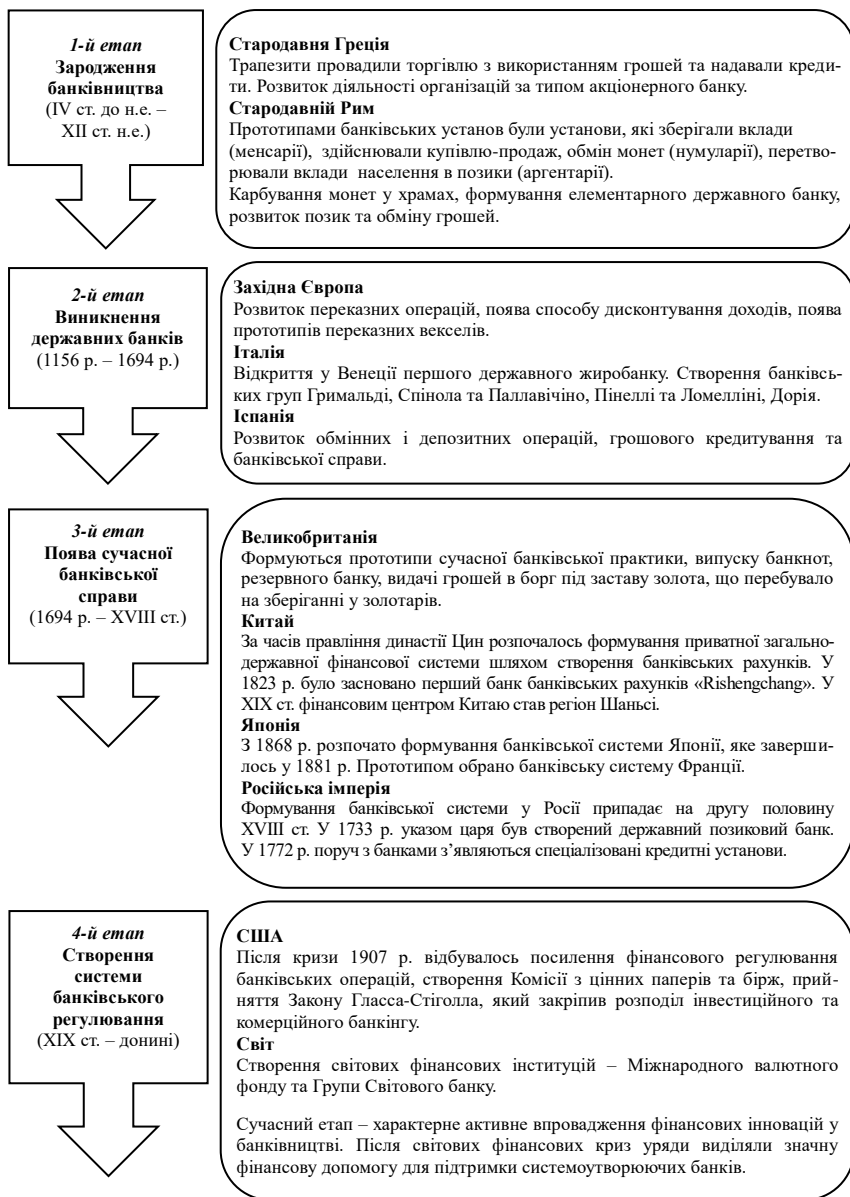

Рис. 1.1. Етапи розвитку банківництва

На території сучасної України банки з'явилися на початку XV ст. Банківські установи розвинулись у генуезьких колоніях (Банк «Каса ді Сан Джорджо», 1453–1475 рр., м. Кафа) та Львові. У XVI ст. помітним центром банківських операцій стає м. Володимир (нині м. Володимир-Волинський).

Подальший розвиток банківської справи відбувався із врахуванням соціально-економічних умов держави, до якої входила частина території України.

Період до
1860 р.
Банківська
справа моно-
полізована
державою

1733 р. формується становлення державного кредитування, що пов'язано із започаткуванням видачі Монетною конторою Санкт-Петербурга кредитів від застав золота та срібла під 8% річних.

1754 р. створено два державні банки – Дворянський та Купецький, робота яких було малоєфективною. Дворянський банк створений з метою кредитування дворянства (закрився у 1785 р.). Призначення Купецького банку – поліпшення комерції при Петербурзькому порту та купецтва при комерційній колегії (припинив діяльність у 1782 р.).

1768 р. відкрито два асигнаційні банки, які 1786-го трансформовано у Державний позиковий та Державний асигнаційний банки. Державний позиковий банк створено для довгострокового (до 30 років) кредитування поміщиків. Кредити видавались під заставу маєтків. У 1802 р. фінансова установа об'єдналася з Допомоговим для дворянства банком.

1781–1788 рр. в Україні (Києві, Харкові, Одесі, Херсоні, Ніжині) діяли вимінні контори Державного асигнаційного банку.

1802–1817 рр. в Україні (Одесі, Феодосії) функціонували дисконтні контори Державного асигнаційного банку.

1817 р. Державний асигнаційний банк реорганізовано у Державний комерційний банк. Метою реорганізації було сприяння торгово-промислового розвитку країни.

Після реформ
1860-х рр.

1860 р. Державний комерційний банк реорганізовано у Державний банк, який мав контори у Києві, Одесі та Харкові, а також 24 відділень на території України.

1882 р. створено Селянський поземельний банк (9 відділень на території України), а в **1885 р.** – Дворянський земельний банк (7 відділень на території України), які спеціалізувались на видачі іпотечних кредитів під заставу земельних ділянок.

Друга половина XIX ст. характеризується бурхливим розвитком приватних комерційних банків – створено 39 банківських установ, 10 з яких функціонували на території України.

На кінець XIX ст. особливого поширення набули міські банки, які створювались на кошти міських товариств та функціонували під контролем міських дум. В Україні працювали 33 міські громадські банківські установи, які спеціалізувались на кредитуванні міської промисловості під заставу нерухомості.

Рис. 1.2. Еволюція банківської справи на частині території України, що входила до складу Російської імперії

XIX ст.	<p>1816 р. створено привілейований Австрійський національний банк.</p> <p>1878 р. Акціонерний національний банк трансформовано в Австро-Угорський банк, відділення якого були у містах Галичини, Буковини та Закарпатської України.</p>
Кінець XIX ст. – початок XX ст.	<p>Створення у Львові українських банків – Українська шадниця «Віра» (1894 р.), Кредитне товариство «Дністер» (1895 р.), «Крайовий союз кредитовий» (1898 р.), Земельний банк іпотечний (1910 р.).</p>

Рис. 1.3. Фази розвитку банківської системи на частині території України, що входила до складу Австро-Угорської імперії

Українська Народна Республіка (1917–1919 рр.)	<p>22 грудня 1917 р. Центральна Рада ухвалила закон про утворення Українського державного банку. Закон передбачав також припинення діяльності відділень російських банків – Державного дворянського земельного банку і Селянського поземельного банку.</p> <p>10 серпня 1918 р. Рада Міністрів ухвалила Статут Українського державного банку.</p> <p>23 серпня 1918 р. засновано Державний земельний банк. Основною метою створення банку було покращення стану справ у сільському господарстві шляхом зміцнення дрібного землеволодіння.</p> <p>Вжиті заходи сприяли стабілізації грошової та фінансової сфер, а також забезпечили задовільне обслуговування державних і господарських потреб суспільства.</p>
---	--

Рис. 1.4. Особливості банківської системи в Українській Народній Республіці

Радянська Україна (1919–1991 рр.)	<p>22 січня 1919 р. Націоналізовано приватні банківські установи, банківництво проголошено державною монополією.</p> <p>1920 р. скасовано національну грошову одиницю.</p> <p>У жовтні 1921 р. відкрито Всеукраїнську контору Держбанку та філії кооперативного, торгово-промислового, комунального, сільськогосподарського банків.</p> <p>1927 р. відкрито Київський місцевий комунальний банк та Київську філію Всеросійського комерційного банку зовнішньої торгівлі.</p> <p>1930–1932 рр. ліквідовано недержавні банки. Банківську систему перебудовано за функціональною ознакою: Державний банк СРСР (став єдиним розрахунковим центром і займався концентрацією короткострокового кредитування і платіжного обігу) та 4 спеціалізовані банківські установи – Промбанк, Сільгоспбанк, Торгбанк, Цекомбанк.</p> <p>Період Другої світової війни вирізнявся централізованим державним управлінням кредитною системою.</p> <p>1987 р. проведено банківську реформу: створено шість банків (Держбанк СРСР; спеціалізовані банки Агропромбанк СРСР, Промбудбанк СРСР, Житлоспецбанк СРСР, Ощадний банк СРСР, Зовнішньоекономічний банк СРСР).</p>
-----------------------------------	---

Рис. 1.5. Розвиток банківської системи в Українській РСР

I етап	1989–1991 рр. – створено понад 15 банків при міністерствах та галузевих банків, 20 банківських установ за змішаною формою власності (державною та кооперативною), здійснено реорганізацію банків із «московським капіталом», продовжено роботу банків із державним капіталом.
II етап	20 березня 1991 р. прийнято Закон України «Про банки і банківську діяльність». У жовтні 1991 р. розпочато Національним банком перереєстрацію комерційних банків: передачу акцій від міністерств та відомств до Міністерства фінансів, акціонування державних банків (Промінвестбанк, Агропромбанк «Україна», Укрсоцбанк) персоналом та окремими клієнтами.
III етап	1992–1993 рр. – створення банків із залученням приватного капіталу. У період гіперінфляції спостерігається утворення дрібних «кишеневих» банків (понад 100 банків).
IV етап	1994–1996 рр. – у цей період банківська система України переживала стагнацію: деякі банки скорочували свої активи, існувала значна нерівномірність у розподілі банківського капіталу, а третина зареєстрованих банків не мала достатнього сплаченого статутного фонду. Як наслідок відбувалося масове банкрутство банків: у 1994-му збанкрутувало 12 банків, у 1995 р. – 20, у 1996 р. – 45 банків, а ще 60 опинилися в стані прихованого банкрутства.
V етап	1996–2000 рр. НБУ активно займається подоланням інфляційних процесів та створенням сприятливих умов для грошової реформи. У банківській системі простежуються позитивний розвиток, прихід іноземних банків та їхніх представництв, а також часта зміна акціонерів банків.
VI етап	2001–2007 рр. – активний розвиток банківської системи, банківські установи розширюють філіальну мережу та застосовують мережеву стратегію просування банківських послуг.
VII етап	2008–2009 рр. – стрімке зниження обсягів банківських послуг, припинення впровадження інноваційних банківських технологій, підвищення рівня недовіри до банків.
VIII етап	2010–2013 рр. – поступове відновлення довіри до банківського сектору, усунення наслідків фінансової кризи 2008 р.
IX етап	2014–2022 рр. – загострення фінансово-економічної кризи, проведення НБУ реформи банківського сектору.
X етап	З 2022 р. досьогодні – функціонування банківської системи в умовах воєнного стану: забезпечення стабільності діяльності банківських установ, відновлення довіри населення.

Рис. 1.6. Етапи становлення банківської системи в незалежній Україні

1.2. Визначення сутності банківської системи та її функцій

Банківська система – важлива складова економічної системи держави, до складу якої входять центральний банк (Національний банк України), банківські установи, небанківські фінансові інститути, які здійснюють залучення коштів, розміщення їх у вигляді кредитів та ведення рахунків клієнтів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та банківська інфраструктура.

Підходи до розуміння поняття «банківська система»

Інституційний підхід – визначення банківської системи як сукупності банківських установ, що її утворюють.

Інституційно-економічний підхід – визначення банківської системи крізь призму економічних, організаційних правових умов, що визначають потребу централізованого впорядкування банківської діяльності.

ЗУ «Про банки і банківську діяльність», А.М. Мороз

А.О. Спіфанов, А.В. Дзюблук

Рис. 1.7. Розуміння поняття «банківська система»

Отже, банківська система взаємодіє з іншими структурами фінансового ринку як цілісний механізм, і вона також утворює підсистему більш загальної об'єднаної економічної системи в цілому. Порівнюючи банківську систему з іншими, можна виявити загальні риси, що підтверджують її системний характер, а також унікальні особливості, які підкреслюють її специфіку.

Загальні та специфічні риси банківської системи

Загальні риси банківської системи

1. **Об'єднання однотипних елементів** (банків), які підпорядковуються однаковим цілям.
2. **Динамічність системи**, що проявляється в постійному її розвитку, адаптації до змінних економічних умов, розробці новітніх методів та інструментів банківської діяльності.
3. **Закритість системи**, що виявляється у концентрації на специфіці діяльності банків, дотриманні конфіденційності інформації та збереженні банківської таємниці.
4. **Саморегуляція системи**, що передбачає здатність швидко адаптуватися до зміни зовнішніх умов і швидко приймати адекватні рішення.

Специфічні риси банківської системи

1. **Дворівневість банківської системи.** Така структура притаманна банківським системам у ринковій економіці, де центральний банк (1-й рівень банківської системи) є емісійним, кредитним, розрахунковим та касовим центром держави, а комерційні банки (2-й рівень банківської системи) здійснюють обслуговування економічних суб'єктів.
2. **Централізоване регулювання.** Центральний банк централізовано здійснює регулювання діяльності банківської системи та кожної банківської установи.
3. **Гнучкість у поєднанні централізованого управління та збереженні економічної незалежності** в діяльності банку.
4. **Наявність загальносистемної інфраструктури**, що полегшує взаємодію між банківськими установами.

Рис. 1.8. Характеристика рис банківської системи

Ієрархічний принцип

У банківській системі на підставі внутрішньоструктурної підпорядкованості виділяються окремі рівні (сегменти).

Функціонально-регулюючий принцип

Банківська система поділяється на окремі сегменти із врахуванням функцій, які вони виконують, спеціалізації, характеру наглядних вимог та жорсткості банківського нагляду.

Організаційно-ієрархічний принцип

Передбачається виокремлення всіх функціонуючих елементів банківської системи: центрального апарату, територіальних відділень, розрахунково-касових центрів, відділень, обмінних пунктів і т. ін.

Рис. 1.9. Принципи побудови банківської системи

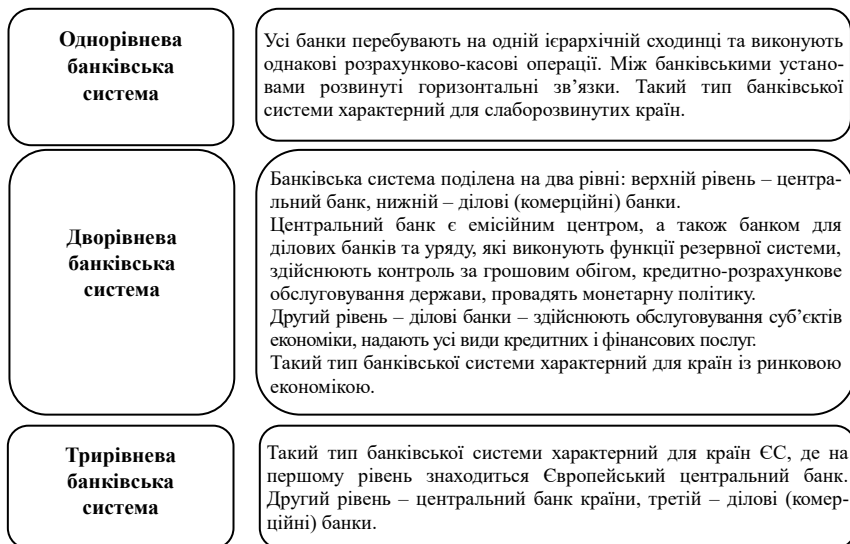

Рис. 1.10. Основні типи побудови банківської системи

Банківська система України є системою дворівневого типу, тобто взаємодія між банками відбувається на двох рівнях: вертикальному і горизонтальному. По вертикалі – відносини підпорядкування між НБУ, який виступає як головний орган управління всією банківською системою, та іншими банками. По горизонталі – взаємодія між банками другого рівня заснована на рівноправному партнерстві та конкуренції.

Рис. 1.11. Структура банківської системи України

Трансформаційна функція	Виконуючи роль посередника, банківська система залучає вільні кошти одних суб'єктів господарювання, трансформує їх за строками, розміром, регіоном, ступенем ризику і перетворює їх у позиковий капітал.
Емісійна функція	Банківські установи здійснюють створення платіжних засобів. Якщо центральний банк має монополієне право на емісію готівкових коштів, то випуск кредитних коштів здійснюють банки як першого, так і другого рівня.
Регулювання грошового обігу	Банківська система здатна оперативно змінювати масу грошей відповідно до зміни попиту на гроші, таким чином визначати пропозицію грошей. Регулювання обсягів грошової маси здійснюється за допомогою інструментів грошово-кредитної політики.
Стабілізаційна функція	Стабілізаційна функція банківської системи забезпечується впровадженням низки законів та інших нормативних актів, які регулюють діяльність усіх її компонентів – від центрального банку до спеціалізованих комерційних банків. Також це передбачає розробку та впровадження ефективного механізму контролю та нагляду за дотриманням цих законів і функціонуванням банків загалом.

Рис. 1.12. Основні функції банківської системи

Напрями розвитку банківських систем економічно розвинутих країн світу	
unit banking	Банківська система, для якої характерна наявність великої кількості банків із незначною кількістю відділень.
branch banking	Банківська система, для якої характерна незначна кількість банківських установ із великою кількістю відділень.
chain banking	Банківська система, до складу якої входить велика кількість пов'язаних між собою банків.

Рис. 1.13. Головні напрями розвитку банківських систем в економічно розвинутих країнах

1.3. Походження, призначення та класифікація банків

Етимологія слова «банк»:

- з італійської «**banco**» – конторка, лава, стіл, за яким здійснюється обіг грошей;
- з французької «**banque**» – скриня, місце для зберігання цінностей.

Банки – це установи, спеціалізовані на виконанні особливої функції, яку називають банківською діяльністю. Провідною роллю банків є здійснення посередництва при перерозподілі вільних грошових ресурсів. Тобто банки залучають тимчасово або постійно вільні кошти від суб'єктів, які ними не користуються, і передають їх тим, хто потребує цих коштів, на умовах зворотності, строковості та платності.

Рис. 1.14. Ключові функції банківських установ

Види комерційних банків

За формою власності	Державні – банки, 100% статутного капіталу яких належить державі	
	Приватні	
	Змішані	
За масштабом операцій	Оптові	
	Роздрібні	
За порядком формування статутного капіталу	Публічні акціонерні товариства	
	Приватні акціонерні товариства	
	Кооперативні	
За наявністю мережі філій	Банки з мережею філій	
	Малофілійні банки	
	Безфілійні банки	
За набором виконуваних операцій	Універсальні банки, які виконують усі види банківських операцій	
	Спеціалізовані банки – банки, 50% активів яких є активами одного типу	Інвестиційні
		Іпотечні
		Розрахункові
За територіальним охопленням	Міжнародні	
	Регіональні	
	Локальні	
За фінансовим станом	Стійкі (стабільні)	
	Проблемні	
	Кризові	
	Банкрути	

Рис. 1.15. Класифікація комерційних банків

Національний банк України з метою забезпечення проведення комплексного аналізу діяльності банків та розподілу наглядових функцій здійснює розподіл банків на групи.

Банки з державною часткою – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою статутного капіталу банку понад 75% статутного капіталу

АТ «Укресімбанк», АТ «ОЩАДБАНК», АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР»

Банки іноземних банківських груп – банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам

ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «КРЕДОБАНК», АТ «БТА Банк», АТ «УКРСИББАНК», АТ «Ідея Банк», АТ «ПРАВЕКС БАНК», АТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК», АТ «ІПРЕУС БАНК МКБ», АТ «АЛЬФА-БАНК», АТ «ІНГ Банк Україна», АТ «ОТП БАНК», АТ «СІТБАНК», АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК», АТ «БАНК ФОРВАРД», АТ «КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК», АТ «КРЕДИТВЕСТ БАНК», АТ «Дойче Банк ДБУ», АТ «СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК»

Банки з приватним капіталом – банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку

АТ «БАНК АЛЬЯНС», АТ «АЛЬТБАНК», Поліком-банк, АТ «ТАСКОМБАНК», ПрАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ», АТ АКБ «Львів», АТ «ОКСІ БАНК», АТ «А – БАНК», АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК», ПАТ «МТБ БАНК», Акціонерний банк «Південний», АТ «Полтава-банк», АТ «ПУМБ», АТ «БАНК «ГРАНТ», АТ «МЕГАБАНК», АТ «СКАЙ БАНК», АТ «АСВІО БАНК», АТ «КОМІНВЕСТБАНК», АТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ», АТ «МетаБанк», АТ «ЮНЕКС БАНК», АТ «КІБ», АТ «АЙБОКС БАНК», АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК», АТ «КБ «ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ», АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО», АТ «АБ «РАДАБАНК», АБ «КЛІРИНГОВИЙ ДІМ», АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК», ПАТ «БАНК ВОСТОК», АТ «БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ», АТ «Український банк реконструкції та розвитку», АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», АТ АКБ «КОНКОРД», АТ «УКРБУДІНВЕСТБАНК», АТ «МОТОР-БАНК», АТ «КБ «ГЛОБУС», АТ «АП БАНК», АТ «МІБ», ПуАТ «КБ «АКОРД-БАНК», АТ «БАНК ¾», АТ «СПБ», АТ «БАНК СІЧ», АТ «АЛЬПАРИ БАНК», АТ «БАНК АВАНГАРД», ПАТ «БАНК -ПОРТАЛ», АТ «КРИСТАЛ-БАНК», АТ «РВС БАНК»

Рис. 1.16. Розподіл комерційних банків на групи (станом на 2021 р.)

1.4. Поняття й діяльність фінансової групи

Чинне законодавство України встановлює правову основу для утворення об'єднань банків, які діють поряд із окремими учасниками ринку позичкового капіталу.

Рис. 1.17. Види фінансових груп

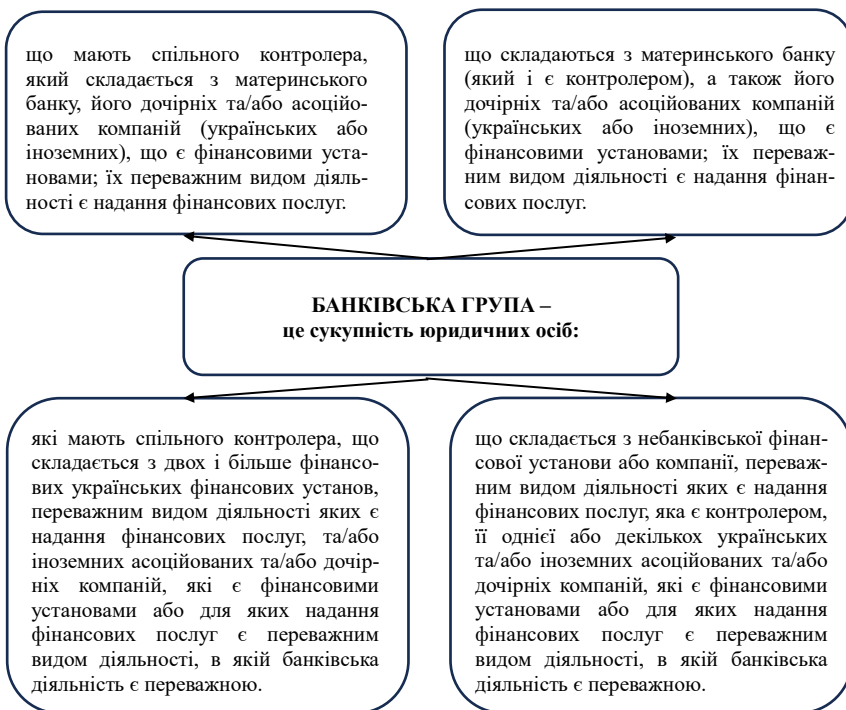

Рис. 1.18. Умови визнання фінансової групи банківською

Банківська холдингова компанія – це фінансова холдингова компанія, в якій переважною діяльністю фінансових установ (дочірні та асоційовані компанії) є банківська діяльність.

Якщо банківська холдингова компанія, а також компанія із надання допоміжних послуг мають спільного контролера, який є учасником банківської групи, то така компанія також належить до складу цієї банківської групи.

Щорічно станом на 1 січня поточного року проводиться розрахунок переважної діяльності фінансової групи. Переважна діяльність групи визнається як банківська, якщо за минулі 4 квартали загальне середньоарифметичне значення активів банків-учасників банківської групи становить понад 50% сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх учасників цієї групи. У разі якщо частка активів банків у сукупному розмірі активів установ, що входять до цієї групи, зменшиться і становитиме в діапазоні від 40% до 50%, група продовжує вважатися банківською протягом трьох років з моменту зменшення.

Небанківська фінансова група – група юридичних осіб, які мають спільного контролера (фінансова установа, котра не є банком), що складається з двох або більше фінансових установ, у якій фінансові установи інші, ніж банк, здійснюють переважну діяльність.

Якщо небанківська холдингова компанія, а також компанія із надання допоміжних послуг мають спільного контролера, який є учасником небанківської групи, то така компанія також належить до складу цієї небанківської групи.

Переважна діяльність групи визнається як небанківська, якщо вона здійснюється небанківською установою, а також якщо за минулі 4 квартали загальне середньоарифметичне значення активів небанківської установи (установ) такої групи становить понад 50% сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх учасників цієї групи. Розрахунок переважної діяльності небанківської фінансової групи здійснюється щорічно станом на 1 січня поточного року.

Банки з метою розширення своєї присутності на ринку, підвищення загального рівня капіталізації, забезпечення платоспроможності, зменшення ризиків об'єднують свої ділові операції.

Банки задля представлення та захисту інтересів своїх учасників, розширення міжрегіональних та міжнародних зв'язків, обміну інформацією, забезпечення професійних інтересів, розробки рекомендацій щодо банківської діяльності можуть створювати неприбуткові банківські спілки або асоціації.

Неприбуткові банківські спілки та асоціації не мають на меті отримання прибутку і не можуть займатися підприємницькою чи банківською діяльністю. Також асоціація і спілка банків не може втручатися в діяльність своїх членів.

Питання для самоперевірки

1. Визначте основні етапи розвитку банківської справи.
2. Охарактеризуйте особливості розвитку банківництва в античний період.
3. Перелічіть основні етапи розвитку банківської системи України.
4. Розкрийте загальні та специфічні риси банківської системи.
5. Наведіть основні принципи побудови банківської системи.
6. Опишіть одно-, дво- та трірівневу банківську системи.
7. Охарактеризуйте структуру банківської системи України.
8. Визначте зміст основних функцій банківської системи.
9. Розкрийте сутність поняття «банк» та з'ясуйте основні його функції.
10. Охарактеризуйте сутність та особливості діяльності фінансових груп.

Тестові завдання

1. Важлива складова економічної системи держави, до складу якої входить центральний банк (Національний банк України), банківські установи, небанківські фінансові інститути, які здійснюють залучення коштів, розміщення їх у вигляді кредитів та ведення рахунків клієнтів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та банківська інфраструктура, – це:
 - а) фінансова система;
 - б) грошово-кредитна система;
 - в) монетарна система;
 - г) банківська система.
2. До складу банківської системи не входять:
 - а) Фонд гарантування вкладів фізичних осіб;
 - б) ломбарди;
 - в) центральний банк;
 - г) банківські установи.
3. До специфічних рис банківської системи відносять такі риси:
 - а) об'єднання однотипних елементів;
 - б) саморегуляція системи;
 - в) централізоване регулювання;
 - г) закритість системи.
4. Принцип побудови банківської системи, відповідно до якого в банківській системі на підставі внутрішньоструктурної підпорядкованості виділяються окремі рівні (сегменти), – це:
 - а) ієрархічний принцип;
 - б) функціонально-регулюючий принцип;
 - в) організаційно-ієрархічний принцип;
 - г) системний принцип.

5. Тип банківської системи, за якою всі банківські установи перебувають на одній ієрархічній сходинці:
- а) однорівнева;
 - б) дворівнева;
 - в) трирівнева;
 - г) немає правильної відповіді.
6. Банківські установи, створюючи платіжні засоби, виконують таку функцію:
- а) трансформаційну;
 - б) емісійну;
 - в) функцію регулювання грошового обігу;
 - г) стабілізаційну.
7. Існують такі види фінансових груп:
- а) банківська група;
 - б) небанківська група;
 - в) парабанківська група;
 - г) немає правильної відповіді.
8. Група юридичних осіб, які мають спільного контролера (фінансова установа, яка не є банком), що складається з двох або більше фінансових установ, у якій фінансові установи інші, ніж банк, здійснюють переважну діяльність, – це:
- а) банківська група;
 - б) небанківська група;
 - в) парабанківська група;
 - г) немає правильної відповіді.
9. Банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку, – це:
- а) банки з державною часткою;
 - б) банки іноземних банківських груп;
 - в) банки з приватним капіталом;
 - г) немає правильної відповіді.
10. Функція банківської установи, сутність якої полягає у залученні тимчасово вільних коштів (заощадження, гроші, доходи і т.ін.) та перетворення їх у капітал, – це:
- а) платіжно-розрахункова функція;
 - б) ощадно-капіталотворча функція;
 - в) кредитно-інвестиційна функція;
 - г) немає правильної відповіді.

Тема 2
ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА СТВОРЕННЯ БАНКІВ

- 2.1. Сутність, функції та види банків
- 2.2. Порядок реєстрації та створення банків
- 2.3. Ліцензування банківської діяльності
- 2.4. Організаційна структура банку та управління ним

Основні поняття та терміни: банк, банківська діяльність, функції банку, емісійна функція, трансформаційна функція, види банків, реєстрація банку, банківська ліцензія, учасники банку, організаційна структура банку, правління банку, загальні збори учасників банку, наглядова рада

2.1. Сутність, функції та види банків

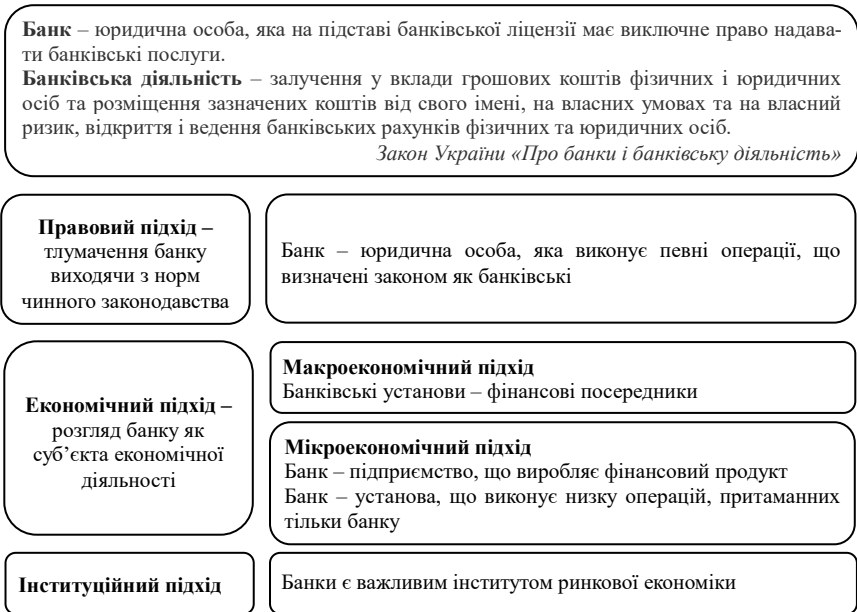

Рис. 2.1. Підходи до визначення поняття «банк»

Рис. 2.2. Характеристика функцій банківських установ

Банки реалізують дві конкретні функції – емісійну і трансформаційну, шляхом виконання різних видів діяльності. Незважаючи на універсальність роботи банків, основу їхньої діяльності формують три базові банківські операції: кредитні, депозитні та розрахункові. Хоча деякі небанківські фінансові установи можуть виконувати окремі з цих операцій, комплексне виконання їх зазвичай можливе лише банками.

Виконання цих базових операцій дає змогу банкам займати провідне місце у фінансовому посередництві. Через реалізацію таких операцій банки мають можливість впливати на всі стадії суспільного відтворення – виробництво, обмін, розподіл та споживання. Це їм дає можливість здійснювати перерозподіл ресурсів між учасниками відтворювального процесу.

Комплекс класичних банківських операцій є основою діяльності банківської установи. Банк – фінансовий посередник, який виконує три класичні банківські операції: залучає вклади на депозит, надає кредити та здійснює розрахунково-касове обслуговування клієнтів.

Трансформація ризиків	Банки вживають відповідні заходи, що в сукупності знижує ризики для вкладників та акціонерів. До таких заходів відносять диверсифікацію активних операцій та процентних ставок, формування резервів, страхування депозитів тощо.
Трансформація строків	Банки залучають короткострокові вклади і постійно поповнюють їх, завдяки чому мають можливість направляти частину вкладів на формування довгострокових активів та позичок.
Трансформація обсягів	Банки, мобілізуючи великі обсяги дрібних вкладень, здатні сформувати великі масиви капіталу для реалізації масштабних проєктів.
Просторова трансформація	Банки здатні акумулювати кошти з різних регіонів та країн і скеровувати їх на фінансування конкретного проєкту, регіону та країни.

Рис. 2.3. Складові трансформаційної функції банків

ВИДИ БАНКІВ	
За формою власності	Державні банки – банки, 100% статутного капіталу яких належить державі.
	Акціонерний банк – банк, статутний капітал якого формується шляхом продажу акцій.
	Кооперативні банки різняться за принципом територіальності і поділяються на центральний кооперативний банк та місцеві.
За належністю капіталу	Вітчизняні банки – статутний капітал належить вітчизняним інвесторам.
	Банки з іноземним капіталом – банківська установа, понад 10% від статутного капіталу якого належить іноземним інвесторам.
	Іноземні банки – банківська установа, статутний капітал яких належить іноземним інвесторам.

Рис. 2.4. Класифікація банків

2.2. Порядок реєстрації та створення банків

Порядок створення та реєстрації банків регулюється Законом України «Про банки і банківську діяльність», Положенням про ліцензування банків. Рішення про створення вітчизняних банків приймає Комісія з питань нагляду і регулювання діяльності банків НБУ. Щодо реєстрації банків з іноземним капіталом таке рішення приймає Правління НБУ.

Банк повинен мати повну назву як українською, так і іноземною мовою (мовами), а також може використовувати скорочену назву як українською, так і іноземною мовою (мовами). У назві банку має бути слово «банк», а також вказівка на організаційно-правову форму банку.
Банк може мати печатку зі своїм повним найменуванням.

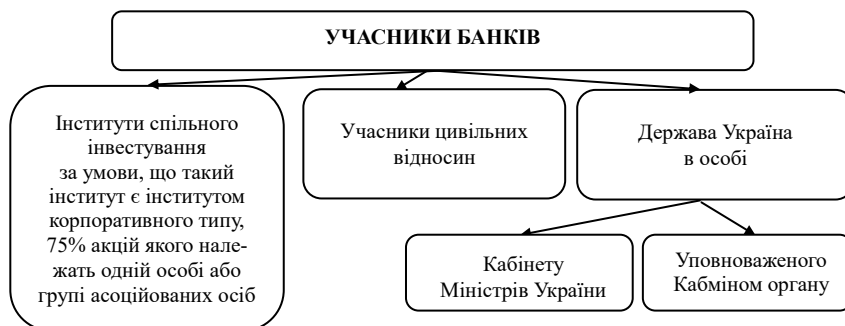

Рис. 2.5. Склад учасників банків

Реєстрація банківської установи – це процедура, яка передбачає внесення запису до Державного реєстру банків, набуття статусу юридичної особи та отримання свідоцтва про державну реєстрацію.

Перед державною реєстрацією банку як юридичної особи в Єдиному державному реєстрі НБУ погоджує статут новоствореного банку.

Юридична особа, яка має намір провадити банківську діяльність, створюється у порядку, визначеному законодавством України, та подає документи для проведення її державної реєстрації виключно після погодження Національним банком України статуту цієї юридичної особи.

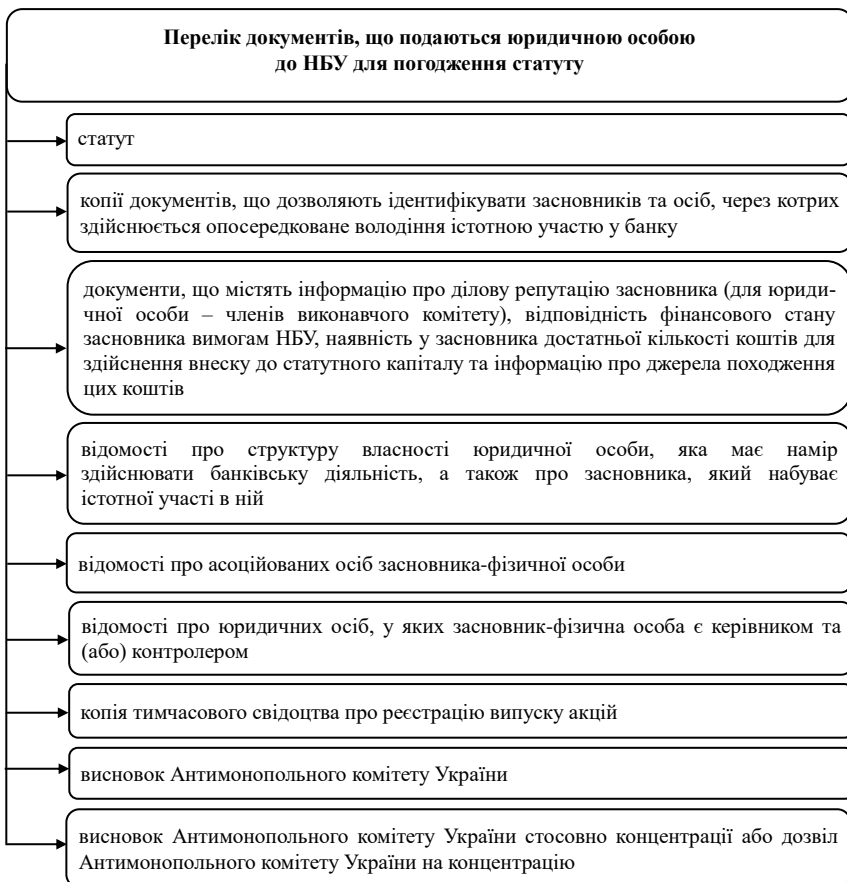

Рис. 2.6. Документи, які подає юридична особа, що має намір провадити банківську діяльність, до НБУ для погодження статуту

У тримісячний термін з дня подання пакета документів НБУ приймає рішення про погодження або про відмову в погодженні статуту юридичної особи, що має намір провадити банківську діяльність.

НБУ має право вимагати, а засновники юридичної особи, які мають намір провадити банківську діяльність, та особи, що мають істотну участь у цій юридичній особі, зобов'язані надати додаткові документи, інформацію, пояснення, які необхідні для перевірки, уточнення наданих документів або підтвердження виконання норм законодавства.

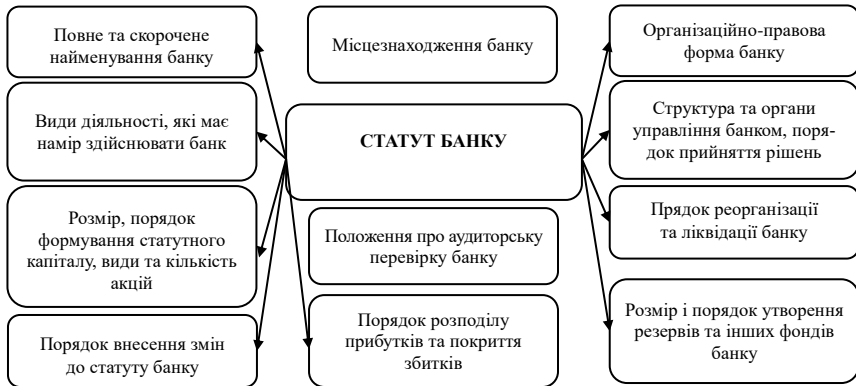

Рис. 2.7. Інформація, що міститься в статуті банку

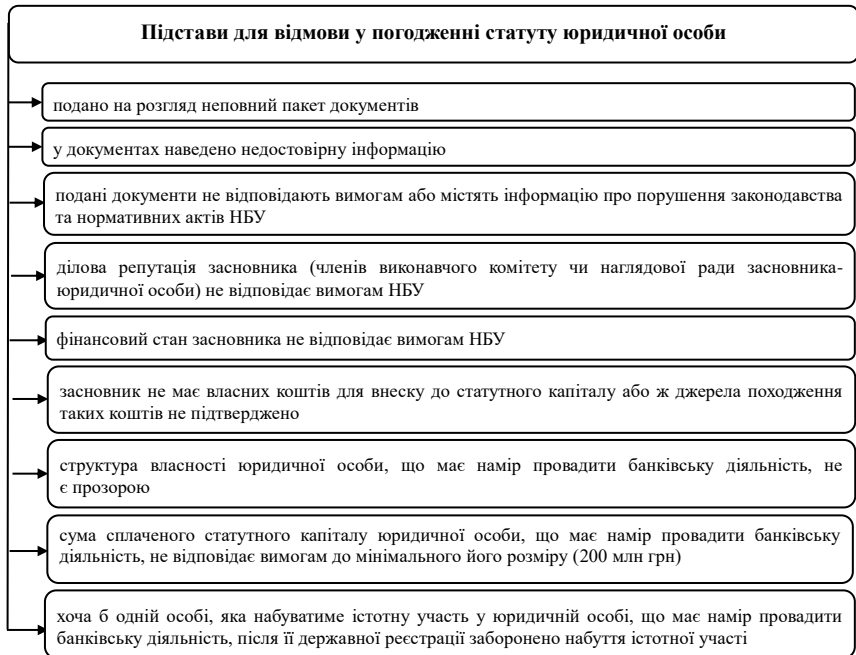

Рис. 2.8. Перелік підстав для відмови у погодженні статуту юридичної особи, яка має намір провадити банківську діяльність

2.3. Ліцензування банківської діяльності

Національний банк України вносить відомості про юридичну особу до Державного реєстру банків одночасно з моментом ухвалення рішення про виділення банківської ліцензії. Це рішення підписується заступником Голови Національного банку, засвідчується гербовою печаткою і набуває чинності з дня прийняття відповідного рішення НБУ.

Банківська ліцензія – відповідний запис у Державному реєстрі банків, який засвідчує право юридичної особи або філії іноземного банку на провадження банківської діяльності.
Видача банківської ліцензії – процедура внесення НБУ до Державного реєстру банків запису про одержання права юридичною особою або філією іноземного банку на провадження банківської діяльності.

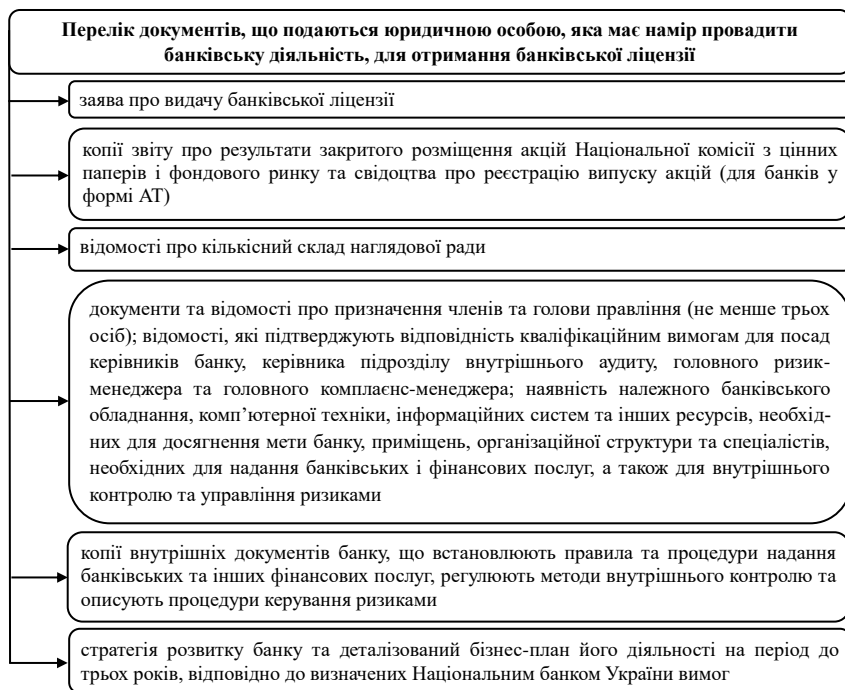

Рис. 2.9. Документи, необхідні для отримання банківської ліцензії

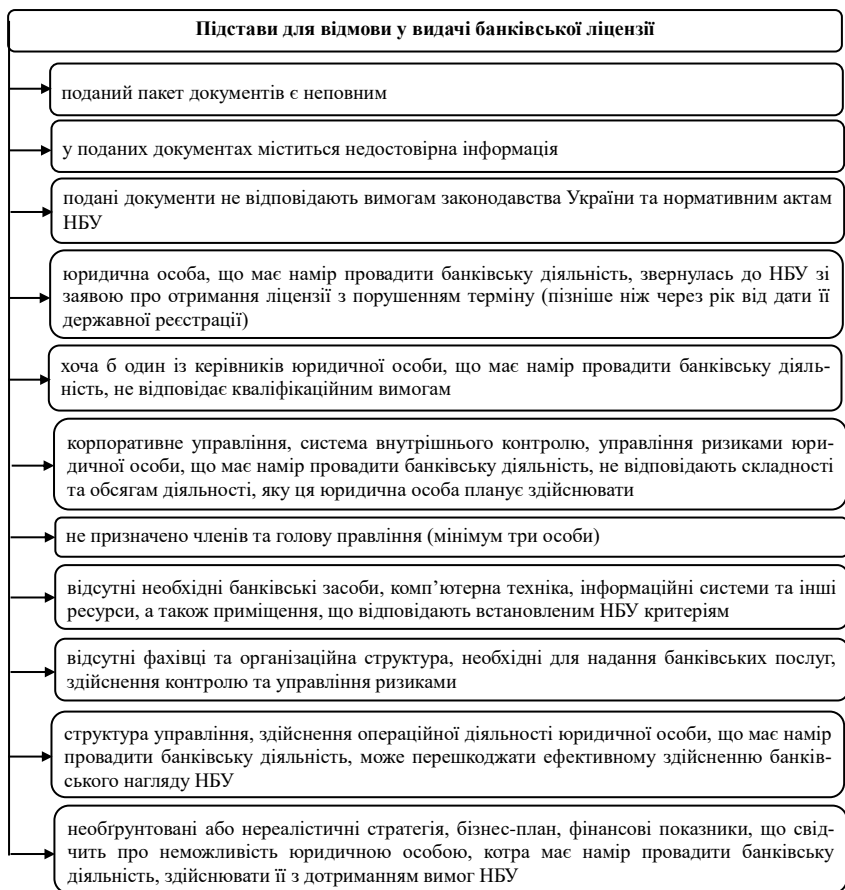

Рис. 2.10. Перелік відмов щодо видачі банківських ліцензій

Після одержання банківської ліцензії та початку надання банком банківських та інших фінансових послуг, а також під час виконання іншої діяльності банк повинен дотримуватися встановлених Національним банком вимог, що стосуються цих видів діяльності чи послуг.

Відкликання банківської ліцензії – процедура виключення НБУ з Державного реєстру банків запису про право юридичної особи або філії іноземного банку на провадження банківської діяльності.

2.4. Організаційна структура банку та управління ним

Організаційна структура комерційного банку формується двома ключовими компонентами, які диктують особливості його управління: перша – структура органів управління, а друга – структура функціональних підрозділів і служб банку.

Вищий орган управління

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ УЧАСНИКІВ БАНКУ

Наглядовий орган

НАГЛЯДОВА РАДА БАНКУ (РАДА БАНКУ)

здійснює нагляд за діяльністю виконавчого органу, забезпечує захист прав вкладників, інших кредиторів та учасників банку, при цьому не бере участь у поточному управлінні банком

Виконавчий орган

ПРАВЛІННЯ БАНКУ

здійснює поточне управління діяльністю банку

Рис. 2.11. Органи управління та контролю банку

Колективна придатність Ради банку та його правління має відповідати розміру банку, складності та обсягам його операцій, видам проведених операцій, характеру банківської структури та рівням ризику, а також враховувати специфічні аспекти діяльності банку як системно важливого учасника (якщо такий статус існує), або у складі банківської групи, до якої входить цей банк.

Національний банк має право:

- надати загальним зборам учасників банку та Раді банку письмові рекомендації щодо підвищення ними ефективності управління та контролю за діяльністю банку. Загальні збори учасників та (або) Рада банку упродовж двох місяців зобов'язані повідомити про вжиті заходи;
- вимагати зміни персонального складу Ради банку та (або) правління банку у разі встановлення невідповідності їх колективної придатності або у разі нежиття заходів щодо вдосконалення діяльності керівних органів банку з метою забезпечення ними ефективного управління та контролю за діяльністю банку.

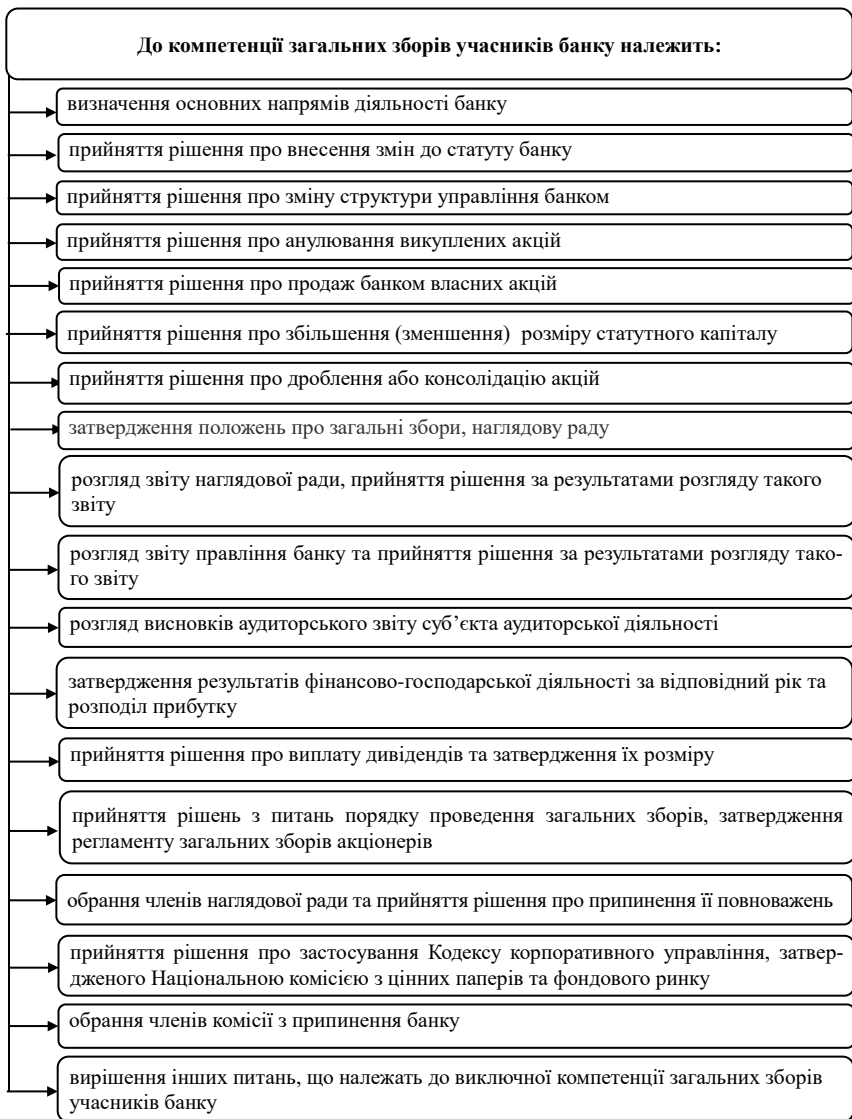

Рис. 2.12. Компетенції загальних зборів учасників банку

Якщо склад ради банку не відповідає мінімальним законодавчо закріпленим вимогам, то правління банку має повноваження прийняти рішення про включення будь-якого питання, що належить до виключної компетенції ради банку згідно зі законом або статутом, до порядку денного загальних зборів акціонерів банку.

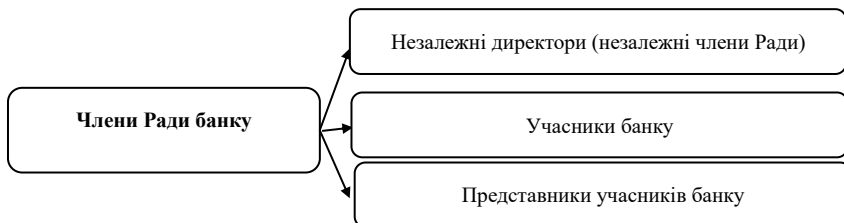

Рис. 2.13. Склад членів Ради банку

Чисельність членів Ради банку не може бути меншою 5 осіб. Членам ради банку заборонено входити до складу правління банку, а також займати інші посади в цьому банку на основі трудового договору (контракту) або надавати послуги банку на підставі цивільно-правового договору.

Щонайменше одна третина складу Ради банку повинна складатися з незалежних директорів, водночас чисельність таких директорів не може бути менше трьох осіб.

Системно важливий банк – банк, діяльність якого може здійснювати вплив на стабільність усієї банківської системи.

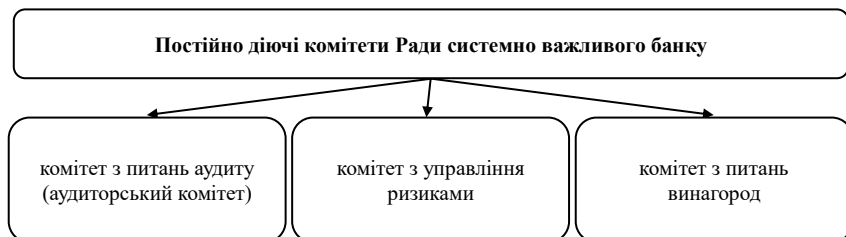

Рис. 2.14. Перелік комітетів Ради системно важливого банку

Голова правління очолює Правління банку та керує його роботою, має право представляти банк без доручення, несе персональну відповідальність за діяльність банку.

Постійно діючі комітети Правління банку

Кредитний комітет

Комітет з питань управління активами та пасивами

Інші комітети

Рис. 2.15. Комітети Правління банку

Банк формує комплексну, адекватну та ефективну структуру внутрішнього контролю, що включає управління ризиками та внутрішній аудит.

Система внутрішнього контролю банку забезпечує

→ досягнення банком прибутковості діяльності та інших довгострокових цілей

→ здійснення банківської діяльності з урахуванням ризиків

→ дотримання банком вимог законодавства України та внутрішньобанківських нормативних актів

→ достовірність фінансової, управлінської, статистичної звітності банку

→ чіткий розподіл обов'язків, функцій та повноважень між Радою банку та правлінням банку, а також між підрозділами банку

Рис. 2.16. Повноваження Системи внутрішнього контролю банку

III рівень

підрозділ внутрішнього аудиту

II рівень

підрозділ з управління ризиками та підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс)

I рівень

бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки діяльності банку

Рис. 2.17. Рівні здійснення внутрішнього контролю банку

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття «банк».
2. Що таке банківська діяльність?
3. Охарактеризуйте особливості правового, економічного та інституційного підходів до визначення поняття «банк».
4. Розкрийте сутність емісійної функції банку.
5. Вкажіть напрями реалізації трансформаційної функції банків.
6. Назвіть види банків за формою власності.
7. Розкрийте порядок створення та реєстрації банків. Який нормативний акт встановлює порядок реєстрації банку?
8. Яку інформацію наведено в статуті банку?
9. Що таке банківська ліцензія? Розкрийте порядок її отримання.
10. Назвіть підстави для відмови у видачі банківської ліцензії.

Тестові завдання

1. Діяльність щодо залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб – це:
 - а) банківська діяльність;
 - б) кредитна діяльність;
 - в) фінансова діяльність;
 - г) немає правильної відповіді.
2. Розгляд банків як важливого інституту ринкової економіки притаманний для:
 - а) правового підходу;
 - б) економічного підходу;
 - в) інституційного підходу;
 - г) немає правильної відповіді.
3. Вживаючи відповідні заходи, що в сукупності знижує ризики для вкладників та акціонерів, банки здійснюють:
 - а) трансформацію ризиків;
 - б) трансформацію строків;
 - в) трансформацію обсягів;
 - г) просторову трансформацію.
4. Мобілізуючи великі обсяги дрібних вкладень, формуючи в такий спосіб великі масиви капіталу для реалізації масштабних проєктів, банки здійснюють:
 - а) трансформацію ризиків;
 - б) трансформацію строків;

- в) трансформацію обсягів;
 - г) просторову трансформацію.
5. Процедура, яка передбачає внесення запису до Державного реєстру банків, набуття статусу юридичної особи та отримання свідоцтва про державну реєстрацію, – це:
- а) процедура реєстрації банку;
 - б) процедура отримання банківської ліцензії;
 - в) процедура погодження статуту новоствореного банку;
 - г) процедура ліквідації банку.
6. Учасниками банку не можуть бути:
- а) інститути спільного інвестування;
 - б) учасники цивільних відносин;
 - в) Держава Україна;
 - г) немає правильної відповіді.
7. Упродовж якого терміну з дня подання пакета документів НБУ приймає рішення про погодження або про відмову в погодженні статуту юридичної особи, що має намір провадити банківську діяльність:
- а) десяти днів;
 - б) одного місяця;
 - в) трьох місяців;
 - г) шести місяців.
8. Що є підставою для відмови у погодженні статуту юридичної особи, яка має намір провадити банківську діяльність:
- а) подання повного пакета документів;
 - б) наведення достовірної інформації;
 - в) невідповідність фінансового стану засновника вимогам НБУ;
 - г) відповідність суми сплаченого статутного капіталу вимогам НБУ.
9. Які відомості не потрібно подавати для отримання банківської ліцензії:
- а) заяву про видачу банківської ліцензії;
 - б) відомості про кількісний склад наглядової ради;
 - в) стратегію розвитку банку та деталізований бізнес-план його діяльності на період до трьох років;
 - г) відомості про членів родини членів Правління банку.
10. Вкажіть підстави для відмови у видачі банківської ліцензії:
- а) подання повного пакета документів;
 - б) наведення достовірної інформації;
 - в) не призначено членів та голову правління;
 - г) подання відомостей про членів наглядової ради.

Тема 3

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ: ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ, МЕРЕЖА ТА СТРУКТУРА

- 3.1. Правовий статус та функції Національного банку України
- 3.2. Структура Національного банку України
- 3.3. Основні засади грошово-кредитної політики Національного банку України

Основні поняття та терміни: *центральний банк, Національний банк України, правовий статус НБУ, функції центрального банку, структура НБУ, Рада НБУ, Правління НБУ, Голова НБУ, грошово-кредитна політика, інструменти грошово-кредитної політики, облікова ставка, норма обов'язкового резервування, операції на відкритому ринку, політика експансії, політика рестрикції*

3.1. Правовий статус та функції Національного банку України

Національний банк України (далі – НБУ) – центральний банк України, особливий центральний орган державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України та законами України.

Головне призначення Національного банку України – управління грошовим обігом з метою забезпечення стабільного неінфляційного розвитку економіки.

Національний банк України – юридична особа, яка володіє відокремленим майном, що є об'єктом права державної власності і закріплене за ним на праві господарського відання.

Розмір статутного капіталу НБУ становить 10 мільйонів гривень.

Національний банк України – економічно самостійний орган, що здійснює витрати за рахунок власних доходів та за рахунок коштів Державного бюджету України (в окремих випадках).

НБУ для забезпечення своєї діяльності та виконання функцій має право створювати підприємства, установи, відокремлені підрозділи.

Рада Національного банку України, Правління НБУ та центральний апарат НБУ знаходяться в місті Києві.

Національний банк України має *особливий правовий статус*, що зумовлено поєднанням окремих рис банківської установи та державного органу управління.

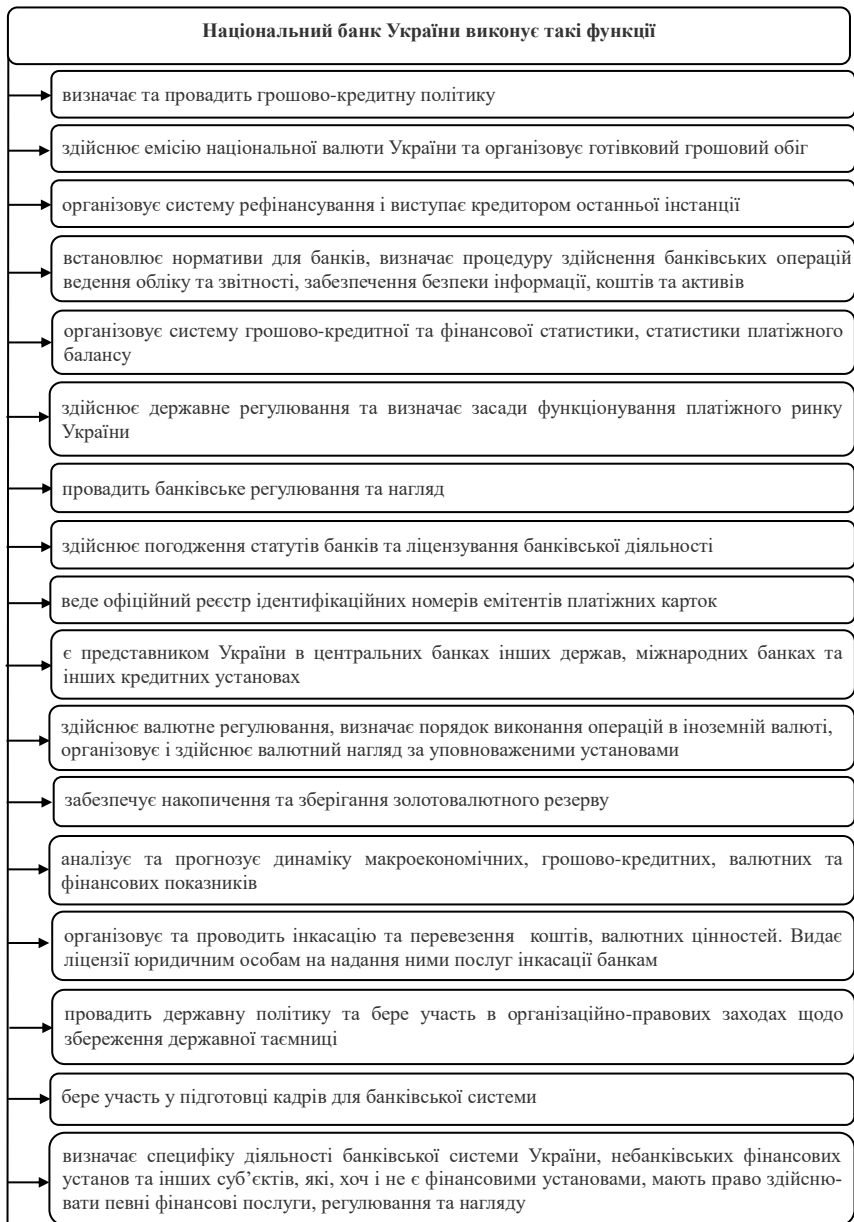
Як банк НБУ здійснює банківські операції (надання кредитів, операції з цінними паперами на відкритому ринку та інші), проте метою таких операцій не є отримання прибутку.

Як державний орган управління НБУ використовує банківські операції з метою управління грошовим ринком.

Основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці України

Емісійна функція	Центральний банк має монополне право на емісію готівкових грошей та національних грошових знаків
Валютний орган	Центральний банк є головним державним органом, який визначає валютну політику
Функція банківського нагляду і контролю	Центральний банк здійснює нагляд за дотриманням банками законодавства, економічних нормативів та нормативних актів НБУ. Метою банківського нагляду є забезпечення стабільності банківської системи, захист інтересів клієнтів банків
Функція банку банків	Центральний банк є кредитором останньої інстанції, тобто надає банківські послуги іншим банкам
Банк держави	Центральний банк здійснює банківське обслуговування уряду, виконання державного бюджету та розміщення державних цінних паперів
Провідник монетарної політики	Грошово-кредитне регулювання економіки становить важливу складову діяльності НБУ, що здійснюється відповідно до економічних інтересів та завдань держави
Організатор міжбанківських розрахунків	НБУ створив і запровадив автоматизовану систему міжбанківських розрахунків

Рис. 3.1. Функції центрального банку

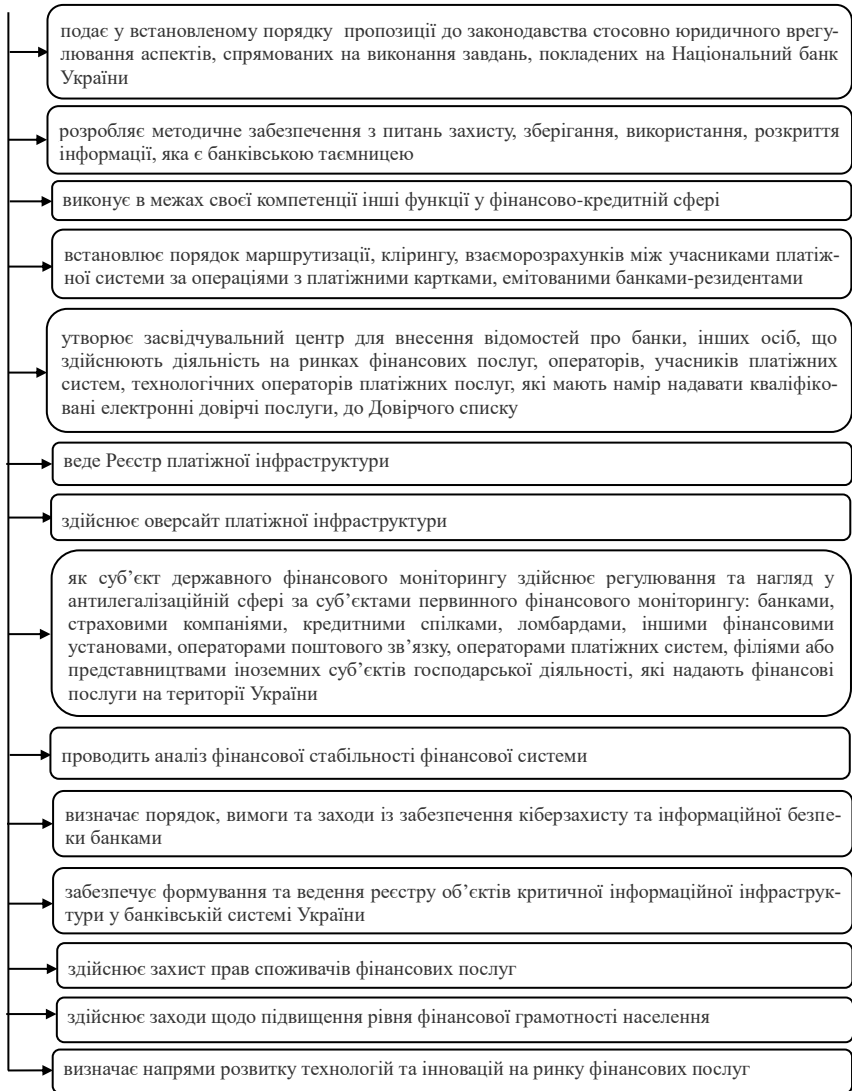

Рис. 3.2. Функції Національного банку України
(за Законом України «Про Національний банк України»)

3.2. Структура Національного банку України

До структури Національного банку входять центральний апарат, відокремлені підрозділи та юридичні особи, створені самим Національним банком для забезпечення його функціонування. Вони діють виключно в рамках завдань та функцій Національного банку, які визначені в законодавстві.

Національний банк будує свою структуру на засадах централізації з вертикальною ієрархією. У межах, визначених законодавством, Національний банк має повну самостійність у вирішенні питань, пов'язаних з організацією, створенням, припиненням діяльності та реорганізацією структурних підрозділів та установ Національного банку, його підприємств. Він також має право затверджувати статuti та положення цих підрозділів та установ.

Організаційна модель НБУ спрямована на ефективне виконання основних обов'язків центрального банку. В такому підході діяльність регулятора розділена на функціональні блоки, кожний з яких має відповідальність за конкретний аспект його діяльності та керується окремим членом Правління.

Рис. 3.3. Блочна структура НБУ

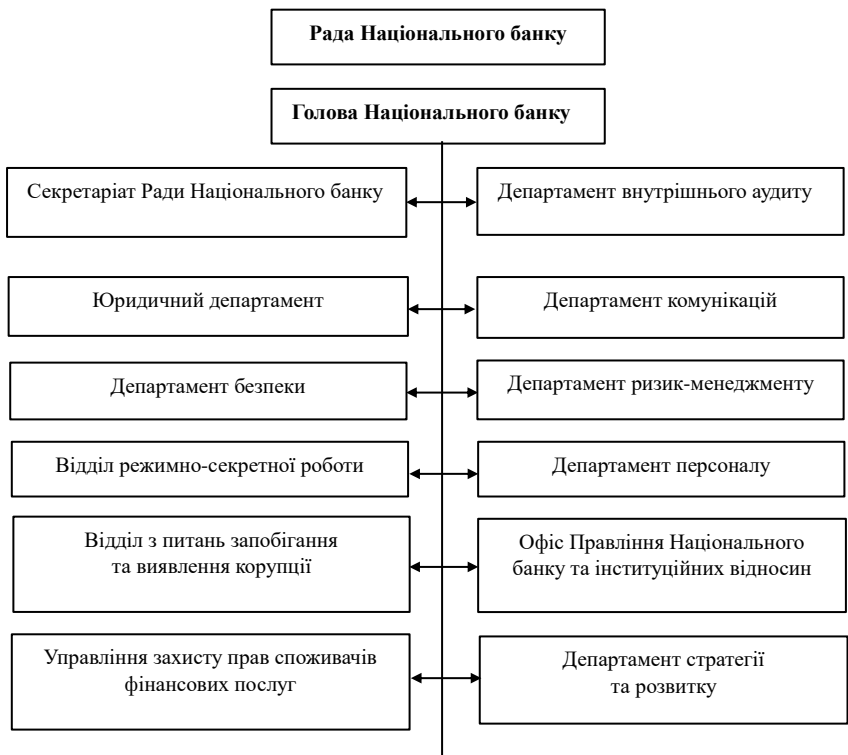
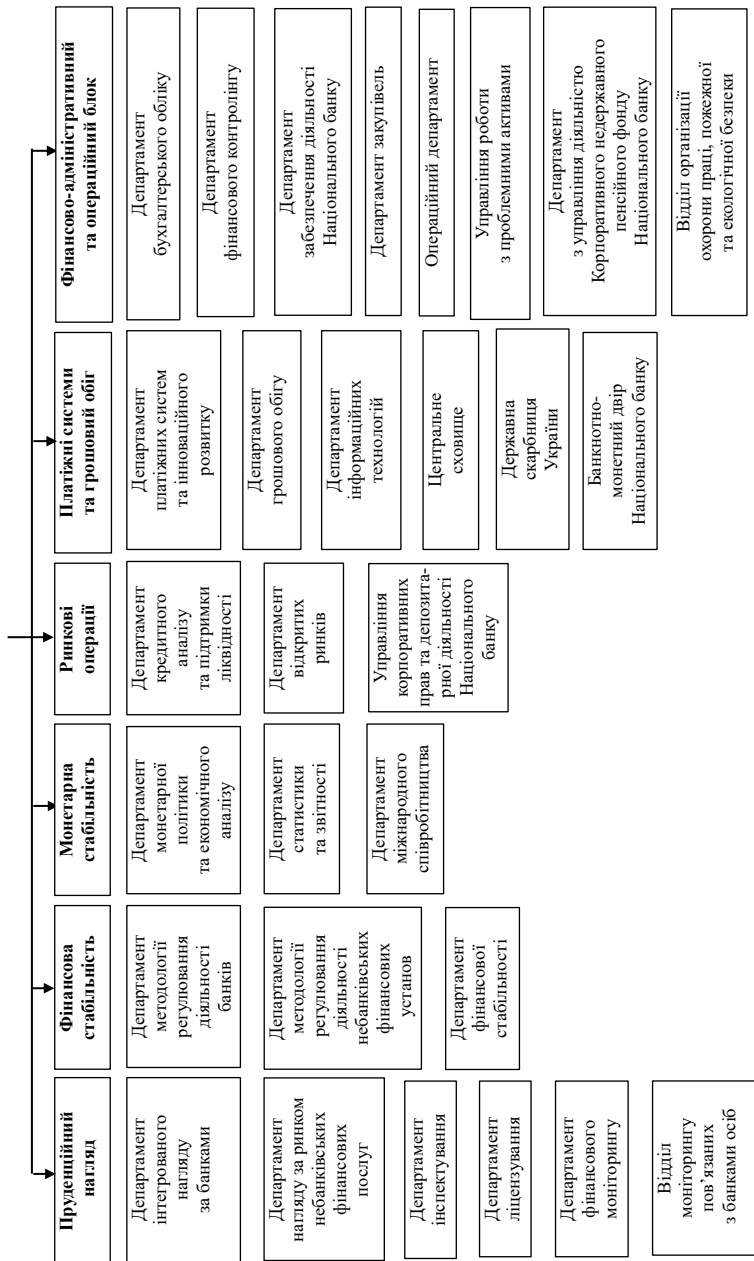

Рис. 3.4. Організаційна структура Національного банку України (станом на 23.07.2023)

Продовження рис. 3.4.

Законодавство України передбачає дворівневу систему органів управління Національним банком України – Рада Національного банку України, Правління Національного банку України

КЕРІВНІ ОРГАНИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Рада НБУ

розробляє Основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її реалізацією

- розробляє Основні засади грошово-кредитної політики;
- здійснює контроль за проведенням грошово-кредитної політики;
- затверджує кошторис адміністративних витрат НБУ;
- приймає рішення про розподіл та спрямування прибутку на поповнення статутного капіталу НБУ;
- затверджує Регламент Ради НБУ, положення про Аудиторський комітет та інші органи;
- приймає рішення про збільшення розміру статутного капіталу НБУ;
- визначає періодичність та порядок проведення внутрішнього аудиту;
- оцінює стан виконання Правлінням НБУ рішень Ради НБУ;
- приймає кадрові рішення – призначає на посаду керівника підрозділу внутрішнього аудиту, першого заступника голови НБУ;
- визначає наявність ознак нестійкого стану фінансової системи, платіжного балансу, загроз стабільності банківської та фінансової системи України

Правління НБУ

забезпечує реалізацію грошово-кредитної політики, здійснює управління діяльністю НБУ

- надає пропозиції Раді НБУ щодо розробки Основних засад грошово-кредитної політики та інструментів її реалізації;
- приймає рішення щодо:
 - регулювання й нагляду за банками та небанківськими установами;
 - організації системи рефінансування; реалізації валютної політики;
 - емісії валюти;
 - встановлення облікової ставки;
 - диверсифікації активів НБУ та їх ліквідності;
 - формування резервів НБУ;
 - розміру золотовалютних резервів;
 - встановлення економічних нормативів;
- подає Раді НБУ річну фінансову звітність НБУ, річний звіт про управління НБУ, проект кошторису адміністративних витрат та інші документи;
- визначає структуру НБУ, призначає керівників структурних підрозділів та затверджує їх положення;
- затверджує штатний розпис, розробляє методiku розрахунку заробітної плати Голови НБУ;
- визначає порядок надання банківських ліцензій;
- видає нормативні акти НБУ;
- затверджує Регламент Правління НБУ

Рис. 3.5. Керівні органи НБУ та їх повноваження

До складу **Ради Національного банку України** входять:

- 4 члени, призначені Верховною Радою України. Кандидатури осіб на призначення Верховною Радою України проходять обговорення на відкритому засіданні профільного комітету;

- 4 члени, призначені Президентом України на основі відповідного Указу;

- Голова Національного банку України входить до складу Ради НБУ за посадою. Голова НБУ призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Чергові засідання Ради НБУ відбуваються щоквартально, проте в разі потреби Голова Ради НБУ за наполяганням не менше третини членів може скликати позачергове засідання. Засідання Ради вважається правомочним за присутності не менше шести її членів. Строк повноважень членів Ради НБУ становить сім років. Голову Ради НБУ обирають із числа її членів на строк три роки.

До складу **Правління Національного банку України** входять сім осіб: Голова Національного банку, перший заступник Голови НБУ та заступники Голови НБУ.

Очолоє Правління НБУ Голова Національного банку України.

Порядок організації роботи Правління НБУ визначається Регламентом Правління НБУ. Рішення приймаються колегіально на основі простої більшості голосів. Голова НБУ має право вирішального голосу у разі рівного розподілу голосів членів правління НБУ.

Правління НБУ має право утворювати такі комітети:

- Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, оверсайту платіжної інфраструктури;
- Комітет з управління активами та пасивами Національного банку;
- Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності ринків небанківських фінансових послуг та інші комітети. Очолоє комітет член Правління НБУ.

3.3. Основні засади грошово-кредитної політики Національного банку України

Грошово-кредитна політика – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення цінової стабільності шляхом використання інструментів грошово-кредитної політики.

Закон України «Про Національний банк України»

ВИДИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

За цілями реалізації
грошово-кредитної
політики

«Широка» грошово-кредитна політика – політика, спрямована на реалізацію стратегічних цілей шляхом регулювання грошової маси, ліквідності банківської системи, довгострокових процентних ставок.

«Вузька» грошово-кредитна політика – політика, спрямована на реалізацію тактичних цілей – забезпечення стабільності курсу національної валюти шляхом валютних інтервенцій, короткострокового регулювання процентних ставок, зміни рівня облікової ставки.

За характером впливу
на макроекономічні
показники

Політика «експансії», політика «дешевих грошей» – політика, спрямована на стимулювання ділової активності шляхом збільшення пропозиції грошей: купівлею цінних паперів на відкритому ринку, зниженням рівня облікової ставки та норми обов'язкових резервів.

Політика «рестрикції», політика «дорогих грошей» – політика, спрямована на стримування інфляції шляхом скорочення пропозиції грошей: продажем цінних паперів на відкритому ринку, підвищенням рівня облікової ставки та норми обов'язкових резервів.

Рис. 3.6. Характеристика складових грошово-кредитної політики

ІНСТРУМЕНТИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ	
Визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків	<ul style="list-style-type: none"> - Встановлюється єдиний норматив обов'язкового резервування для банків у процентному відношенні до суми залучених у національній та іноземній валюті коштів; - для різних видів резервів встановлюються різні норми обов'язкових резервів; - рішення про підвищення норми обов'язкового резервування набирає чинності після 10 днів після його опублікування.
Процентна політика	Національний банк встановлює правила визначення облікової ставки та інших відсоткових ставок для своїх операцій.
Рефінансування банків	Національний банк з метою забезпечення ліквідності фінансових установ має можливість надавати короткострокові та довгострокові кредити рефінансування банкам шляхом здійснення конкурентного відбору за допомогою кількісних або процентних тендерів. Щоквартально Національний банк України оголошує графік проведення тендерних процедур, спрямованих на підтримання ліквідності банків. Національний банк може організувати позачергові тендери.
Валютні інтервенції	Метою валютних інтервенцій є нагромадження міжнародних резервів, пом'якшення коливань валютного курсу, підтримка облікової ставки.
Операції з цінними паперами	Операції відкритого ринку – операції купівлі-продажу казначейських зобов'язань, а також інших цінних паперів та боргових зобов'язань, у тому числі на умовах зворотного продажу або купівлі (угоди РЕПО).
Регулювання імпорту та експорту капіталу	НБУ регулює імпорт та експорт капіталу відповідно до валютного законодавства.
Встановлення вимог до продажу валютної виручки	Запроваджуються вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті (строком до шести місяців).
Регулювання строків розрахунків за експортно-імпортними операціями	
Емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними	
Операції з деривативними фінансовими інструментами	

Рис. 3.7. Класифікація інструментів грошово-кредитної політики

Інструменти грошово-кредитної політики можна умовно поділити на інструменти прямого впливу та непрямі інструменти.

До інструментів *прямого впливу* відносять механізми готівкової емісії; кредитні стелі – пряме обмеження банківських кредитів для окремих банків чи позик; регламентування умов видачі конкретних видів кредиту.

Непрямі інструменти грошово-кредитної політики здійснюють опосередкований вплив на ринок позикових капіталів та операції банків. До непрямих інструментів грошово-кредитної політики належать такі:

– *операції на відкритому ринку* – операції, що передбачають купівлю-продаж НБУ цінних паперів у комерційних банків і населення. Такі операції здійснюються як у формі прямої купівлі-продажу, так і за допомогою проведення операцій РЕПО. Пряме РЕПО – НБУ скуповує в комерційного банку державні цінні папери на відповідний період з обов’язковою умовою їх викупу цим комерційним банком в обумовлений термін. Зворотнє РЕПО – НБУ продає зі свого портфеля державні цінні папери на відповідний період за умови їх викупу у комерційного банку в обумовлений термін;

– *резервна норма* – НБУ встановлює норму резервування у відсотках до загальної суми залучених комерційним банком коштів. Цей інструмент використовується для забезпечення ліквідності банківських установ і є одним з найефективніших та впливових інструментів непрямого регулювання пропозиції грошей;

– *облікова ставка* – монетарний інструмент, за допомогою якого НБУ встановлює для банків та інших суб’єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів.

Суб’єктами грошово-кредитної політики є Національний банк України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України.

Об’єктами, на які здійснює вплив грошово-кредитна політика, є грошова маса, процентна ставка, валютний курс, швидкість обігу грошей, індекс інфляції та інші.

Питання для самоперевірки

1. Вкажіть, який орган Конституцією України визначено центральним банком держави.
2. Охарактеризуйте особливості правового статусу Національного банку України.
3. Назвіть основну функцію Національного банку України та його головне призначення.
4. Охарактеризуйте структуру Національного банку України та зазначте принципи її побудови.
5. Перелічіть керівні органи Національного банку України.
6. Розкрийте склад Ради НБУ, вкажіть її чисельність та порядок призначення її членів.
7. Опишіть порядок формування правління НБУ. Які повноваження Правління НБУ?
8. Розкрийте сутність, порядок формування та реалізації грошово-кредитної політики.
9. Охарактеризуйте види грошово-кредитної політики.
10. Розкрийте сутність та порядок застосування інструментів грошово-кредитної політики.

Тестові завдання

1. Управління грошовим обігом з метою забезпечення стабільного неінфляційного розвитку економіки – це:
 - а) головне призначення НБУ;
 - б) основна функція НБУ;
 - в) стратегія НБУ;
 - г) візія НБУ.
2. Яку функцію виконує центральний банк будучи кредитором останньої інстанції:
 - а) емісійну функцію;
 - б) провідника монетарної політики;
 - в) «банку банків»;
 - г) організатора міжбанківських розрахунків.
3. До керівних органів Національного банку України належать:
 - а) Рада Національного банку України;
 - б) Кабінет Міністрів України;

- в) Правління Національного банку України;
 - г) Голова Національного банку України.
4. До повноважень Ради НБУ відносять такі:
- а) здійснює контроль за проведенням грошово-кредитної політики;
 - б) визначає структуру НБУ, призначає керівників структурних підрозділів та затверджує їх положення;
 - в) визначає порядок надання банківських ліцензій;
 - г) видає нормативні акти НБУ.
5. До складу Ради Національного банку України не входять:
- а) Міністр фінансів України за посадою;
 - б) 4 члени, призначені Верховною Радою України;
 - в) 4 члени, призначені Президентом України на основі відповідного Указу;
 - г) Голова Національного банку України за посадою.
6. Скільки осіб входять до складу Правління Національного банку України:
- а) п'ять;
 - б) сім;
 - в) дев'ять;
 - г) п'ятнадцять.
7. Грошово-кредитна політика, спрямована на стимулювання ділової активності шляхом збільшення пропозиції грошей, – це:
- а) «широка» грошово-кредитна політика;
 - б) «вузька» грошово-кредитна політика;
 - в) політика експансії;
 - г) політика рестрикції.
8. Центральний банк здійснює продаж цінних паперів на відкритому ринку, підвищенням рівня облікової ставки та норми обов'язкових резервів при реалізації:
- а) «широкої» грошово-кредитної політики;
 - б) «вузької» грошово-кредитної політики;
 - в) політики експансії;
 - г) політики рестрикції.
9. До інструментів грошово-кредитної політики прямого впливу відносять:
- а) облікову ставку;
 - б) встановлення норми обов'язкового резервування;
 - в) регламентування умов видачі конкретних видів кредиту;
 - г) операції на відкритому ринку.

10. Монетарний інструмент, за допомогою якого НБУ встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів, – це:

- а) облікова ставка;
- б) норма обов'язкового резервування;
- в) умови видачі конкретних видів кредиту;
- г) операції на відкритому ринку.

Практичні завдання

Завдання 3.1. Кожному з наведених нижче понять знайдіть відповідне визначення.

Поняття	Визначення
1. Резервна норма	А. Комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення цінової стабільності шляхом використання інструментів грошово-кредитної політики
2. Грошово-кредитна політика	Б. Процедура надання центральним банком з метою забезпечення ліквідності банків короткострокових та довгострокових кредитів
3. Грошово-кредитна політика «дешевих грошей»	В. Грошово-кредитна політика, спрямована на реалізацію стратегічних цілей шляхом регулювання грошової маси, ліквідності банківської системи, довгострокових процентних ставок
4. «Широка» грошово-кредитна політика	Г. Грошово-кредитна політика, спрямована на стимулювання ділової активності шляхом збільшення пропозиції грошей
5. Рефінансування банків	Ґ. Норма резервування у відсотках до загальної суми залучених комерційним банком коштів, що слугує інструментом забезпечення ліквідності банківських установ

Завдання 3.2. Розподіліть повноваження між керівними органами Національного банку України. Відповідь подайте у вигляді таблиці.

Повноваження:

- 1) надає пропозиції щодо розробки Основних засад грошово-кредитної політики та інструментів її реалізації;
- 2) розробляє Основні засади грошово-кредитної політики;
- 3) приймає рішення щодо:

- регулювання та нагляду за банками та небанківськими установами;
 - організації системи рефінансування; реалізації валютної політики;
 - емісії валюти;
 - встановлення облікової ставки;
 - диверсифікації активів НБУ та їх ліквідності;
 - формування резервів НБУ;
 - розміру золотовалютних резервів;
 - встановлення економічних нормативів;
- 4) здійснює контроль за проведенням грошово-кредитної політики;
 - 5) подає річну фінансову звітність НБУ, річний звіт про управління НБУ, проект кошторису адміністративних витрат та інші документи;
 - 6) затверджує кошторис адміністративних витрат НБУ;
 - 7) визначає структуру НБУ, призначає керівників структурних підрозділів та затверджує їх положення;
 - 8) приймає рішення про розподіл та спрямування прибутку на поповнення статутного капіталу НБУ;
 - 9) затверджує штатний розпис, розробляє методичку розрахунку заробітної плати Голови НБУ;
 - 10) затверджує Регламент Ради НБУ, положення про Аудиторський комітет та інші органи;
 - 11) приймає рішення про збільшення розміру статутного капіталу НБУ;
 - 12) визначає періодичність та порядок проведення внутрішнього аудиту;
 - 13) оцінює стан виконання Правлінням НБУ рішень Ради НБУ;
 - 14) приймає кадрові рішення – призначає на посаду керівника підрозділу внутрішнього аудиту, першого заступника Голови НБУ;
 - 15) визначає наявність ознак нестійкого стану фінансової системи, платіжного балансу, загроз стабільності банківської та фінансової системи України.

Повноваження Ради НБУ	Повноваження Правління НБУ

Тема 4
БАНКІВСЬКІ РЕСУРСИ
ЯК ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКУ

- 4.1. Сутність та класифікація банківських ресурсів
- 4.2. Склад, структура та джерела формування капіталу банку
- 4.3. Суть, значення та характеристика залученого капіталу банку
- 4.4. Суть, значення та характеристика запозичених банківських ресурсів

Основні поняття та терміни: *банківські ресурси, власні ресурси, залучені ресурси, позичені ресурси, типи формування ресурсів банку, види банківських ресурсів, власний капітал банку, регулятивний капітал, основний капітал, додатковий капітал, субординований борг, економічні нормативи капіталу, депозит, ощадний сертифікат*

4.1. Сутність та класифікація банківських ресурсів

Банківські ресурси – сукупність грошових коштів, які знаходяться під контролем банку і використовуються ним для здійснення активних та інших операцій з метою отримання прибутку.

На формування ресурсів банківської установи впливає їхня роль у фінансовій системі країни:

- банки виступають фінансовими посередниками;
- банки є економічними суб'єктами, діяльність яких пов'язана з високим рівнем фінансового ризику;
- банківські установи є суб'єктами, які здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку.

Банки здійснюють формування своїх ресурсів таким чином:

- формують власний капітал задля забезпечення незалежності діяльності та виконання зобов'язань;
- залучають тимчасово вільні кошти та перетворюють їх у позиковий капітал;
- залучають позикові кошти шляхом отримання кредитів рефінансування, міжбанківських кредитів та випуску власних боргових цінних паперів.

Рис. 4.1. Склад і структура банківських ресурсів

Норми щодо залучення коштів комерційними банками встановлюються Національним банком України. Водночас усі можливі способи залучення коштів зводяться до трьох основних типів: залучення коштів через розміщення депозитів, отримання кредитів та здійснення емісійних операцій.

Рис. 4.2. Джерела формування ресурсів комерційними банками

Структура ресурсів окремих банків є індивідуальною і залежить від їхньої спеціалізації, особливостей діяльності, стану ринку кредитних ресурсів та інших чинників. Універсальні комерційні банки, які переважно займаються короткостроковим кредитуванням, використовують здебільшого короткотермінові депозити як джерело залучених коштів, натомість іпотечні банки, спеціалізовані на довгостроковому кредитуванні під заставу нерухомості, залучають кошти через емісію та реалізацію довгострокових зобов'язань (іпотечних облігацій).

Рис. 4.3. Класифікація банківських ресурсів

4.2. Склад, структура та джерела формування капіталу банку

Капітал банку – грошові ресурси, а також виражена у грошових коштах частина нематеріальних, матеріальних і фінансових активів. Ці активи перебувають у володінні банку та використовуються ним для проведення операцій з метою отримання прибутку.

Власний капітал банку – це власні кошти банку, залишкова вартість активів після вирахування всіх його зобов'язань.

Регулятивний капітал – сукупність основного (капітал 1-го рівня) та додаткового (капітал 2-го рівня) капіталу банку. Мінімальний розмір регулятивного капіталу не повинен бути меншим 200 млн грн.

Основний капітал банку – сукупність ресурсів банку, що включають статутний капітал, розкриті резерви (створюються за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій, додаткових внесків акціонерів), загальний фонд покриття ризиків, нематеріальні активи.

Додатковий капітал банку – сукупність ресурсів банку, що формують нерозкриті резерви, гібридні капітальні інструменти, субординований борг.

ФУНКЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Захисна функція

основною функцією власного капіталу є забезпечення захисту інтересів вкладників та кредиторів банку, а також покриття збитків, що виникають від проведення банківської діяльності

Оперативна функція

банківський капітал є основним джерелом ресурсів для забезпечення неперервної діяльності, створення та розвитку інфраструктури банку

Регулятивна функція

шляхом встановлення обов'язкових вимог до обсягу та складу капіталу, органи регулювання та нагляду здійснюють вплив на операції банку

Рис. 4.4. Класифікація функцій банківського капіталу

Для успішного та належного виконання банком зазначених функцій він повинен бути капіталізованим, тобто володіти достатнім рівнем власного капіталу.

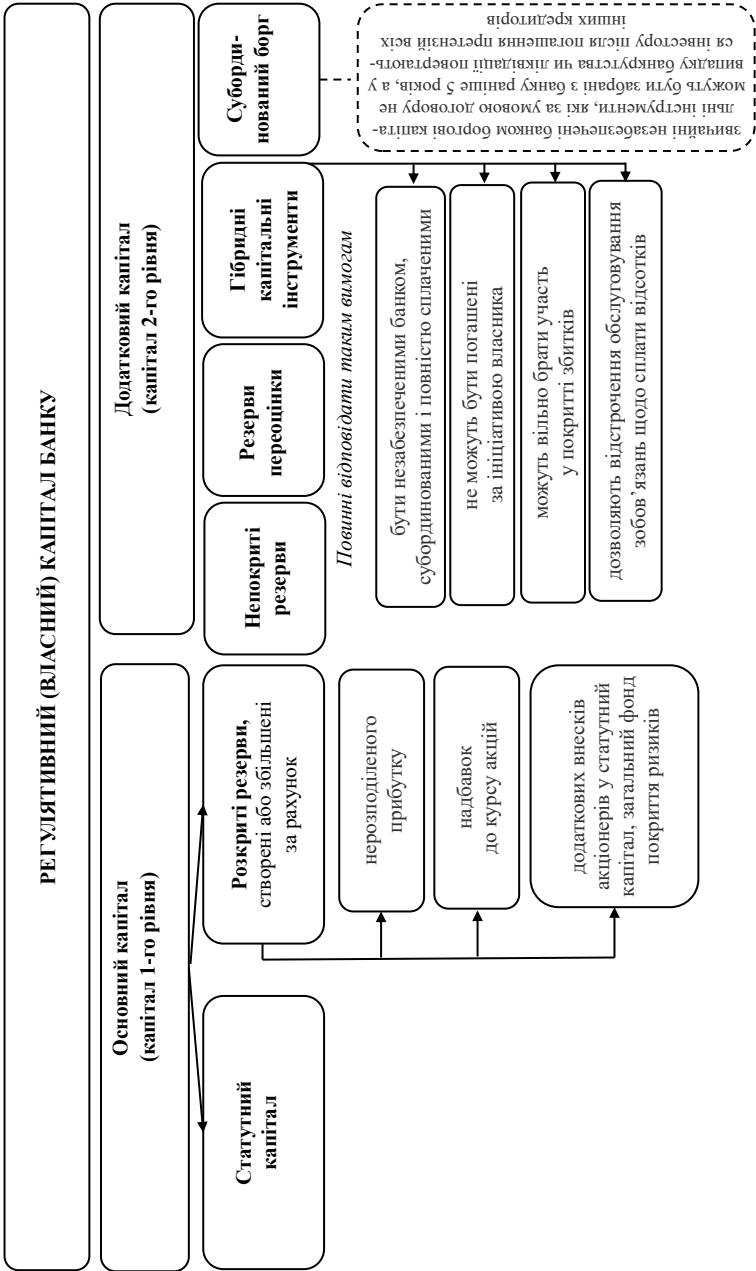

Рис. 4.5. Склад та структура регулятивного капіталу банку

Регулятивний капітал вважається одним із ключових показників функціонування банків; його основною метою є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, з якими банки стикаються в процесі своєї діяльності, а також гарантування захисту вкладів, забезпечення фінансової стійкості та стабільної операційної діяльності банків.

Банки повинні постійно аналізувати активні банківські операції, враховуючи ризики, для точного визначення розміру регулятивного капіталу, а також встановлювати величину кредитного ризику.

При визначенні суми загального регулятивного капіталу додатковий капітал не може перевищувати 100% від основного капіталу.

Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні затверджує порядок визначення регулятивного капіталу банку та обов'язкові до виконання банками економічні нормативи, зокрема: нормативи капіталу, нормативи ліквідності, нормативи кредитного ризику, нормативи інвестування.

ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ КАПІТАЛУ БАНКУ

**Мінімального
розміру регулятивного
капіталу (Н1)**

PK = Основний капітал + Додатковий капітал – Корекції
Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку має становити 200 млн грн

**Достатності
(адекватності)
регулятивного
капіталу (Н2)**

Співвідношення регулятивного капіталу до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику

**Достатності основного
капіталу (Н3)**

Співвідношення основного капіталу до загальних активів банку

Рис. 4.6. Складові економічних нормативів капіталу

4.3. Суть, значення та характеристика залученого капіталу банку

Головна частина фінансових ресурсів банку формується шляхом залучення коштів клієнтів на їхні депозитні рахунки. Можливість виконання активних операцій банківською установою залежить від розміру та структури залучених фінансових ресурсів.

Вклад (депозит) – це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їхніх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Закон України «Про банки та банківську діяльність»

За угодою банківського депозиту, одна сторона (банк), яка приймає грошову суму (депозит) від іншої сторони (вкладника), зобов'язується виплачувати вкладнику цю суму разом з відсотками або заробітком в іншій формі згідно з умовами та порядком, встановленими договором.

ВИДИ БАНКІВСЬКИХ ВКЛАДІВ

Вклади (депозити) на вимогу

грошові кошти або банківські метали, які залучені банком від вкладника або надійшли для вкладника на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника

Строковий вклад (депозит)

грошові кошти або банківські метали, які залучені банком від вкладника або надійшли для вкладника на умовах повернення вкладу зі спливом устанавленого договором строку

Накопичувальний депозит – можливість поповнювати депозит протягом усього терміну зберігання

Ощадний депозит – можливість поповнювати або знімати будь-які суми

Розрахунковий депозит – можливість контролювати і проводити будь-які операції з поповнення та зняття сум

Рис. 4.7. Види банківських депозитів

Депозитні операції можуть проводитися шляхом депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами.

Ощадний сертифікат банку – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання після спливу встановленого строку суми вкладу та процентів, устанавлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій та операцій з ощадними сертифікатами банку

Ощадні сертифікати можуть бути лише ордерними, представлені у паперовій формі, а їх номінальна вартість може бути визначена в національній або іноземній валюті, або в банківських металах.

Банк видає ощадний сертифікат на певний строк та під проценти, передбачені умовами видачі ощадного сертифіката. Строк обігу ощадного сертифіката розпочинається від дати його видачі до дати настання права вимоги за сертифікатом.

ПОРЯДОК ПОГАШЕННЯ ОЩАДНИХ СЕРТИФІКАТІВ

Для фізичних осіб

**Для суб'єкта господарювання,
юридичної особи-нерезидента**

у національній валюті, якщо ощадний сертифікат номінований в національній валюті

в іноземній валюті, якщо ощадний сертифікат номінований в іноземній валюті

у банківських металах (без фізичної поставки або з фізичною поставкою), якщо ощадний сертифікат номінований у банківських металах

у банківських металах (без фізичної поставки), якщо ощадний сертифікат номінований у банківських металах

Рис. 4.8. Порядок розрахунку за ощадними сертифікатами

4.4. Суть, значення та характеристика запозичених банківських ресурсів

Запозичені банківські ресурси банку включають позики, надані на грошовому ринку, які можуть бути в формі міжбанківських кредитів, включаючи кредити від Національного банку України, операції з цінними паперами на вторинному фондовому ринку, а також позики, отримані на ринку євродоларів.

ДЖЕРЕЛА ПОЗИЧЕНИХ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ	
Міжбанківський кредит	Кредити, отримані банком на міжбанківському ринку за рахунок вільних коштів інших банків та НБУ.
Кредити рефінансування НБУ	Кредит, що надається банку шляхом проведення кількісного або процентного тендеру з підтримання ліквідності банків.
Емісія цінних паперів власного боргу	Метод формування позикового капіталу, що передбачає залучення коштів під боргові цінні папери (облігації, векселі).
Позики на міжнародних фінансових ринках	Залучення банком коштів на міжнародному ринку капіталів шляхом емісії єврооблігацій, синдиковані кредити. Єврооблігації – це міжнародні боргові цінні папери, номіновані у валюті, відмінній від валюти країни емітента, які випускаються позичальниками для отримання довгострокової позики та розміщуються серед іноземних інвесторів. Синдикований кредит – вид кредиту, який надається одному позичальнику за участю декількох кредиторів (членів синдикату кредиторів).

Рис. 4.9. Джерела формування позичених банківських ресурсів

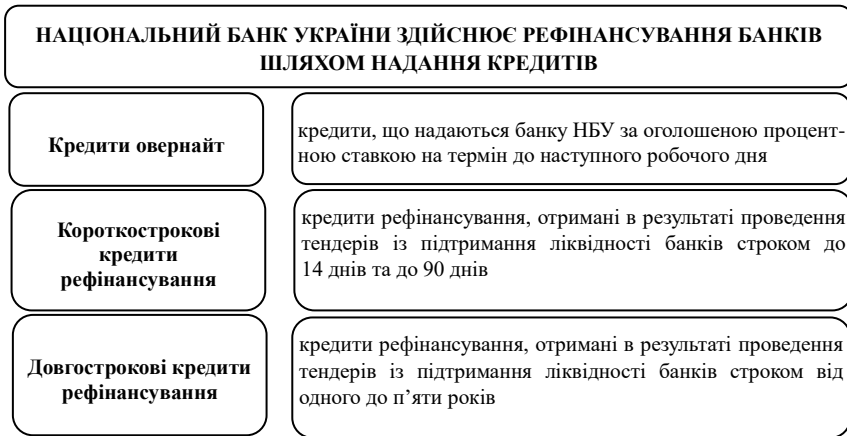

Рис. 4.10. Методи надання кредитів рефінансування НБУ

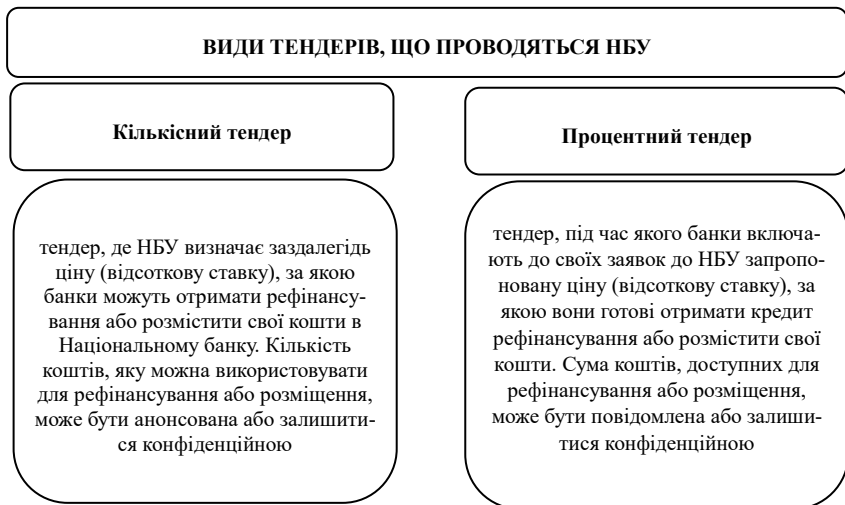

Рис. 4.11. Види тендерів, що проводить НБУ для підтримки ліквідності банків

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте сутність, призначення та порядок формування банківських ресурсів.
2. Опишіть склад та структуру банківських ресурсів.
3. Розкрийте основні типи формування ресурсів комерційними банками.
4. Охарактеризуйте основні види банківських ресурсів.
5. Розкрийте сутність, склад і джерела формування капіталу банку.
6. Назвіть основні функції капіталу банку.
7. Вкажіть призначення та основні складові регулятивного капіталу банку.
8. Які Ви знаєте нормативи капіталу банку? Розкрийте механізм їх визначення.
9. Які банківські ресурси відносять до залучених?
10. Які основні джерела формування позичених ресурсів банку Вам відомі?

Тестові завдання

1. Сукупність грошових коштів, які знаходяться під контролем банку і використовуються ним для здійснення активних та інших операцій, – це:
 - а) грошові кошти;
 - б) фінансові ресурси;
 - в) банківські ресурси;
 - г) депозити.
2. До власних ресурсів банку не належать:
 - а) статутний капітал;
 - б) резервний капітал;
 - в) випущені ощадні сертифікати;
 - г) нерозподілений прибуток.
3. До залучених банківських ресурсів належать:
 - а) статутний капітал;
 - б) резервний капітал;
 - в) випущені ощадні сертифікати;
 - г) нерозподілений прибуток.
4. Грошові ресурси, а також виражена у грошових коштах частина нематеріальних, матеріальних та фінансових активів – це:
 - а) капітал банку;
 - б) власний капітал банку;
 - в) регулятивний капітал банку;
 - г) додатковий капітал банку.

5. Функція власного капіталу банку, сутність якої полягає у забезпеченні захисту інтересів вкладників та кредиторів банку, – це:
- а) захисна функція;
 - б) оперативна функція;
 - в) регулятивна функція;
 - г) емісійна функція.
6. Кошти в готівковій або в безготівковій формі, які розміщені клієнтами на їхніх іменних рахунках у банку на договірних засадах і підлягають виплаті вкладнику, – це:
- а) кошти на рахунках клієнтів;
 - б) вклади (депозити);
 - в) надані кредити;
 - г) власні кошти банку.
7. Грошові кошти або банківські метали, залучені банком від вкладника на умовах видачі вкладу на першу вимогу вкладника, – це:
- а) вклади (депозити);
 - б) вклади (депозити) на вимогу;
 - в) строкові вклади (депозити);
 - г) немає правильної відповіді.
8. Цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника на одержання суми вкладу та процентів, – це:
- а) вексель;
 - б) облігація;
 - в) ощадний сертифікат;
 - г) акція.
9. Метод формування позикового капіталу, що передбачає залучення коштів під боргові цінні папери, – це:
- а) міжбанківський кредит;
 - б) кредити рефінансування НБУ;
 - в) емісія цінних паперів власного боргу;
 - г) позики на міжнародних фінансових ринках.
10. Кредит, що надається банку НБУ за оголошеною процентною ставкою на термін до наступного робочого дня, – це:
- а) кредит овернайт;
 - б) короткостроковий кредит рефінансування;
 - в) довгостроковий кредит рефінансування;
 - г) немає правильної відповіді.

Практичні завдання

Завдання 4.1. Центральний банк проводить процентний тендер. Офіційна облікова ставка центрального банку становить 8,0% річних. Банки подали такі кредитні заявки:

Банки	Сума кредиту, умовні одиниці	Процентна ставка річних, що пропонується банками	Сума отриманого кредиту рефінансування
Банк А	110	8,1	
Банк Б	150	8,3	
Банк В	190	8,2	
Банк Г	420	8,1	
Банк Д	200	8,0	
Банк Ж	310	8,7	
Банк З	240	8,6	
Банк К	280	8,5	
Банк Л	540	8,4	
Банк І	490	8,2	

Ухвалено рішення про надання кредитів банкам у розмірі 1400 умовних одиниць. Кредитні заявки яких банків буде задоволено, якщо центральний банк проводить процентний тендер.

Завдання 4.2. На основі показників, наведених нижче, розподіліть ресурси банку на власні, залучені та позичені:

1. Статутний капітал – 12 600 млн грн.
2. Нерозподілений прибуток – 450 млн грн.
3. Залишки на поточних рахунках клієнтів банку – 320 450 млн грн.
4. Кошти інших банків, розміщені на коррахунку банку, – 12 300 млн грн.
5. Капіталізовані дивіденди – 500 млн грн.
6. Резерви – 18 300 млн грн.
7. Боргові цінні папери, емітовані банком, – 675 млн грн.
8. Вклади та строкові депозити – 34 450 млн грн.
9. Отримані кредити на міжбанківському ринку – 840 млн грн.

Відповідь подайте у вигляді таблиці.

Власні ресурси	Залучені ресурси	Позичені ресурси

Тема 5

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ ТА БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У БАНКАХ

- 5.1. Сутність організації грошового обігу в банках
- 5.2. Платіжні системи в банках: види і принципи використання.
Система електронних платежів
- 5.3. Безготівкові розрахунки банківських установ

Основні поняття та терміни: банк, гроші, грошовий обіг, готівковий грошовий обіг, безготівковий грошовий обіг, банкомат, монети, банкноти, система електронних платежів, платіжна система, рахунок, грошові перекази

5.1. Сутність організації грошового обігу в банках

Грошовий обіг розглядається у двох аспектах:

- 1) це обіг законних платіжних засобів (банкнот, розмінної монети), що обслуговують потреби економіки країни;
- 2) постійний рух коштів, який охоплює сферу випуску (емісії) грошей НБУ та передачі їх у свої каси, а також подальше переміщення грошей у каси підприємств, установ, організацій, розрахунки з населенням, здійснення ним платежів і внесків, а потім від населення через каси відповідних юридичних осіб – у каси НБУ.

Гроші (як економічна категорія) – це особливий товар, який виражає вартість усіх інших товарів і обмінюється на будь-який із них, виконуючи роль загального еквівалента. Існують у такому виді:

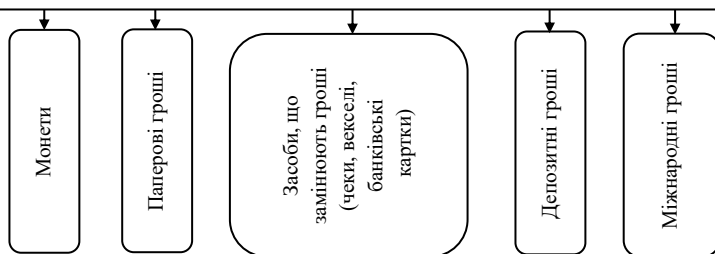

Рис. 5.1. Сутність грошей та їх види

У сучасній банківській діяльності активно використовується готівковий і безготівковий грошовий обіг.

Готівковий грошовий обіг – це обіг за допомогою готівкових коштів, різних монет і банкнот, які передаються (обмінюються) від одного суб'єкта до іншого, при здійсненні різних операцій, наданні послуг, купівлі-продажу тощо.

Безготівковий грошовий обіг – це грошовий обіг без застосування наявних монет чи банкнот, а у вигляді перерахунку їх на рахунок фізичної або юридичної особи (кредитний, депозитний, поточний, розрахунковий тощо).

Рис. 5.2. Види грошового обігу та їх характеристика

Готівковий обіг у банківських установах здійснюється з дотриманням певних **умов**:

готівковий обіг у банках здійснюється через касу або банківські термінали, банкомати

готівковий обіг та готівкові розрахунки можуть здійснюватися в національній та іноземній валюті

валютні операції передбачають обмін, отримання чи внесення готівки

готівкові операції виконуються відповідно до платіжного касового доручення, банківського договору (угоди) або чека

банк може встановлювати обмеження щодо готівкового обігу

Рис. 5.3. Умови готівкового обігу в банку

Банкомат (скорочення від «банківський автомат», іноді вживається «АТМ», з англійської *automated teller machine* – «автоматичний касовий апарат») — це електронний програмно-технічний комплекс, який має вмонтований комп'ютер і призначений для автоматичного отримання та внесення грошових коштів (здебільшого банкнот) на рахунок осіб (клієнтів банку). Сучасні банкомати дають можливість:

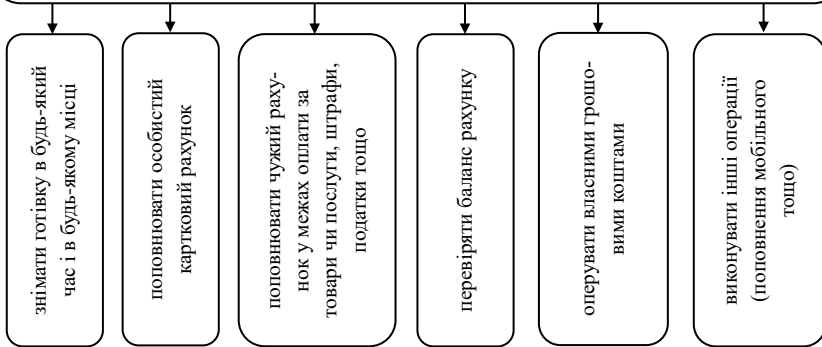

Рис. 5.4. Функції банківського автомата

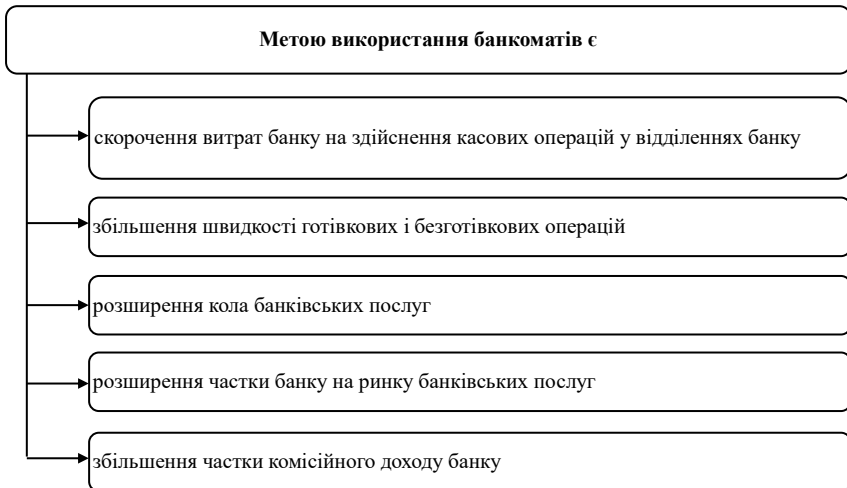

Рис. 5.5. Мета використання АТМ банками

Платіжні та грошові обороти банків дають можливість відкривати їм такі види рахунків для здійснення розрахунків:

поточний рахунок – рахунок, який відкривається на договірній основі для здійснення розрахуново-касових операцій

депозитний (вкладний) рахунок – рахунок, який відкривається фізичним і юридичним особам для можливості накопичення грошових коштів за визначений період та під встановлені відсотки

рахунок умовного зберігання (ескроу) – рахунок на договірній основі для зарахування на рахунок коштів та перерахування їх особі (особам), вказаній (вказаним) клієнтом (бенефіціару або бенефіціарам), або повернення таких коштів клієнту за умов настання підстав, передбачених договором

кореспондентський рахунок – рахунок, який відкривається одним банком у банку іншої країни для здійснення міжбанківських переказів

кредитний рахунок – рахунок для можливості отримання коштів на платності, строковості та обов'язкового повернення

Рис. 5.6. Рахунки, пов'язані з грошовим обігом банків

5.2. Платіжні системи в банках: види і принципи використання. Система електронних платежів

Рис. 5.7. Суб'єкти платіжних систем

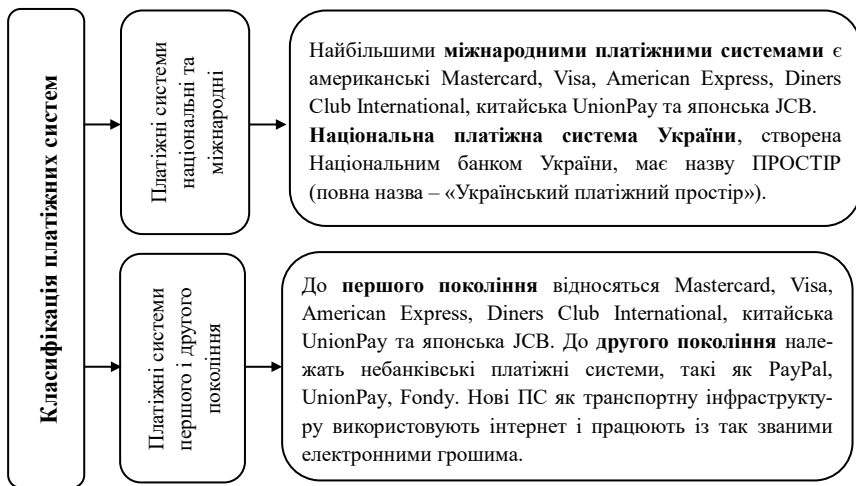

Рис. 5.8. Види платіжних систем та їх класифікація

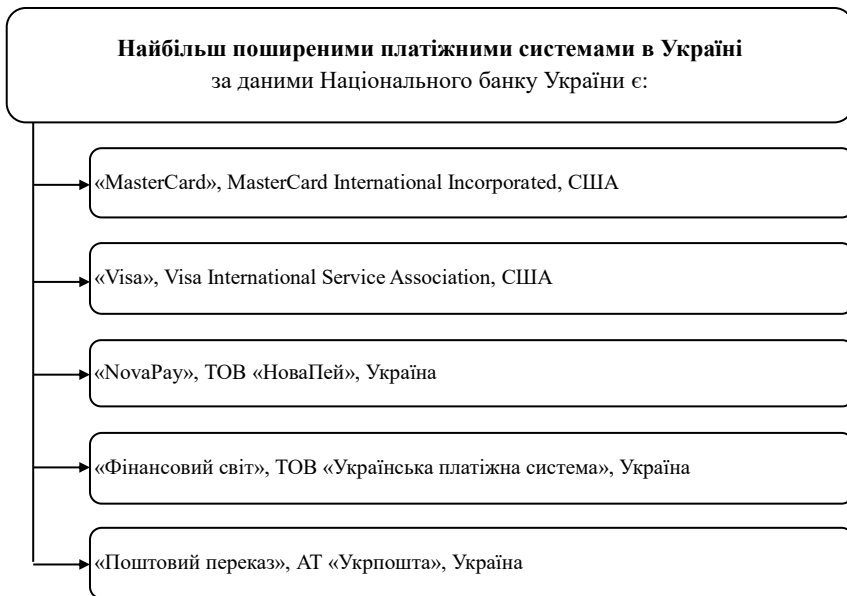

Рис. 5.9. Найпоширеніші у 2022 році платіжні системи в Україні

Національний банк України створив надійну та поширену Систему електронних платежів – СЕП – для забезпечення розрахунків банків та їхніх клієнтів у гривні в межах України. Водночас НБУ є оператором і розрахунковим банком Системи електронних платежів.

СЕП забезпечує високий рівень безпеки і надійності переказу коштів між банками. СЕП обслуговує понад 98% міжбанківських платежів у державі, тому вона визнана системно важливою платіжною системою України. СЕП належить до системи валових розрахунків у режимі реального часу (за міжнародною класифікацією – RTGS). СЕП дає змогу відправляти платежі в одному з двох режимів: реального часу і файлового.

Учасниками Системи електронних платежів є Національний банк, банки України та Державна казначейська служба України.

5.3. Безготівкові розрахунки банківських установ

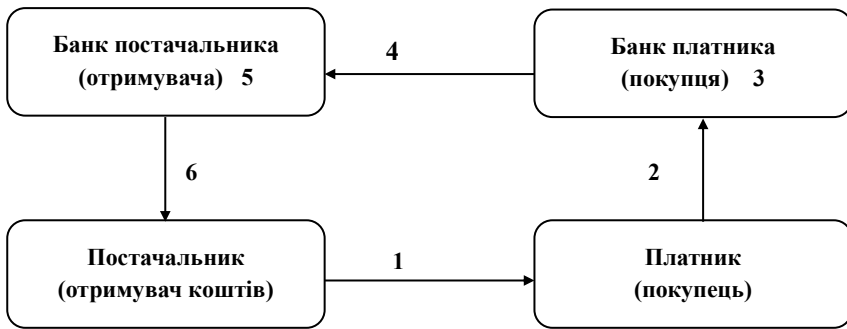
Форма безготівкових розрахунків – це чітко визначений порядок здійснення безготівкових розрахунків між різними суб'єктами (фізичними та юридичними особами), який є характерним для певного виду платіжного інструмента банку.

Рис. 5.10. Перелік інструментів безготівкових розрахунків

Меморіальний ордер – це розрахунковий документ, який укладається за ініціативою банківської установи для операцій щодо списання грошових коштів з рахунку платника (клієнта банку) для внутрішньобанківських операцій.

Платіжне доручення – це важливий розрахунковий документ, який містить письмове доручення клієнта банку списати (у безготівковій формі) кошти з його рахунку та перерахувати кошти (у безготівковій формі) на рахунок отримувача (вказаного в документі). Використовується для: погашення кредиторської заборгованості, розрахунку за товари, роботи чи послуги, сплати оренди чи лізингу, страхування, платежів за обслуговування тощо.

1 – постачальник відвантажує товар, надає послуги чи виконує роботи й надає покупцеві відповідний рахунок-фактуру та інші документи згідно з договором. Рахунок-фактура містить опис та ціну робіт чи послуг;
 2 – платник (покупець), одержавши товар і перевірявши його якість, комплектність та інше, виписує платіжне доручення й надсилає його до банку, де відкрито його поточний рахунок;
 3 – банк платника (покупця) списує кошти з поточного рахунку свого клієнта. Якщо постачальник і платник обслуговуються в одному банку, тоді проводиться списання коштів з поточного рахунку платника на поточний рахунок отримувача;
 4 – якщо постачальника і покупця обслуговують різні банки, то банк платника (покупця) повідомляє банк постачальника про списання коштів з рахунку платника;
 5 – банк постачальника зараховує кошти на поточний рахунок постачальника;
 6 – банк постачальника передає постачальнику виписку з поточного рахунку про зарахування коштів, до якої додається копія платіжного доручення з відміткою банку платника.

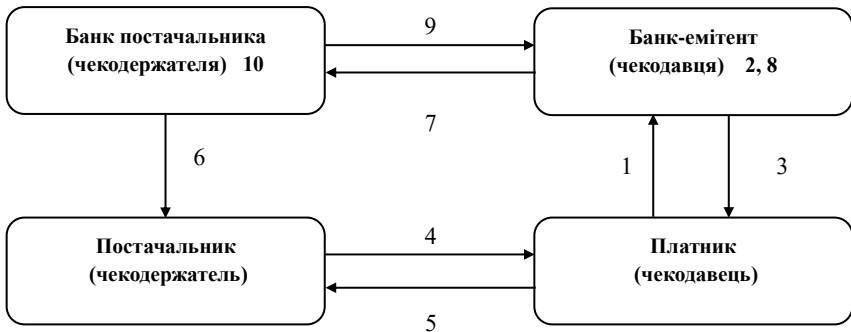
Рис. 5.11. Характеристика та порядок здійснення платіжного доручення

Платіжна вимога-доручення – це розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхня – це вимога отримувачу сплатити визначену суму грошей, а нижня – це доручення платника своєму банку (обслуговуючому банку) списати кошти з особистого рахунку і переказати на рахунок отримувача.

Платіжна вимога – це платіжне доручення, яке містить примусове зобов’язання стягнути визначену суму коштів з рахунку клієнта на рахунок отримувача без його згоди та стосується судового стягнення або інших заборгованостей клієнта.

Розрахунковий чек – це розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, в якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю визначеної суми коштів.

Акредитив – це розрахунковий документ, що містить зобов'язання банку за дорученням клієнта від свого імені виконати акредитивний платіж на користь бенефіціара або виконуючому банку.

- 1 – платник (покупець) подає до свого банку заяву на отримання чекової книжки і платіжне доручення для депонування коштів;
- 2 – банк платника (покупця) списує кошти з поточного рахунку платника і зараховує їх на окремий рахунок «Розрахунки чеками»;
- 3 – банк-емітент видає клієнтові-чекодавцю чекову книжку;
- 4 – постачальник відвантажує товар, виконує роботу чи надає послуги;
- 5 – чекодавець виписує чек із чекової книжки і передає його постачальнику (чекодержателю), підтверджуючи цим одержання товару, виконання робіт чи надання послуг;
- 6 – чекодержатель здає чек разом із трьома примірниками реєстрів до банку, що його обслуговує;
- 7 – банк чекодержателя, перевіривши правильність складення реєстру і реквізити чека, інкасує чек до банку емітента;
- 8 – банк-емітент списує відповідну суму з рахунку чекодавця, на якому депоновано кошти для розрахунків чеками;
- 9 – банк-емітент повідомляє банк чекодержателя про списання коштів;
- 10 – банк чекодержателя (постачальника) зараховує суму, зазначену в чеку, на поточний рахунок постачальника.

Рис. 5.12. Характеристика та порядок здійснення акредитиву

Інкасове розпорядження (доручення) – розрахунковий документ, який містить вимогу стягувача (контролюючого органу) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Питання для самоперевірки

1. Що таке «гроші»? Розкрийте сутність грошей.
2. Які види грошей ви знаєте?
3. Яка різниця між готівковим і безготівковим грошовим обігом?
4. Що таке банкомат? Які його можливості?
5. Які найбільш поширені платіжні системи за даними НБУ?
6. Як класифікуються платіжні системи?
7. Що таке система електронних платежів?
8. Які переваги безготівкових розрахунків для банківських установ?
9. Назвіть основні інструменти безготівкових розрахунків банків.
10. Що таке платіжне доручення та які його основні завдання?

Тестові завдання

1. Безготівкові розрахунки банку – це система грошових розрахунків:
 - а) які здійснюються лише за погодженням Національного банку України;
 - б) в межах одного кредитного рахунку фізичної чи юридичної особи;
 - в) які здійснюються без участі готівки, тобто перерахуванням банком певної суми з рахунків платників на рахунки одержувачів;
 - г) без сплати відсотків за користування грошовими коштами.
2. Розрахунково-касові операції включають:
 - а) розрахунки за дорученням клієнтів;
 - б) інвестування та емісію цінних паперів;
 - в) встановлення додатку для розрахунку за кредити;
 - г) отримання чеків від фінансових агентств.
3. Розрахунково-касові операції здійснюються в:
 - а) прямій, непрямій формах;
 - б) готівковій та безготівковій формах;
 - в) вексельній, форвардній формах;
 - г) короткостроковій та довгостроковій формах.
4. До форм безготівкових розрахунків банку належать:
 - а) доручення, вимога-доручення, платіжне доручення;
 - б) чеки, акредитив;

- в) вексель, платіжні картки;
 - г) всі відповіді правильні.
5. Банківський рахунок – це:
- а) цінний папір, що засвідчує внесення грошових коштів на депозитний рахунок;
 - б) бухгалтерський документ, що ведеться в банку на ім'я певного клієнта для обліку руху його грошових коштів: надходження, витрачання;
 - в) цінний папір, що підтверджує боргове зобов'язання емітента через визначений термін повернути суму і відсотки за цінним папером;
 - г) записи в обліково-відомчій книзі банківської установи.
6. Кореспондентські рахунки – це:
- а) рахунки для обліку розрахунків, що їх виконує одна банківська установа за дорученням і за рахунок іншої банківської установи на підставі укладеного кореспондентського договору;
 - б) операції банків, пов'язані з управлінням майном та виконанням інших послуг за дорученням і в інтересах клієнта на правах його довіреної особи;
 - в) операції, у процесі яких банки розміщують наявні у них власні, залучені і позичені ресурси у різні види активів;
 - г) рахунки у Національному банку України до авалування.
7. Повторне вкладення коштів у ті напрямки, з яких вони вивільнилися, – це:
- а) дохідність облігацій;
 - б) реінвестування;
 - в) доінвестування;
 - г) кредитування.
8. До готівкових касових операцій банку відносять:
- а) приймання готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки і рахунки інших осіб;
 - б) приймання від фізичних і юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу;
 - в) вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;
 - г) видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їхніх рахунків за видатковими касовими документами через касу банку.

9. Система розрахунків у банківській діяльності буває у:
- а) формі рахунків та договорів;
 - б) готівковій та безготівковій формі;
 - в) національній, міжнародній, валютній формі;
 - г) товарній, грошовій формі.
10. Національна система електронних платежів включає в себе:
- а) внутрішньодержавну банківську систему;
 - б) платіжну систему масових платежів;
 - в) розрахунки за товари, роботи, послуги, платежі за допомогою смарт-карток;
 - г) всі відповіді правильні.

Практичні завдання

Завдання 5.1. Клієнт банку 15 липня поточного року подав до банку платіжне доручення № 10 на суму 100 000 гривень на перерахування грошових коштів за відвантажені товари і надані послуги відповідно до договору. Банк платника оплатив доручення протягом операційного часу. Визначте порядок проведення операції з платіжним дорученням банку.

Завдання 5.2. За даними заявки-розрахунку визначте ліміт каси, якщо кількість робочих днів у кварталі становила 90. Який ліміт залишку готівки буде встановлено на підставі розрахунку:

- 1) середньоденного надходження готівки;
- 2) середньоденної видачі готівки?

№ з/п	Показник	Код	Фактично за три будь-які місяці з останніх дванадцяти, що передують встановленому ліміту, коли був найбільший обсяг касових операцій (у гривнях)
1	Готівкова виручка (надходження до кас підприємств, крім сум, одержаних з установ банків)	080	450 300,60
2	Середньоденне надходження готівки	090	
3	Виплачено готівкою на різні потреби (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці, пенсій, стипендій, дивідендів)	100	42 000,10
4	Середньоденна видача готівки	110	

Тема 6

КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ І ПОСЛУГ

- 6.1. Особливості організації банківської діяльності
- 6.2. Банківські операції: суть, види й типи
- 6.3. Банківські послуги та продукти: сутність і класифікація

Основні поняття та терміни: *банк, банківська діяльність, банківські ресурси, активні операції, пасивні операції, кредитні операції, інвестиційні операції, валютні операції, банківська платіжна картка, банківський переказ*

6.1. Особливості організації банківської діяльності

Організація банківської діяльності – це чітке та структурне упорядкування фінансової (грошової), організаційної, операційної, функціональної та кадрової діяльності банку у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Вимоги до організації банківської діяльності регламентуються нормативно-правовими актами, зокрема Законом України «Про банки та банківську діяльність», Законом України «Про Національний банк України», а також іншими дотичними до банківської діяльності законами, постановами і положеннями Національного банку України, інших організацій.

Операційна діяльність банку – це сукупність усіх внутрішніх організаційних процесів банку, що пов'язані з документуванням, обробкою інформації, внесенням у реєстри і фінансову звітність, здійсненням контролю за операційними ризиками, організацією управління процесами на всіх рівнях.

Мега організації банківської діяльності – максимальне забезпечення чіткої, прозорої, прибуткової діяльності банківської установи, націленої на продуктивність та якість банківських продуктів (також послуг і операцій).

Рис. 6.1. Елементи організації діяльності банку

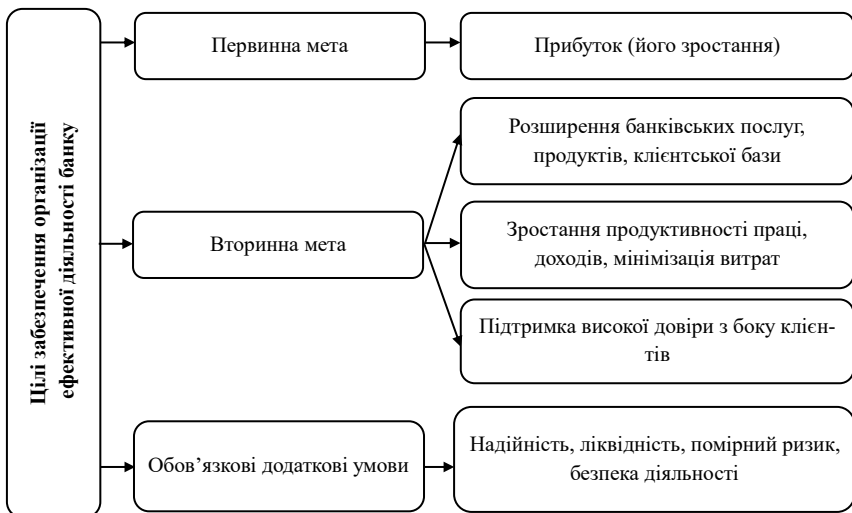

Рис. 6.2. Цілі організації банківської діяльності

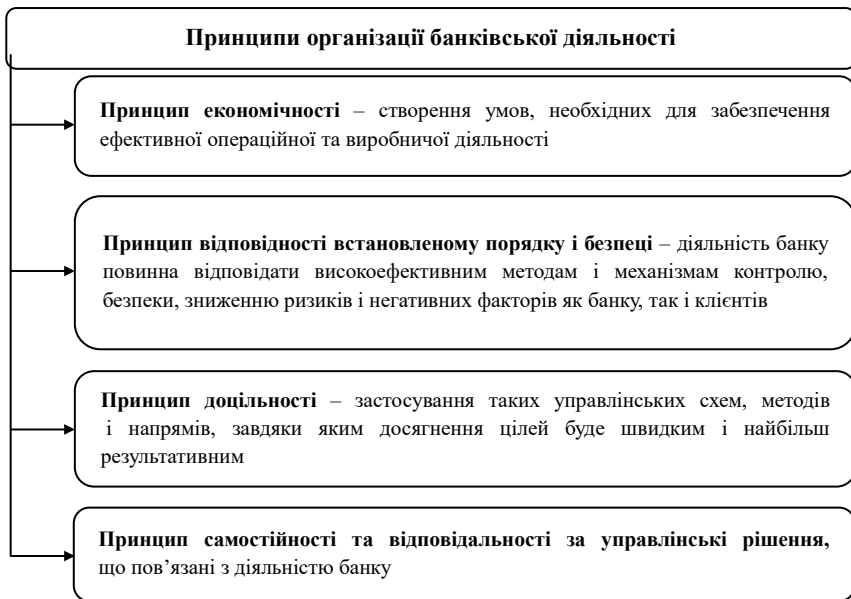

Рис. 6.3. Принципи банківської діяльності та їх характеристика

Рис. 6.4. Мета організації операційної діяльності

6.2. Банківські операції: суть, види й типи

Операція банку – це дія, яка призводить до змін, що відбуваються у фінансовому стані банківської установи, відображається на банківських рахунках і, як наслідок, зумовлює прибутки або збитки у майбутньому.

Банківські операції – це певні дії банківської установи, які спрямовані на ефективне функціонування банківської установи на ринку банківських послуг, що викликають зміни у балансових показниках, фінансовій звітності.

Характерні особливості, притаманні банківським операціям

банківська операція не угода, це дія або набір дій, які відбуваються без участі клієнта

об'єктом банківських операцій та послуг є гроші (національна й іноземна валюта, цінні папери)

для проведення банківських операцій та надання послуг банку потрібно отримати ліцензії Національного банку України

банківські операції необхідно проводити відповідно до потреб клієнтів та цілей банківської установи

здійснення банківських операцій регламентується законодавчими та правовими актами (чинними)

основою банківських операцій є дії, пов'язані як з отриманням від клієнтів коштів, так і з поверненням їх після певного періоду

Рис. 6.5. Особливості банківських операцій

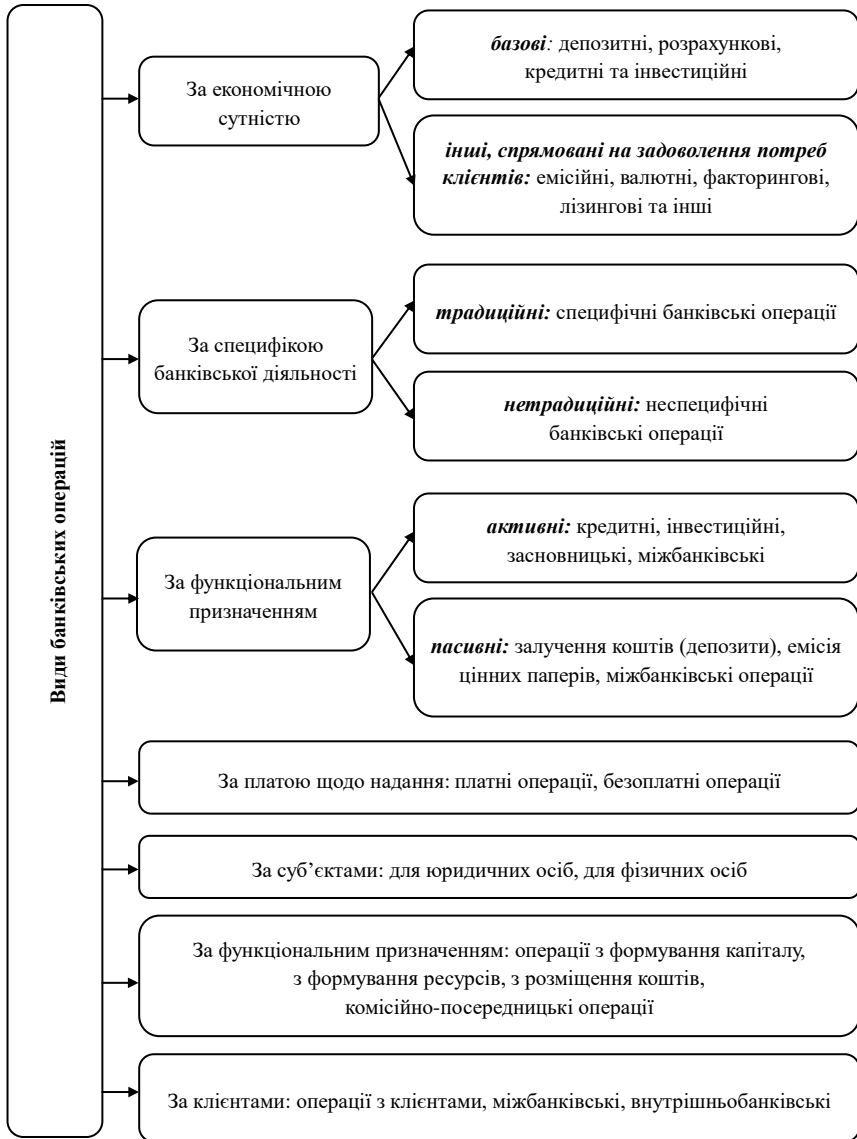

Рис. 6.6. Класифікація банківських операцій

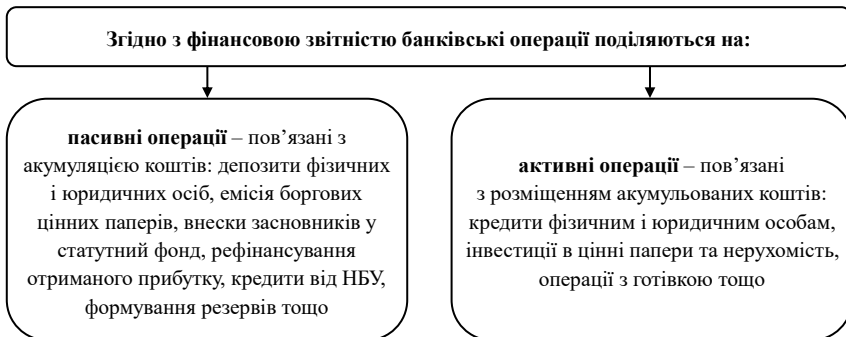

Рис. 6.7. Види банківських операцій

Кредитні операції банку – це активні операції банку, які пов’язані з наданням грошових коштів у позику фізичним і юридичним особам (клієнтам банку) на умовах строковості, поверненості та платності. Кредитні операції банку класифікуються за різними ознаками, надаються на різні терміни та відсотки, з різним нарахуванням ставок за кредитними рахунками.

Банківські інвестиційні операції – це операції, пов’язані з довгостроковим розміщенням грошових коштів у цінні папери, нерухомість з метою отримання прибутку та формування портфеля цінних паперів.

Касові операції – це операції з видачі готівки, її приймання у відділеннях (касі банку), обміну непридатних монет і банкнот, вилучення з обігу сумнівних банкнот чи монет, приймання чеків, інкасо іноземної валюти, інших цінностей, проведення інших касових операцій, пов’язаних з рахунками клієнтів.

Депозитні операції – це операції банківської установи, пов'язані із залученням тимчасово вільних грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщенням їх на рахунках під визначений відсоток, на конкретний термін та на певних умовах користування (поповнення, зняття).

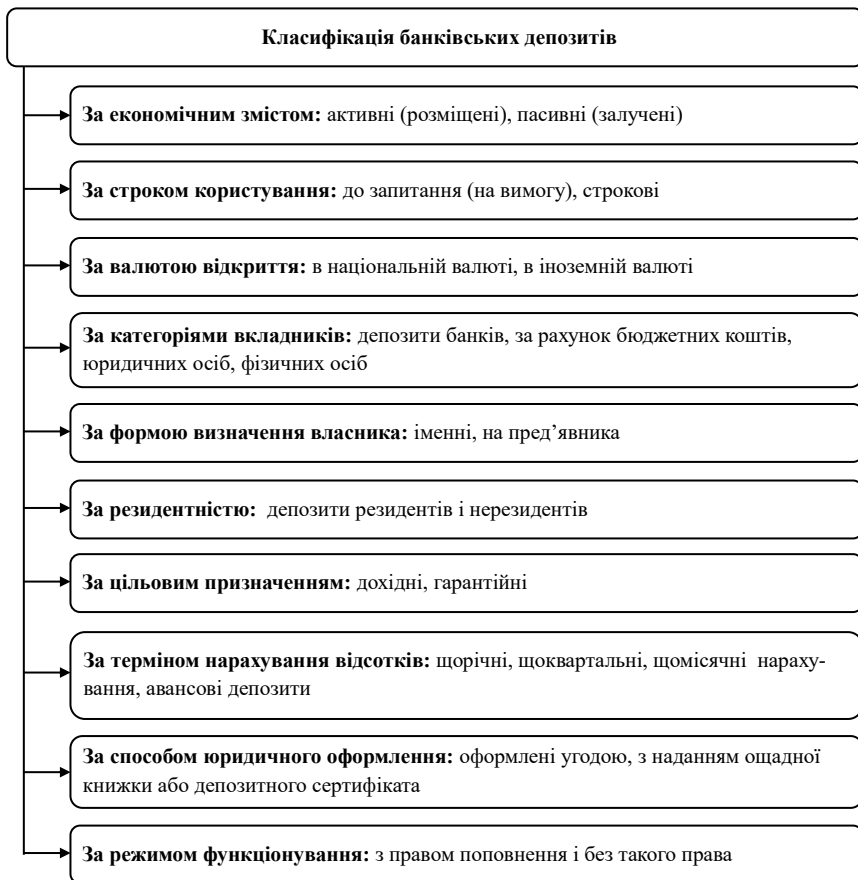

Рис. 6.8. Перелік видів банківських депозитів

Розрахункові банківські операції – це рух грошей на банківських рахунках, здійснюваний згідно з розпорядженнями клієнтів або в результаті дій, які в рамках закону призвели до зміни права власності на активи.

Валютні операції банків – це дії банку, пов'язані з переміщенням валютних цінностей між різними суб'єктами та при здійсненні операцій: купівлі і продажу валюти, відкриття валютних рахунків, оплати рахунків клієнтів, кореспондентських рахунків тощо.

Емісійні операції – це дії банківської установи, пов'язані з випуском цінних паперів з метою формування власного капіталу або залучення додаткових ресурсів шляхом емісії пайових та боргових цінних паперів.

6.3. Банківські послуги та продукти: сутність і класифікація

Банківські послуги – це дії банку на ринку банківських послуг та фінансовому ринку, які здійснюються за дорученням і в інтересах клієнтів банку (фізичних та юридичних осіб) і спрямовані на досягнення прибутковості, ефективності, інноваційності.

Особливості банківських послуг

Банківські послуги є абстрактними, проте в основі лежить укладення угоди (договору) між клієнтом і банком

Банківські послуги пов'язані з використанням та переміщенням грошей у різних формах та на різні цілі

Банківські послуги надаються як на високому рівні, так і на низькому, за різною вартістю та мають різний час надання (застосування)

Рис. 6.9. Характерні ознаки банківських послуг

Сучасні банківські послуги ґрунтуються на діях, які не пов'язані зі залученням додаткових ресурсів, проте значною мірою пов'язані з наданням якісних банківських продуктів, які є ефективними та безпечними (захист персональних даних) для клієнтів банку.

Згідно зі Законом України «Про банки та банківську діяльність», до банківських послуг належать:

залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб

відкриття та ведення поточних (розрахункових, кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу)

розміщення залучених у вклади (депозити), в тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик

Рис. 6.10. Перелік банківських послуг

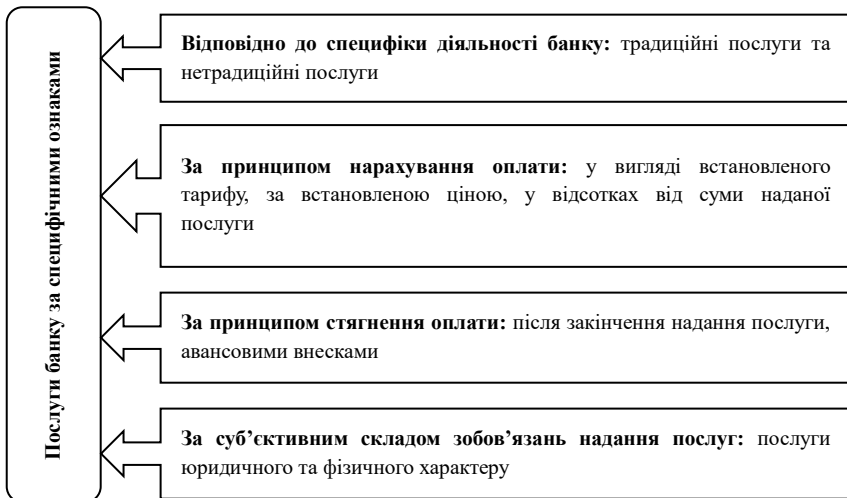

Рис. 6.11. Класифікація банківських послуг за специфікою критеріїв

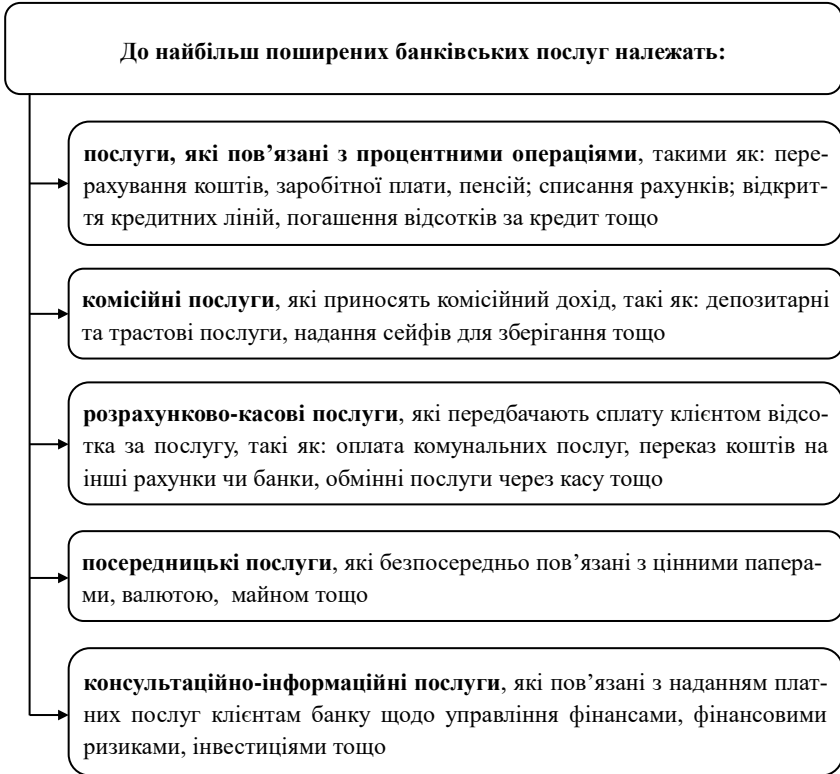

Рис. 6.12. Основні види банківських послуг

Питання для самоперевірки

1. Що собою являє організація банківської діяльності?
2. Які складові елементи організації банківської діяльності?
3. Яка мета організації банківської діяльності?
4. Назвіть принципи організації банківської діяльності.
5. Що таке банківська операція?
6. Які операції називають активними?
7. У чому суть пасивних операцій?
8. Які види депозитів пропонують банківські установи?
9. Що таке банківські послуги?
10. Які види послуг надають сучасні банки?

Тестові завдання

1. Основними банківськими операціями є:
 - а) комерційно-посередницькі, інвестиційні, страхові, факторингові;
 - б) ощадні, депозитні, касові, кредитні, розрахункові;
 - в) трастові, кредитні, лізингові, репозитарні;
 - г) емісійні, страхові, кредитні, інвестиційні.
2. Депозитні операції банків пов'язані з:
 - а) наданням певної суми коштів на визначений період з плаваючими відсотками;
 - б) залученням грошових коштів клієнтів на вклади, що можуть використовуватися згідно з режимом відповідного рахунку і банківським законодавством;
 - в) формуванням угоди щодо напрямів використання отриманих коштів банком на умовах довготермінового використання;
 - г) встановленням додатку щодо здійснення накопичень грошових коштів на банківському рахунку клієнта.
3. До банківських функцій належать:
 - а) надання кредитів та забезпечення потреб у ліквідності інших суб'єктів ринку;
 - б) обслуговування комерційних угод та управління системою платежів;
 - в) трансформація ризиків і випуск кредитних грошей;
 - г) всі відповіді правильні.
4. Кредитні операції банку передбачають:
 - а) передачу банками коштів клієнтам у тимчасове користування за плату у формі процента;
 - б) організацію вкладення коштів у структуру фінансового посередництва;
 - в) операції з отримання суми коштів від НБУ;
 - г) формування балансу банку з урахуванням отриманих і наданих кредитів.
5. Пасивні операції банку – це:
 - а) операції з коштами клієнта, які розміщуються на рахунку в банку на певний визначений договором термін;
 - б) операції, за допомогою яких комерційні банки збільшують рівень прибутку та власної ліквідності;

- в) операції, за допомогою яких банки формують свої грошові ресурси для проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій;
 - г) операції, що включають залучення коштів на депозитний рахунок клієнтів.
6. Банківські депозити поділяються на:
- а) поточні і довгострокові;
 - б) до запитання і строкові;
 - в) термінові, до запитання, фіксовані;
 - г) депозитні, кредитні, термінові.
7. Активні операції банку – це:
- а) операції з коштами клієнта, які розміщуються на рахунку в банку на певний визначений договором термін;
 - б) інвестиційні операції, пов'язані з цінними паперами банківських установ;
 - в) операції, за допомогою яких банки формують свої грошові ресурси для проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій;
 - г) операції, у процесі яких банки розміщують наявні у них власні, залучені і позичені ресурси в різні види активів з метою отримання прибутку і забезпечення своєї ліквідності.
8. Трастові операції банку – це:
- а) операції банків, пов'язані з обміном однієї валюти на іншу, що передбачає купівлю і продаж банком іноземної валюти за національну;
 - б) операції комерційних банків з обслуговування платіжного обороту їх клієнтів у безготівковій та готівковій формах;
 - в) операції банків, пов'язані з управлінням майном та виконанням інших послуг за дорученням і в інтересах клієнта на правах його довіреної особи;
 - г) операції, за допомогою яких комерційні банки збільшують рівень прибутку та власної ліквідності.
9. Здійснення депозитної операції включає такі етапи:
- а) відкриття та реєстрацію депозитного рахунку;
 - б) залучення грошових коштів на депозит та/або вилучення коштів із депозиту;

- в) нарахування відсотків за депозитом та сплату їх клієнтам, повернення коштів з депозиту і закриття депозитного рахунку;
 - г) всі відповіді правильні.
10. В Україні гарантування збереження вкладів фізичних осіб у разі банкрутства банків здійснює:
- а) Національний банк України;
 - б) Міністерство фінансів України;
 - в) Фонд гарантування вкладів фізичних осіб;
 - г) Фонд депозитних вкладів.

Практичні завдання

Завдання 6.1. Клієнт банку має поточний рахунок в іноземній валюті. На початку другого кварталу клієнт хоче оплатити поставку товарів та оформити страховий договір за допомогою банку.

Сума угоди становить 30 000 доларів, проте здійснюється у гривнях за курсом НБУ. Відсоток банку за обмін валюти – 1,5%, при цьому страхування складає 6,5% від суми угоди. Розрахуйте вартість комісійних послуг і загальних витрат клієнта.

Завдання 6.2. Вкладник розміщує з 1 лютого по 1 жовтня вклад у сумі 50 000 гривень під 11% річних. Визначте, яку суму отримає вкладник в кінці терміну дії депозитного договору, якщо відсотки нараховуються за трьома існуючими методами нарахування відсотків.

Завдання 6.3. Вартість товару становить 800 000 грн, щорічний відсоток – 8%, термін – 4 роки. Визначте номінальну вартість векселів, що підлягають форфейтуванню.

Ціна продажу	Ставка 8% на неоплачену суму боргу	Номінальна вартість векселів	Термін погашення наприкінці
			1 року
			2 року
			3 року
			4 року

Тема 7

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

- 7.1. Сутність, функції та класифікація кредитів
- 7.2. Поняття кредитного портфеля та його характеристика
- 7.3. Кредитний ризик: сутність і методи управління ним

Основні поняття та терміни: *кредит, кредитні операції, кредитування, кредитний портфель, позика, відсоток, застава, кредитор, позичальник, гарантія, кредитний ризик, проблемні кредити, кредитна угода*

7.1. Сутність, функції та класифікація кредитів

Банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банківської установи надати позичальнику визначену суму грошей під визначений відсоток на чітко визначений у кредитному договорі термін, з обов'язковим поверненням у майбутньому, а також із можливим використанням застави.

Кредитні операції банку – це частина активних операцій банківської установи, які передбачають надання клієнтам банківської установи передачу коштів на умовах строковості, платності, поверненості, гарантій та можливих застави чи поручительства.

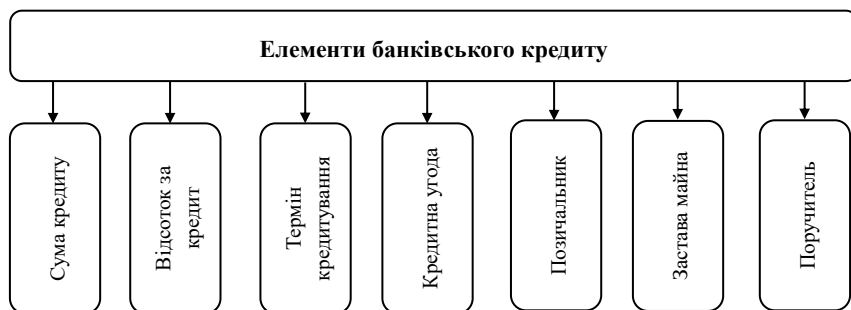

Рис. 7.1. Перелік обов'язкових складових кредиту

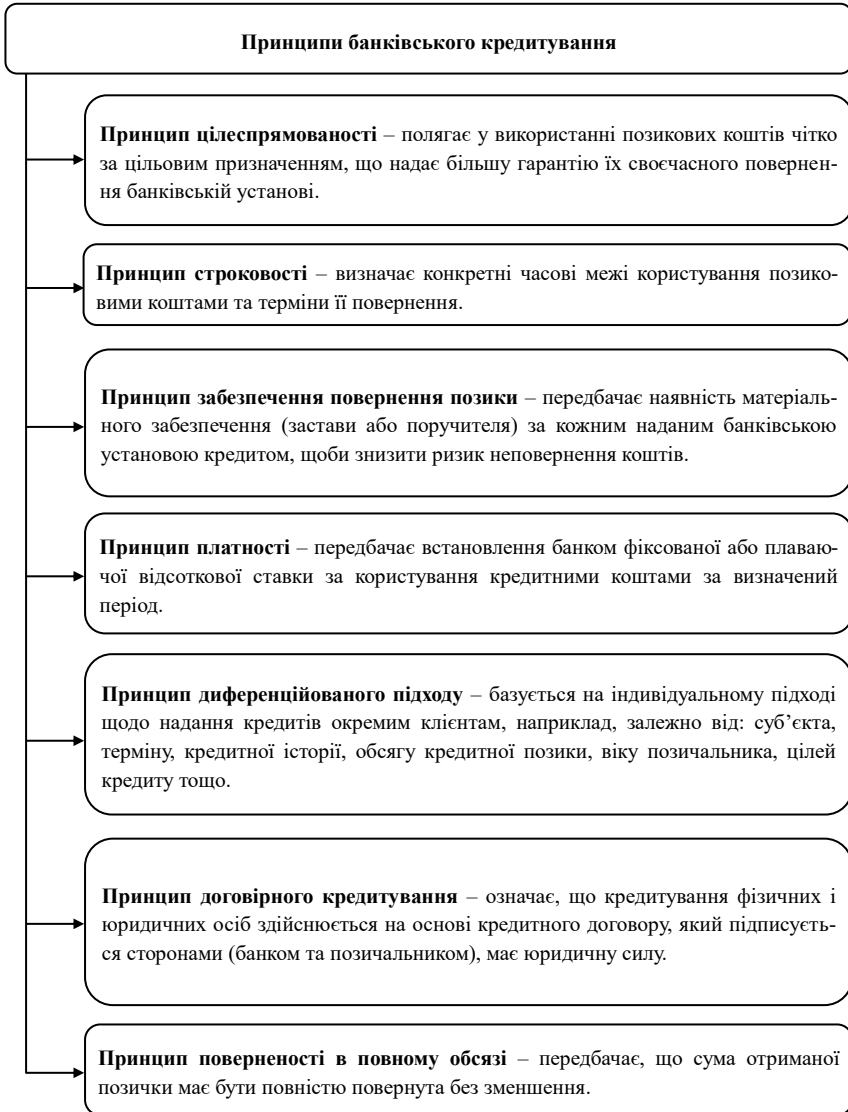

Рис. 7.2. Перелік принципів кредитування

Класифікація банківських кредитів

Класифікаційна ознака	Перелік видів
За методами надання	<ul style="list-style-type: none"> – У разовому порядку; – відповідно до відкритої кредитної лінії; – гарантовані позички.
За методами погашення	<ul style="list-style-type: none"> – Кредити, що погашаються одноразовим платежем на конкретну дату, яка вказана в кредитному договорі як строк повернення кредиту; – кредити, що погашаються з розстроченням платежів.
За кількістю кредиторів	<ul style="list-style-type: none"> – Кредити, надані одним банком; – консорціумні кредити; – паралельні кредити.
За об'єктом кредитування	<ul style="list-style-type: none"> – У поточну діяльність; – в інвестиційну діяльність.
За забезпеченням	<ul style="list-style-type: none"> – Забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами); – гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи); – з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації); – незабезпечені (бланкові).
За економічними суб'єктами-позичальниками	<ul style="list-style-type: none"> – Кредити органам державного управління; – кредити суб'єктам господарювання; – кредити фізичним особам.
За валютою кредиту	<ul style="list-style-type: none"> – Кредити в національній валюті; – кредити в іноземній валюті; – мультивалютні кредити.
За термінами (строками) користування	<ul style="list-style-type: none"> – Короткострокові – до 1 року; – онкольні – кредити, погашення яких відбувається не у чітко зазначений термін, а на вимогу банку; – середньострокові – до 3 років; – довгострокові – понад 3 роки.
За характером процентної ставки	<ul style="list-style-type: none"> – Кредити з фіксованою кредитною ставкою; – кредити з плаваючою кредитною ставкою.

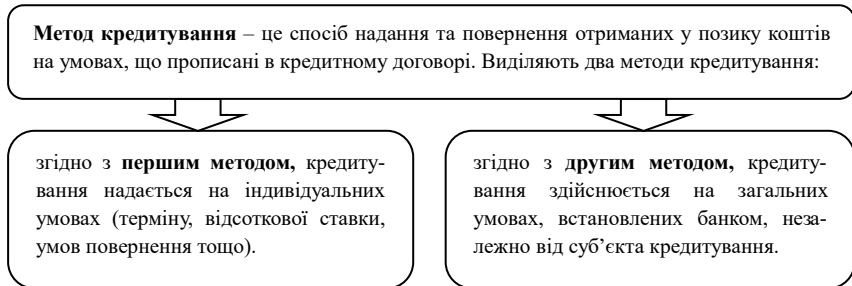

Рис. 7.3. Методи банківського кредитування

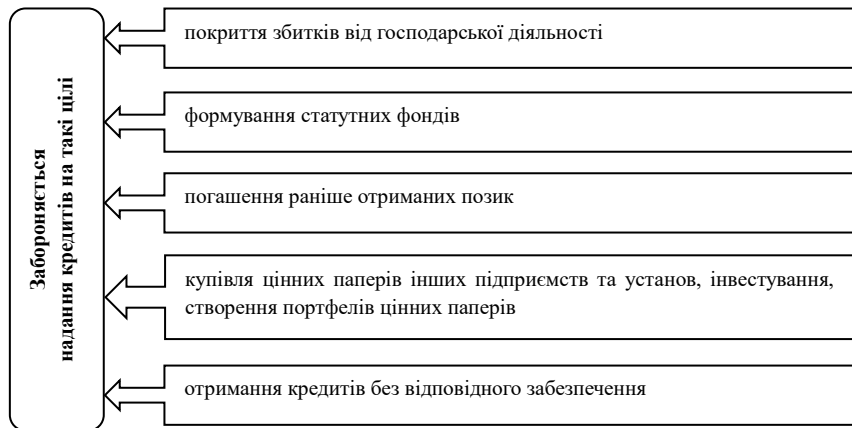

Рис. 7.4. Обмеження щодо отримання банківського кредиту

7.2. Поняття кредитного портфеля та його характеристика

Кредитний портфель банку – це економічно обгрунтована, а також структурна сукупність кредитних операцій, кредитних угод (контрактів), кредитних зобов'язань, що є наслідком виважених управлінських рішень банку відповідно до вимог кредитної стратегії.

Кредитний портфель банку – це важливий інструмент управління активними операціями банку, збільшення прибутків банку протягом звітного періоду, ефективності розвитку кредитних продуктів.

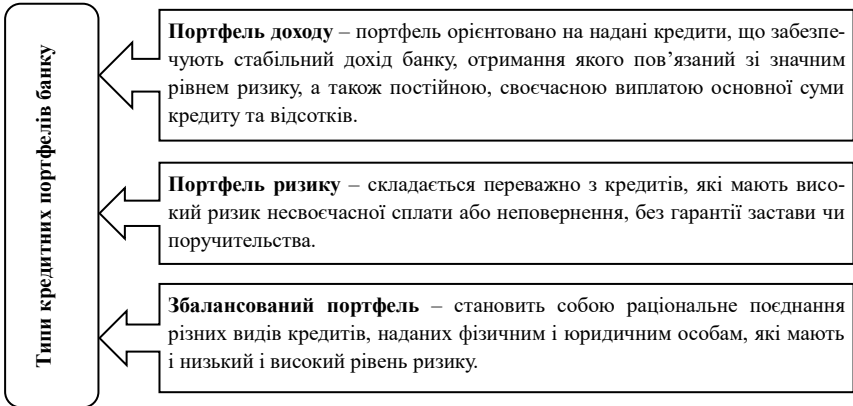

Рис. 7.5. Характеристика різних типів кредитних портфельів

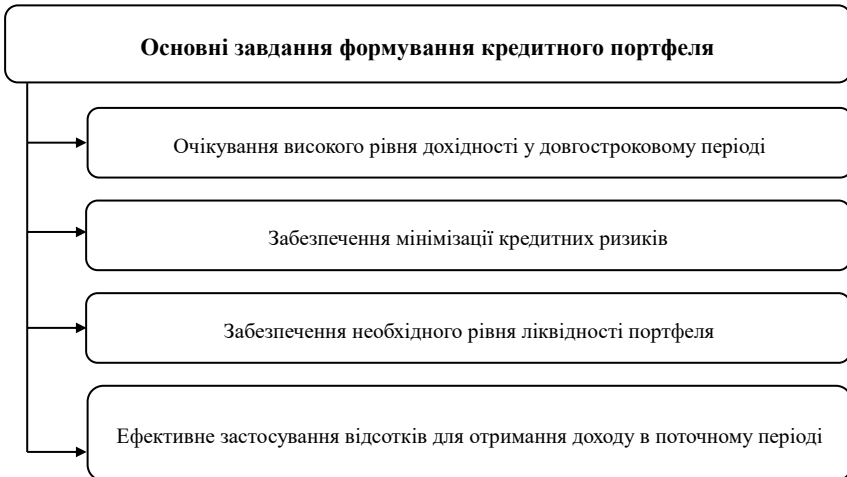

Рис. 7.6. Цілі формування кредитного портфеля банку

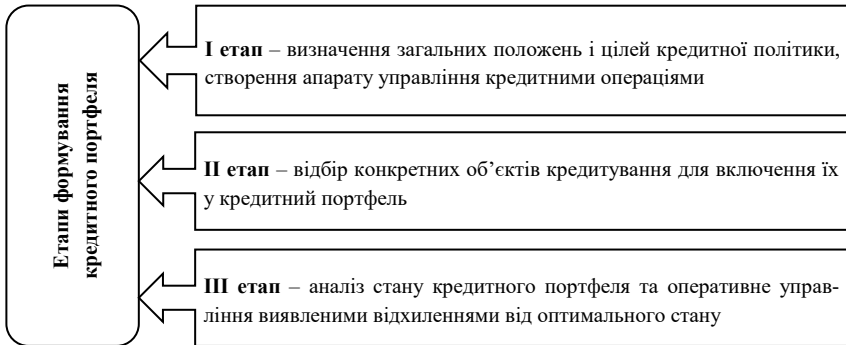

Рис. 7.7. Послідовність формування кредитного портфеля банку

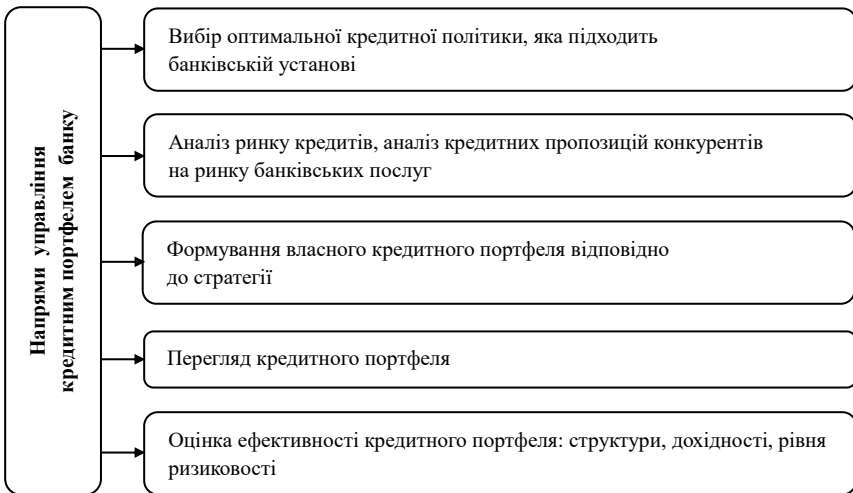

Рис. 7.8. Перелік напрямів управління кредитним портфелем

Кредитний портфель банку є найбільш важливою складовою активних операцій банківської установи, оскільки забезпечує найвищий рівень прибутковості, проте і вимагає найбільшої уваги пов’язаних із ним кредитних та фінансових ризиків.

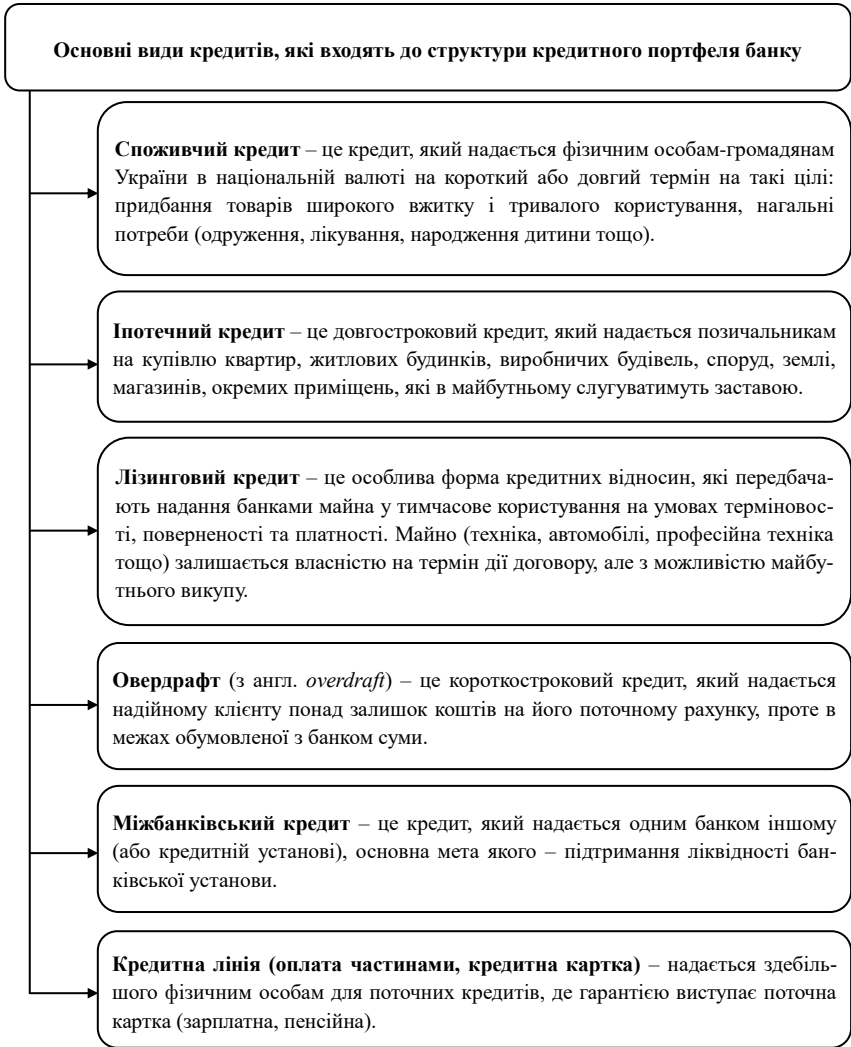

Рис. 7.9. Види й характеристика кредитів банківських установ

Важливою у процесі управління кредитним портфелем банку є оцінка кредитів, яка здійснюється з використанням **простої та складної ставки**.

Формула розрахунку простого відсотка:

$$FV = PV \times (1 - n \times i),$$

де PV – сума кредитних коштів;

n – кількість періодів (інтервалів нарахування);

i – відсоткова ставка (виражена десятковим дробом).

Формула розрахунку складного відсотка:

$$FV = PV \times (1 + i)^n,$$

де PV – сума кредитних коштів;

n – кількість періодів (інтервалів нарахування);

i – відсоткова ставка (виражена десятковим дробом).

7.3. Кредитний ризик: сутність і методи управління ним

Кредитний ризик – це ризик, який пов'язаний з можливістю невиконання особою, що отримала грошові кошти в позику, своїх зобов'язань щодо оплати кредиту (основної суми) та відсотків за ним.

Кредитний ризик – це вірогідність недоотримання банківською установою частини капіталу (або всього позикового капіталу, наданого позичальнику), прибутку в разі невиконання позичальником власних зобов'язань у встановлений термін.

Кредитний ризик – це ризик фінансового збитку банківської установи, що впливає не лише на кредитний портфель банку, а й на активні операції банку, рівень його доходності.

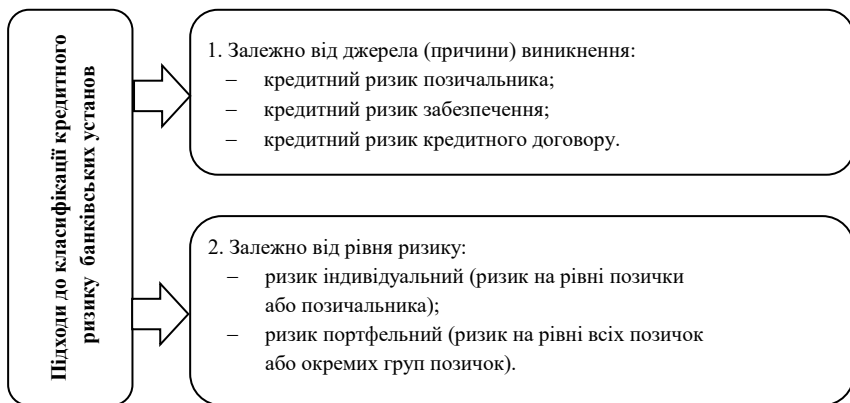

Рис. 7.10. Класифікація кредитних ризиків банківської установи

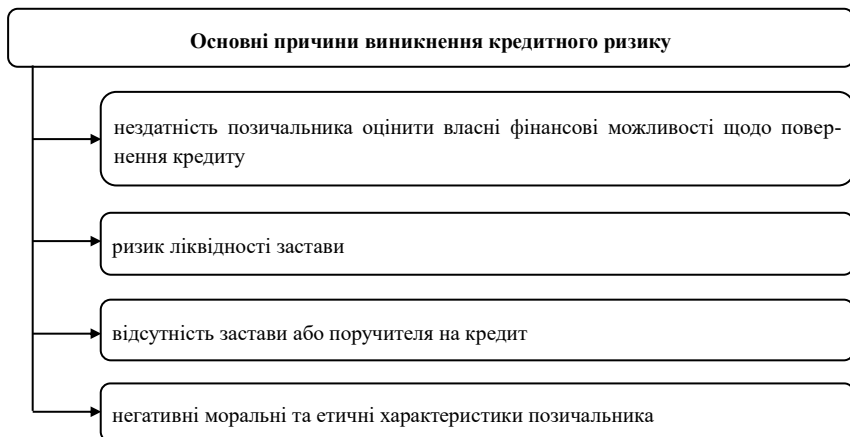

Рис. 7.11. Причини виникнення кредитного ризику банківської установи

Важливим у системі управління кредитним ризиком сучасних банківських установ є те, що на кредитний ризик впливають форс-мажорні фактори, які напряду залежать від війни в Україні, що першочергово впливає на ризик неповернення коштів (основної суми кредиту).

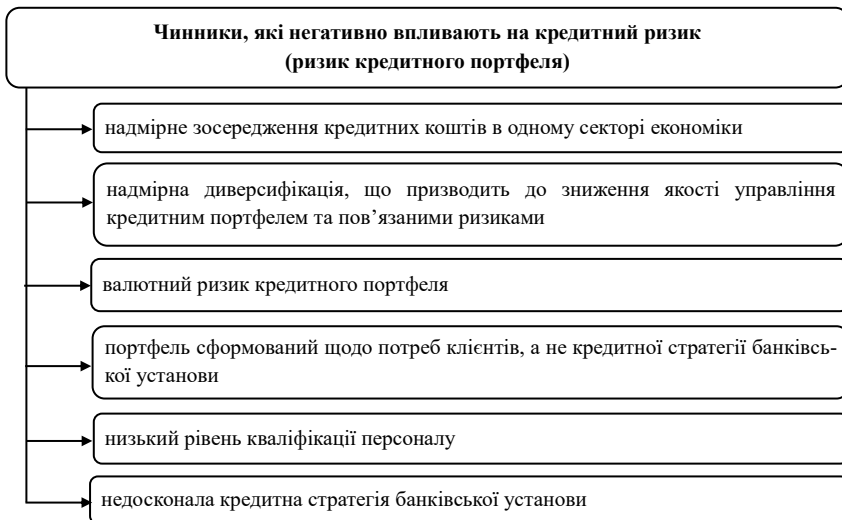

Рис. 7.12. Фактори впливу на рівень кредитного ризику

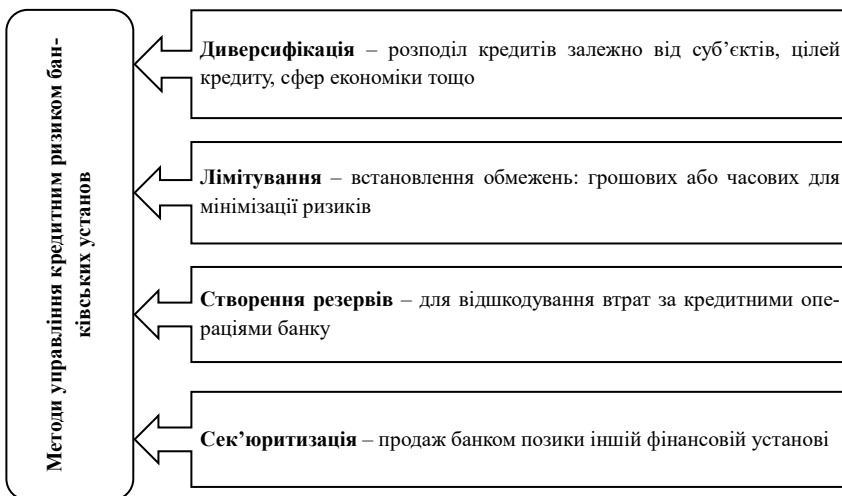

Рис. 7.13. Особливості методів управління кредитним ризиком

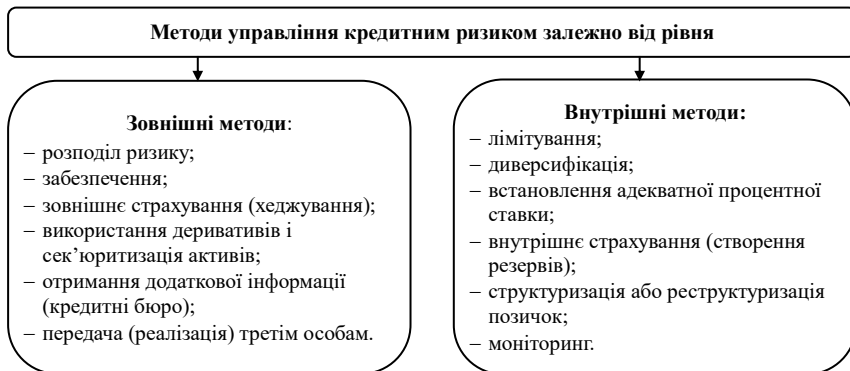

Рис. 7.14. Методи управління (зовнішні і внутрішні)

Також із метою зменшення кредитних ризиків банки використовують **систему кредитних історій**, що включає сукупність інформації про фізичну або юридичну особу, котра брала кредит, та відомості про повернення суми кредиту разом із відсотками.

Питання для самоперевірки

1. Визначте сутність поняття «банківський кредит».
2. Назвіть основні елементи банківського кредиту.
3. Охарактеризуйте принципи банківського кредитування.
4. Як поділяються кредити залежно від терміну надання?
5. У чому полягає сутність споживчого кредитування?
6. Які особливості надання іпотечного кредитування банками?
7. Визначте цілі формування кредитного портфеля банків.
8. Які напрями управління кредитним портфелем банку?
9. У чому криється сутність кредитного ризику?
10. Які напрями зменшення кредитного ризику банку та запобігання йому?

Тестові завдання

1. Кредитний портфель банку – це:
 - а) сукупність вкладених у цінні папери фінансових ресурсів;
 - б) сукупність усіх наданих банком кредитів;
 - в) різновид банківських операцій на міжбанківському ринку;
 - г) сукупність отриманих кредитів від державних установ.
2. Кредитний портфель банку вміщує:
 - а) проценти нараховані, але не сплачені;

- б) агреговану балансову вартість усіх кредитів;
 - в) гарантії та акредитиви;
 - г) оперативний лізинг та фінансові розписки окремих клієнтів.
3. Кредитний ризик – це:
- а) ризик несплати отримувачем кредиту основного боргу та відсотків, що належать кредитору;
 - б) ризик несплати юридичною особою мінімального боргу та процентів кредитору;
 - в) ризик несплати відсотків від суми основного боргу;
 - г) ненормована сума неотриманих коштів.
4. Рівень кредитного ризику банку пов'язаний із:
- а) перебільшенням суми наданого кредиту в довгостроковому періоді;
 - б) ризиком несплати отримувачем кредиту основного боргу та відсотків, що належать кредитору;
 - в) ризик несплати юридичною особою мінімального боргу та процентів кредитору;
 - г) закінченням терміну отримання кредитних коштів.
5. Забороняється надання кредитів на такі цілі:
- а) покриття збитків від господарської діяльності позичальників;
 - б) формування статутних фондів та погашення раніше отриманих позик;
 - в) придбання цінних паперів інших підприємств і організацій;
 - г) всі відповіді правильні.
6. Споживчий кредит – це:
- а) кредит, який надається в національній валюті фізичним особам для придбання товарів широкого вжитку;
 - б) купівля індивідуального житла, квартири;
 - в) кредит юридичним особам для купівлі іноземної валюти на міжнародному ринку;
 - г) кредит для оплати поточних фінансових потреб шляхом зарахування на депозитний рахунок фізичної особи.
7. Довгостроковий кредит – це:
- а) кредит, наданий на термін понад 5 років;
 - б) кредит, наданий на термін до 2 років;
 - в) кредит, наданий на термін до 3 років;
 - г) кредит, наданий на термін більше 1 року.
8. Кредитний ризик поділяється на:
- а) індивідуальний, портфельний;
 - б) банківський, небанківський;
 - в) довгий, середній, короткий;
 - г) процентний, відсотковий, сумарний, аналітичний, розрахунковий.

9. Овердрафт – це:

- а) орган здійснення контролю за кредитними, депозитними, інвестиційними та касовими операціями в країні;
- б) операції, за допомогою яких комерційні банки збільшують рівень прибутку та власної ліквідності;
- в) система міжнародних банківських платежів і рахунків;
- г) короткостроковий кредит, що надається надійному клієнту понад залишок коштів на його поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку.

10. Основними причинами виникнення кредитного ризику на рівні окремої позики є:

- а) нездатність позичальника до створення адекватного грошового потоку;
- б) ризик ліквідності застави, моральні та етичні характеристики позичальника;
- в) відсутність поручителя, застави, страхової суми;
- г) всі відповіді правильні.

Практичні завдання

Завдання 7.1. Визначте нараховану суму кредиту та суму нарахованого відсотка, якщо сума кредиту 80 000 грн, відсоткова ставка – 8% річних, термін – 6 років. Розв'яжіть з використанням простої та складної ставки відсотка.

Завдання 7.2. Визначте, під яку процентну ставку вигідніше отримати клієнту кредит у банку на суму 110 000 гривень терміном на 3 роки:

- а) під просту ставку позичкового процента в 19% річних;
- б) під складну ставку позичкового процента в 15% при поквартальному нарахуванні процентів?

Завдання 7.3. Кредит у розмірі 5000 грн було взято 12.04. поточного року з терміном погашення 12.08. поточного року за ставкою 20% річних. Виплата процентів – разом із поверненням кредиту. Розрахуйте суми відсоткових платежів за складними та простими відсотками.

Які з цих методів вигідні банку, а які позичальнику?

Тема 8

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ

- 8.1. Поняття, види та класифікація цінних паперів
- 8.2. Структура банківського портфеля цінних паперів та методи управління ним
- 8.3. Банківські операції на фондовому ринку. Емісійна діяльність банків

Основні поняття та терміни: банк, інвестиції, інвестиційна діяльність, цінні папери, портфель цінних паперів, прибутковість цінних паперів, акції, облигації, векселі, емісійна діяльність, дивіденди, акціонери, фондовий ринок, курс

8.1. Поняття, види та класифікація цінних паперів

Цінні папери – це документи чітко установленого зразка з відповідними реквізитами, які випускаються юридичними особами і засвідчують грошове або майнове право володіння цінними паперами, або виконання зобов'язання перед іншими особами на визначений проміжок часу.

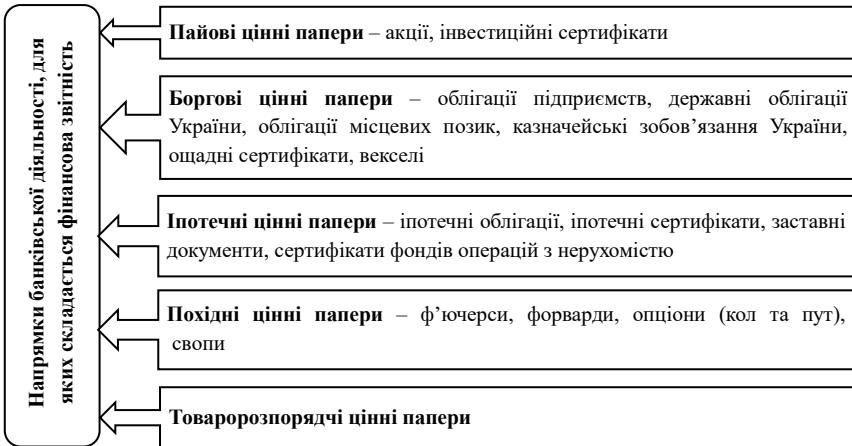

Рис. 8.1. Класифікація цінних паперів

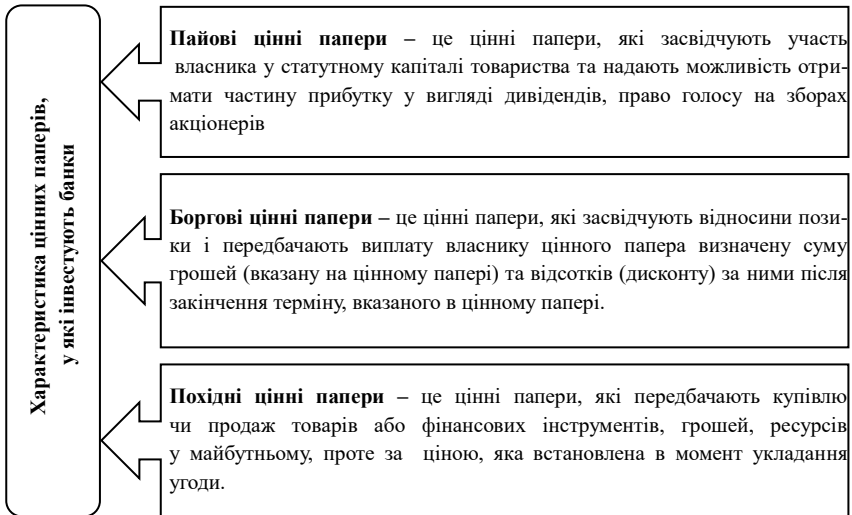

Рис. 8.2. Специфіка видів цінних паперів

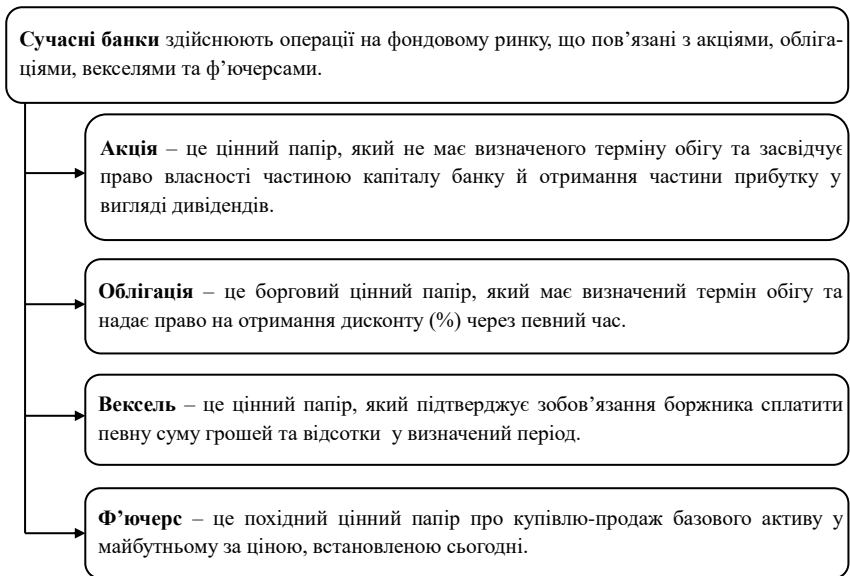

Рис. 8.3. Види цінних паперів, з якими банк здійснює операції на ринку

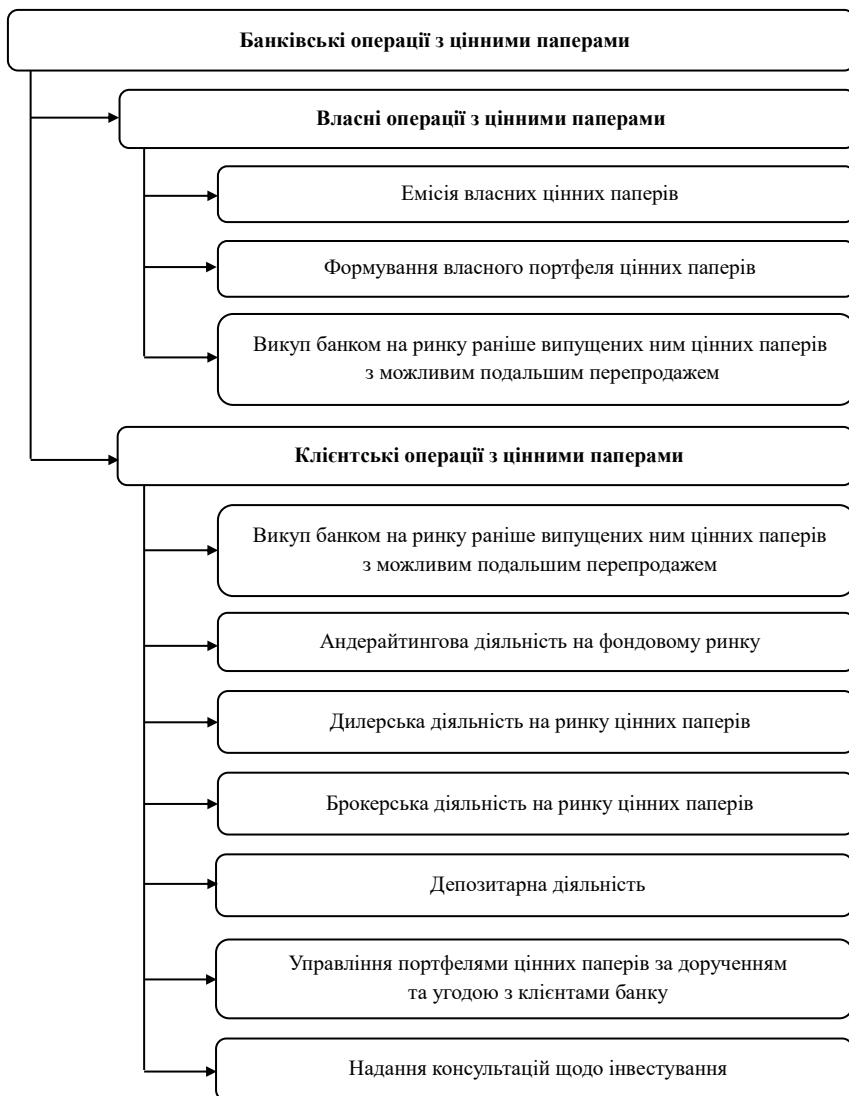

Рис. 8.4. Класифікація банківських операцій та послуг на фондовому ринку

Ринок цінних паперів – це сукупність різних учасників (емітентів, фінансових посередників, інвесторів, регуляторів), котрі здійснюють свою діяльність, яка пов'язана з розміщенням, обігом, купівлею, продажем цінних паперів.

Операції з цінними паперами на ринку цінних паперів залежать від форми існування цінних паперів:

- документарна форма – паперовий (бланковий) або електронний цінний папір, який має законодавчо визначену форму та містить найменування і реквізити;
- бездокументарна форма – являє собою обліковий запис на рахунку в депозитарній установі з назвою та обліковим номером.

8.2. Структура банківського портфеля цінних паперів і методи управління ним

Банківський портфель цінних паперів – це загальна сукупність усіх куплених або отриманих банківською установою цінних паперів, які надають право банку формувати, купувати та продавати, отримувати дисконт і дивіденди залежно від стратегії управління та методів управління.

Головною метою формування портфеля цінних паперів банківськими установами є збільшення прибутковості, ліквідності, диверсифікації при здійсненні інвестиційної діяльності на ринку цінних паперів, а також зменшення ризиковості у довгостроковій перспективі.

Основна мета банківського інвестування охоплює три завдання: забезпечення власної дохідності та прибутковості; забезпечення дохідності інвестиційного портфеля клієнтів банку; забезпечення розвитку ринку цінних паперів та фінансового посередництва на ньому.

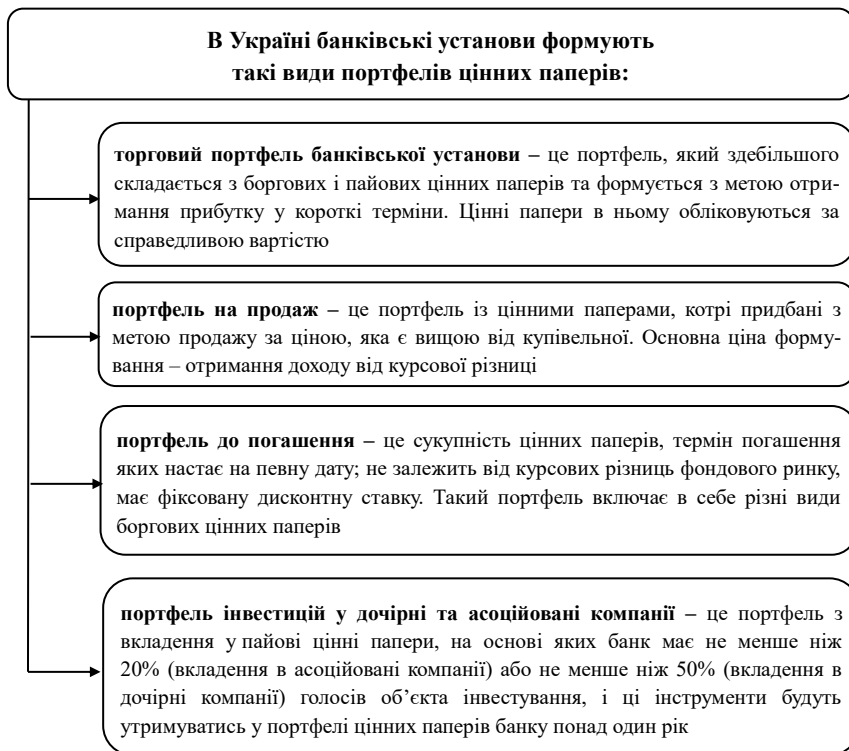

Рис. 8.5. Види цінних паперів банківської установи

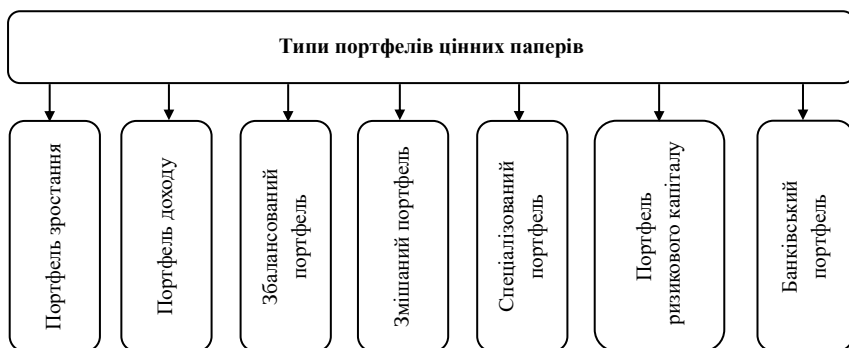

Рис. 8.6. Класифікація портфельів цінних паперів банківської установи

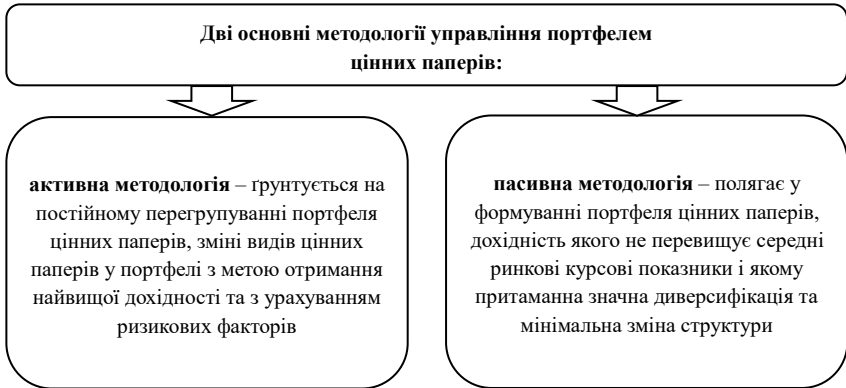

Рис. 8.7. Особливості методологій управління портфелем цінних паперів

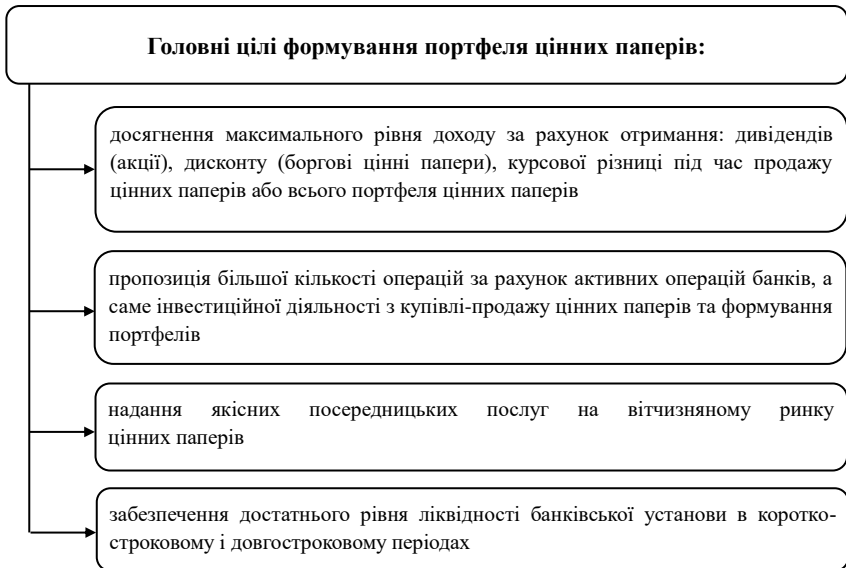

Рис. 8.8. Перелік цілей формування портфеля цінних паперів та управління ним

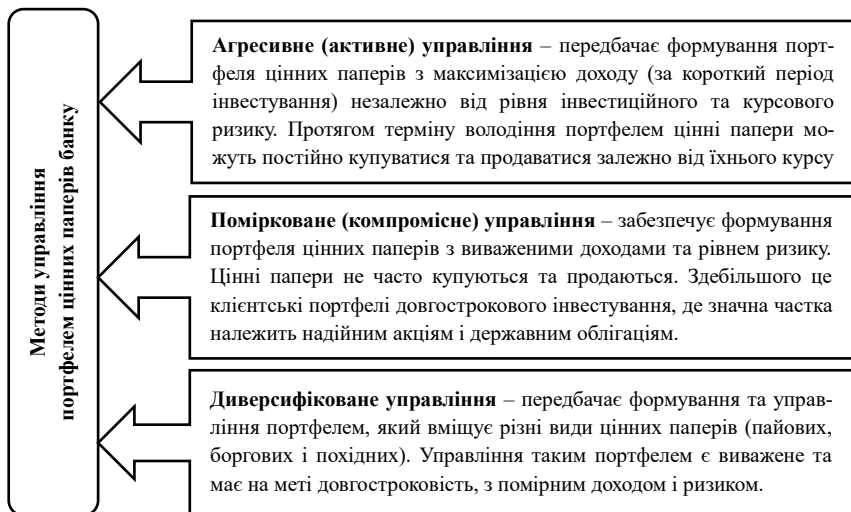

Рис. 8.9. Характеристика методів управління портфелем цінних паперів

8.3. Банківські операції на фондовому ринку. Емісійна діяльність банків

Сучасні банківські установи є активними учасниками фондового ринку і здійснюють емісійну, інвестиційну діяльність, надають професійні послуги, проводять консультування та забезпечують розвиток інфраструктури фондового ринку на рівні країни та міжнародному рівні.

Професійна діяльність банків на фондовому ринку пов'язана з операціями купівлі, продажу цінних паперів, формуванням портфелів цінних паперів, зберіганням та андеррайтингом, наданням інвестиційних консультацій.

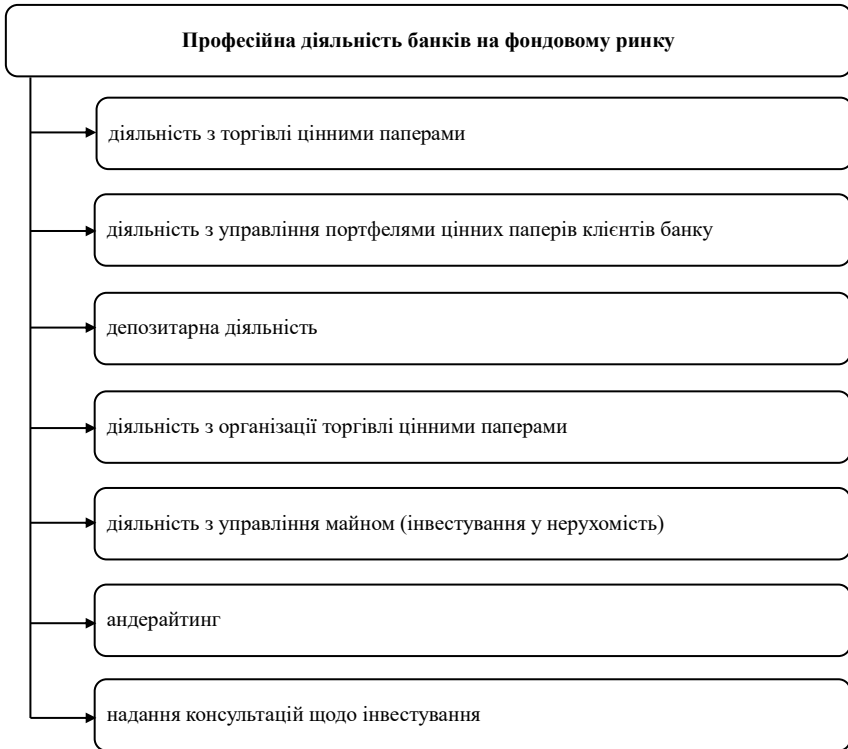

Рис. 8.10. Види професійної діяльності банків у сфері інвестування

Рис. 8.11. Складові діяльності банку з торгівлі цінними паперами

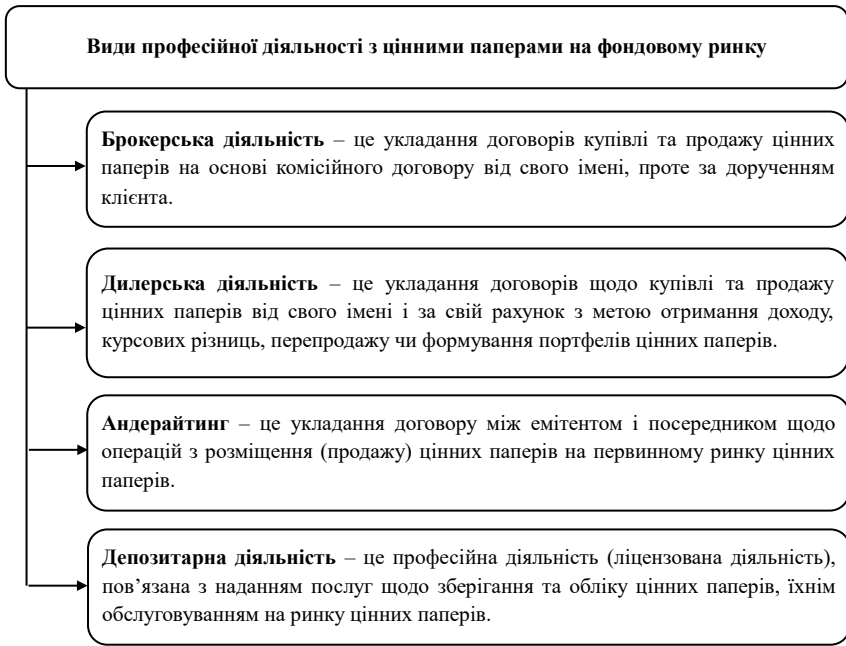

Рис. 8.12. Особливості професійної діяльності з цінними паперами

Емісійна діяльність банків – це діяльність, пов'язана з емісією (випуском) власних цінних паперів з метою формування або збільшення статутного капіталу, або залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів.

Основною метою емісійної діяльності банків є формування та збільшення статутного капіталу банку для здійснення банківської діяльності, залучення додаткових ресурсів для проведення активних операцій, а також забезпечення достатнього рівня фінансової надійності на ринку. Банк здійснює емісійну діяльність відповідно до законів України «Про Національний банк України», «Про банки та банківську діяльність», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про акціонерні товариства».

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути меншим 200 мільйонів гривень. Статутний капітал містить:

прості акції – це акції, які дають право голосу власнику, частину від прибутку у вигляді дивідендів

привілейовані акції – це акції, які дають власнику право голосу та управління акціонерним товариством, гарантують обов'язкове отримання частини від прибутку у вигляді дивідендів

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте сутність цінних паперів.
2. Які види пайових і боргових цінних паперів ви знаєте?
3. Опишіть суть боргових цінних паперів.
4. Які операції здійснює банк на ринку цінних паперів?
5. Розкрийте зміст андеррайтингової діяльності банку.
6. Які види клієнтських послуг надає банк на ринку цінних паперів?
7. Охарактеризуйте види портфелів цінних паперів.
8. Перелічіть напрями управління портфелем цінних паперів.
9. На основі яких законів здійснюється емісійна діяльність банків?
10. Який мінімальний розмір статутного капіталу банку?

Тестові завдання

1. На фінансовому ринку банківські установи позиціонуються як:
 - а) фінансові інститути;
 - б) домогосподарства;
 - в) ощадні організації;
 - г) контролюючий орган.
2. Мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути менший від:
 - а) 100 млн грн;
 - б) 200 млн грн;
 - в) 300 млн грн;
 - г) 400 млн грн.

3. Статутний капітал формується на основі:
 - а) внесків грошових коштів акціонерів;
 - б) отримання кредитних ресурсів;
 - в) нерозподіленого доходу за 5 років діяльності;
 - г) депозитних ресурсів.
4. Облігація банківських установ – це:
 - а) цінний папір, що підтверджує боргове зобов'язання емітента через визначений термін повернути суму і відсотки за цінним папером;
 - б) пайовий цінний папір, що засвідчує участь у статутному капіталі;
 - в) похідний цінний папір, оснований на умовах виплати за надані послуги;
 - г) цінний папір із терміном обігу до одного місяця.
5. Формування акціонерного капіталу банку відбувається:
 - а) через надання кредитних коштів клієнтам під завищені відсотки;
 - б) завдяки створенню комерційними банками спеціальних резервів для відшкодування втрат від фінансової діяльності;
 - в) шляхом основної та додаткової емісії акцій;
 - г) за рахунок нерозподіленого прибутку у поточному році.
6. Банківські установи здійснюють операції з такими видами цінних паперів:
 - а) пайовими;
 - б) борговими;
 - в) іпотечними та похідними;
 - г) всі відповіді правильні.
7. Портфель цінних паперів банків – це:
 - а) боргові цінні папери, придбані банком з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань ринкової ціни;
 - б) сукупність цінних паперів (пайових, боргових, похідних), що зберігаються для продажу та отримання доходу;
 - в) фондова угода між банком і фондовою біржею щодо інвестування в цінні папери;
 - г) сукупність похідних цінних паперів, оформлених банківською установою.
8. Брокерська діяльність банку – це:
 - а) вибір певного виду цінного папера, емісія якого буде здійснюватись, розрахунок витрат, пов'язаних з обслуговуванням випуску;
 - б) укладання договорів комісії та доручення щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи;

- в) конкретне джерело погашення наявного боргу;
 - г) операції банку, спрямовані на збільшення норми інвестиційних ресурсів в активах банку.
9. Андеррайтингова діяльність банку передбачає:
- а) посередницькі операції банків щодо первинного розміщення цінних паперів емітентів-клієнтів банку;
 - б) мету – розширення кредитних послуг банку;
 - в) реалізацію облігацій серед клієнтів – юридичних осіб банку;
 - г) придбання банківською установою цінних паперів на ринку за власний рахунок.
10. Депозитарна діяльність банку полягає у:
- а) формуванні депозитного рахунку для зберігання національної валюти фізичних і юридичних осіб;
 - б) зберіганні та обслуговуванні обігу цінних паперів як у документарній (банк як реєстратор цінних паперів), так і в електронній формі;
 - в) продажі аналітичної інформації клієнтам банку, які потребують додаткових даних при здійсненні операцій з цінними паперами;
 - г) формуванні аналітичних даних про стан вітчизняного фондового ринку.

Практичні завдання

Завдання 8.1. Банк планує зареєструватися та здійснювати свою діяльність на території України як акціонерне товариство публічного типу. Статутний капітал буде сформований з простих акцій номінальною вартістю 5 грн та кількістю 90 000 000 штук. Чи може такий банк бути зареєстрований в Україні? Зробіть відповідні висновки.

Завдання 8.2. Вексель на суму 100 000 грн обліковується банком за пів року до терміну його погашення. Облікова ставка банку складає 11% річних. Визначте, яку суму сплачено банком власникові векселя та суму дисконту.

Завдання 8.3. Банк формує портфель цінних паперів з акцій акціонерних товариств. Номінальна вартість підприємства «Альфа» 5 грн і кількістю 30 000 штук, та підприємства «Бета» 7 грн і кількістю 50 000. Через місяць ринкова вартість акцій підприємства «Альфа» та «Бета» зросла на 2 грн за одиницю. Визначте дохідність портфеля банку при розрахунку ринкової дохідності на продаж.

Тема 9

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

- 9.1. Інформаційне забезпечення фінансово-економічної діяльності банку
- 9.2. Аналіз активів і пасивів банку
- 9.3. Аналіз доходів, витрат і прибутку банку

Основні поняття та терміни: банк, банківська діяльність, аналіз банківської діяльності, активи банку, пасиви банку, інформаційна забезпеченість, доходи, витрати, прибуток, ефективність діяльності, банківські фінансові показники, дохідність, прибутковість, фінансовий стан, загальні активи і пасиви

9.1. Інформаційне забезпечення фінансово-економічної діяльності банку

Інформаційною базою фінансово-економічної діяльності банку є фінансова звітність банківської установи, яка складається для поточних і довгострокових потреб менеджменту та публічного поширення для зовнішніх користувачів (клієнтів, акціонерів, партнерів, інших осіб).

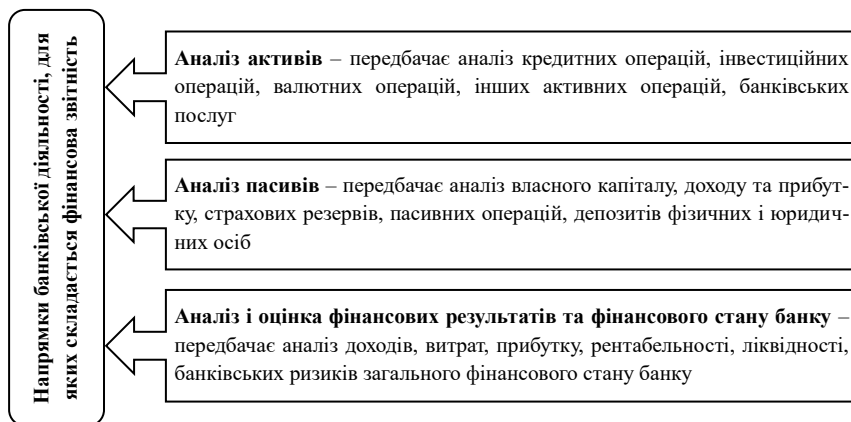

Рис. 9.1. Структура аналізу банківської діяльності, для якої потрібна фінансова звітність

Метою складання фінансової звітності банку є надання користувачам повної, достовірної та необхідної інформації для прийняття економічних рішень про фінансовий стан, результати діяльності, обсяги та особливості наданих послуг, грошові потоки банку.

Банківська звітність включає: звіт про фінансовий стан (окремий звіт про фінансовий стан), звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід, звіт про капітал банку, звіт про рух грошових коштів, інша додаткова відомість, яка входить до річного звіту банківської установи (див. Додаток).

Нормативно-правове регулювання, формування та подачу фінансової звітності банків наведено у:

- Законі України «Про Національний банк України», де зазначено, що банківські установи зобов'язані подавати Національному банку України свою статистичну та фінансову звітність у встановлені терміни;
- Законі України «Про банки та банківську діяльність», де регламентовано порядок і правила застосування міжнародних стандартів ведення фінансової звітності банків.

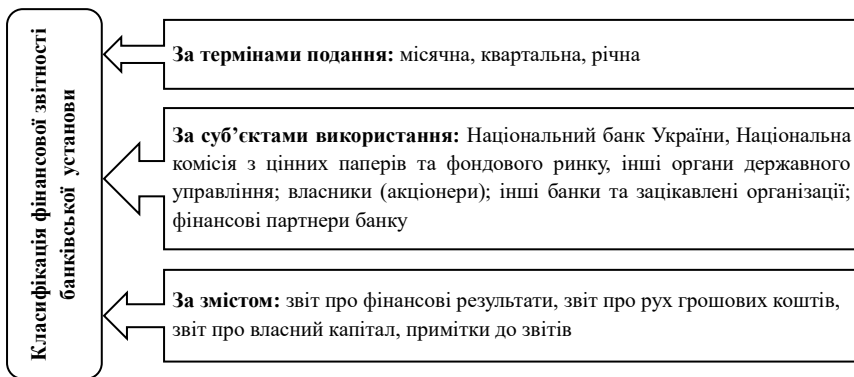

Рис. 9.2. Види фінансової звітності банку

Рис. 9.3. Принципи, за якими формується фінансова звітність банку

Баланс банку (звіт про фінансовий стан (окремий звіт про фінансовий стан)) – це бухгалтерський баланс, який відображає стан активів, зобов'язань та власного капіталу банківської установи на певну дату у чітко визначеній послідовності.

Інформаційне забезпечення фінансово-економічної діяльності банківської установи передбачає різні форми розміщення інформації про діяльність, показники, види звітності, види операцій та послуг, додаткову фінансову та іншу потрібну інформацію для користувачів.

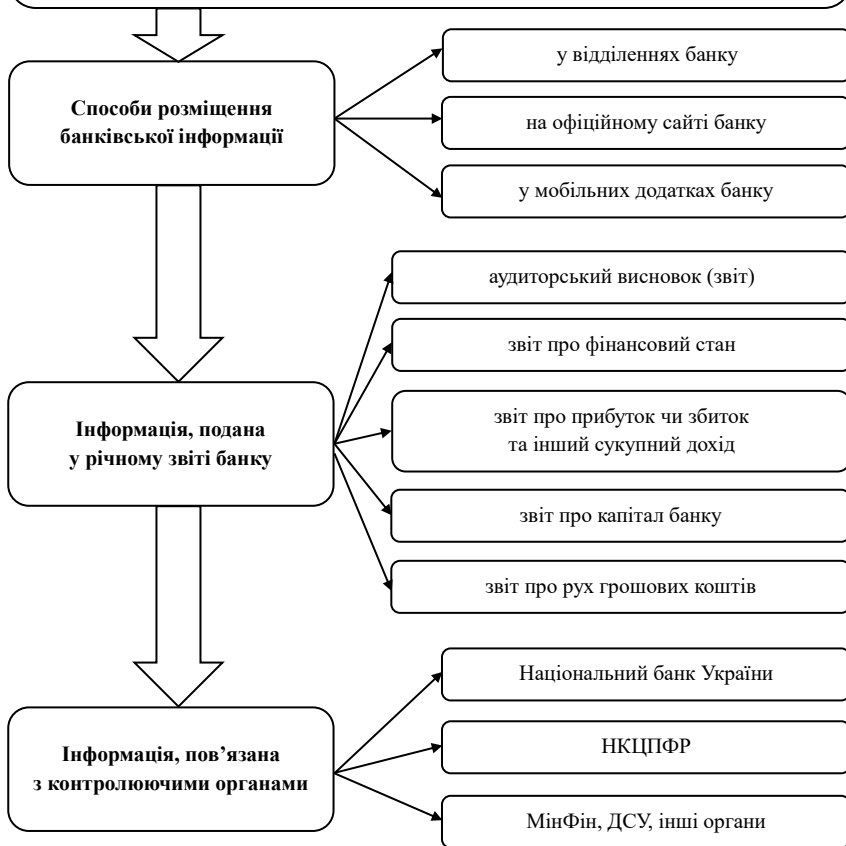

Рис. 9.4. Складові інформаційного забезпечення банківської установи

9.2. Аналіз активів і пасивів банку

Активи банку – це сукупність різноманітних фінансових ресурсів банку, які в процесі ефективного розміщення та використання приносять банківській установі високий рівень доходу.

Загальна сума активів банківської установи – це загальна сума всіх активів, які є в розпорядженні банку за мінусом резервів, необхідних для захисту від ризиків чи збитків у майбутньому періоді.

Аналіз активів банку здійснюється на основі коефіцієнтного аналізу, який дає змогу оцінити ліквідність та платоспроможність банківської установи, ефективність управління кредитним та інвестиційним портфелями, прибутковість та визначення рівня довіри до банку. Виконується в такій послідовності:

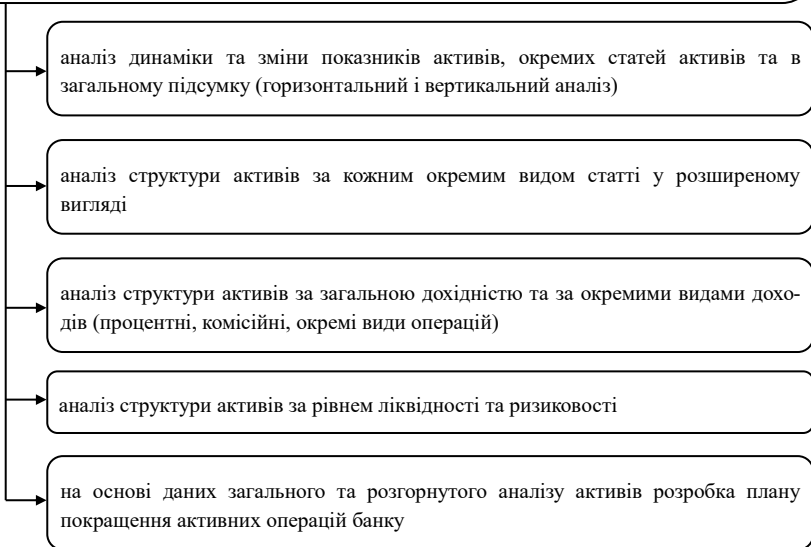

Рис. 9.5. Основні етапи аналізу активів банківської установи

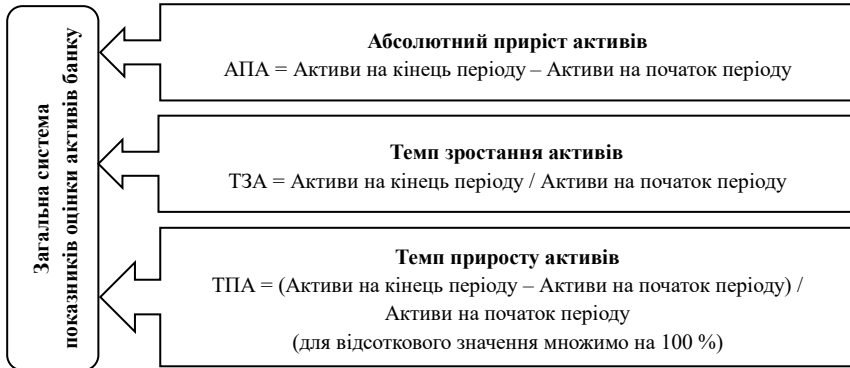

Рис. 9.6. Розрахунок показників активів банку

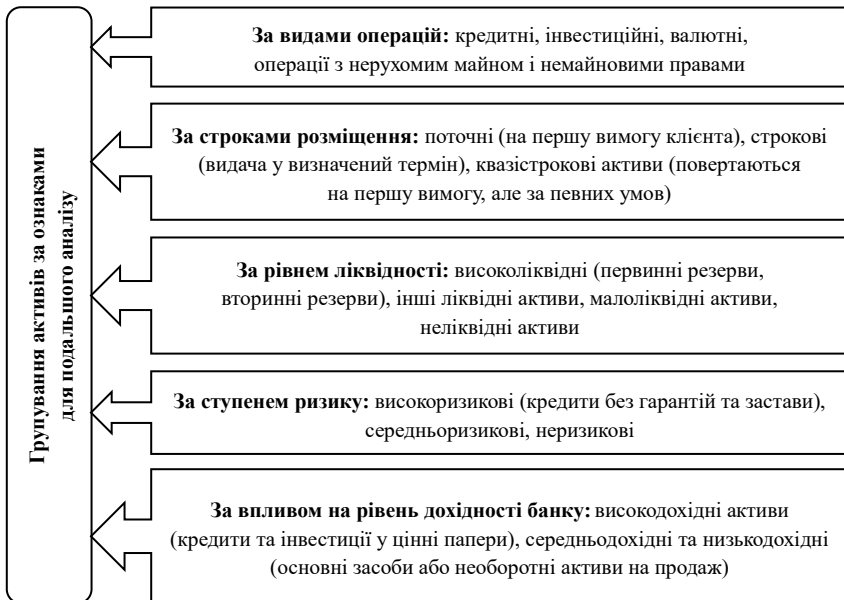

Рис. 9.7. Систематизація активів за категоріями

Коефіцієнтний аналіз активів банку дає змогу комплексно оцінити ефективність управління активами банку за критеріями обіговості, дохідності, ліквідності. Банки використовують такі коефіцієнти:

коефіцієнт дохідності (Кдох) характеризує ділову активність банківської установи з точки зору ефективності розміщення ресурсів та їх дохідності протягом конкретного періоду:

$$\text{Кдох} = \text{Дохідні активи} / \text{Всього активів}$$

коефіцієнт ризиковості активів характеризує рівень (або частку) ризикових активів у загальних активах. Що вищий коефіцієнт, то більший рівень ризиковості активів:

$$\text{Криз} = \text{Активи, зважені за ступенем ризику} / \text{Всього активів}$$

коефіцієнт ліквідності активів (Кла) характеризує рівень частки активів, які швидко перетворюються на гроші протягом визначеного періоду:

$$\text{Кла} = \text{Активи, зважені за ступенем ліквідності} / \text{Всього активів}$$

Рис. 9.8. Оцінка активів банківської установи за коефіцієнтами

Пасиви банку – це сукупність ресурсів банку, до складу яких входять власні, залучені та запозичені кошти, необхідні йому для здійснення активних операцій та отримання високого прибутку.

Аналіз пасивів банку передбачає визначення ефективності формування ресурсної складової (бази) при нижчій вартості залучення та вищій вартості розміщення.

Метою оцінки активів і пасивів банку є: постійний моніторинг структури та динаміки активів і пасивів, окремих його статей; визначення рівня дохідності, ризиковості, ліквідності та ефективності залучення.

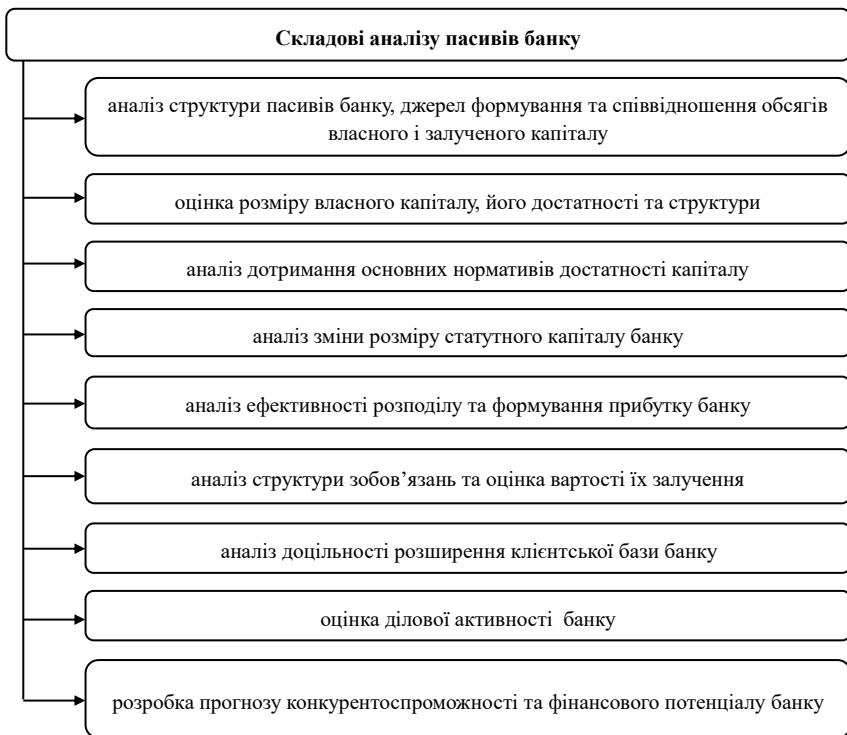

Рис. 9.9. Перелік елементів аналізу пасивів банківської установи

Аналіз структури банківського капіталу, ефективність його використання доцільно розраховувати за двома основними показниками:

Прибутковість капіталу = Чистий прибуток банку / Власний капітал банку

Розмір кредитних вкладень на 1 грн капіталу = Кредитні вкладення банку / Власний капітал банку

Характеристика коефіцієнтів щодо оцінки капіталу банку

Група та назва показників	Показник і його розрахунок
К1 – визначає рівень капіталу в структурі загальних пасивів	$K1 = \text{Капітал банку} / \text{Всього пасивів}$
К2 – співвідношення чистого капіталу та загальних активів	$K2 = \text{Чистий капітал банку} / \text{Загальні активи}$
К3 – коефіцієнт достатності капіталу (показує максимальну суму збитків, за яких капіталу, що залишився, вистачить для забезпечення надійності коштів вкладників та інших кредиторів банку)	$K3 = \text{Чистий капітал банку} / \text{Зобов'язання}$
К4 – коефіцієнт маневрування (дає змогу зробити якісну оцінку власного капіталу)	$K4 = \text{Нетто-капітал} / \text{Брутто-капітал}$
К5 – коефіцієнт ринкової достатності капіталу (характеризує залежність банку від його засновників)	$K5 = \text{Статутний капітал} / \text{Брутто-капітал}$
К6 – коефіцієнт захищеності капіталу (характеризує захищеність власного капіталу від інфляції вкладенням коштів у нерухомість, обладнання та інші матеріальні активи)	$K6 = \text{Основні засоби} / \text{Власний капітал банку}$

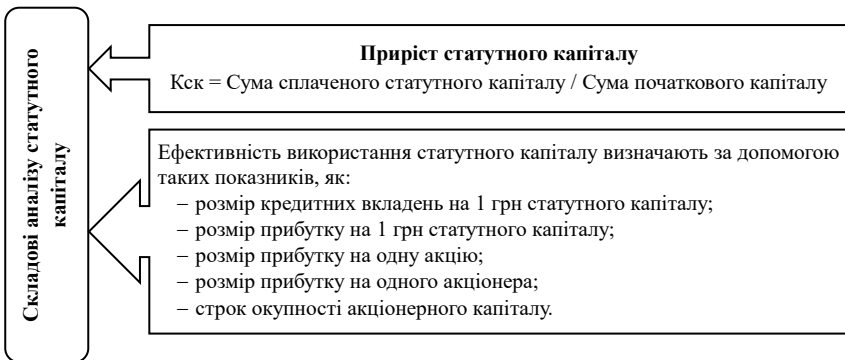

Рис. 9.10. Елементи аналізу акціонерного (статутного) капіталу банку

9.3. Аналіз доходів, витрат і прибутку банку

Важливою складовою діяльності вітчизняних банківських установ є не лише забезпечення ринку банківських послуг достатньою кількістю якісних і потрібних операцій та послуг, а й отримання високого рівня доходу. **Дохід банку** – це зростання фінансової вигоди банку впродовж звітного періоду (календарного року) за рахунок здійснення активних і пасивних операцій, управління власним капіталом.

Прибуток банку – це фінансовий результат банківської установи, який розраховується як різниця між отриманими доходами і здійсненими витратами. Рівень прибутку обчислюють на кінець звітного періоду – кінець року.

Витрати банку – це зменшення суми фінансової вигоди банку протягом звітного періоду (календарного року), які призводять до зменшення суми доходу банку та власного капіталу.

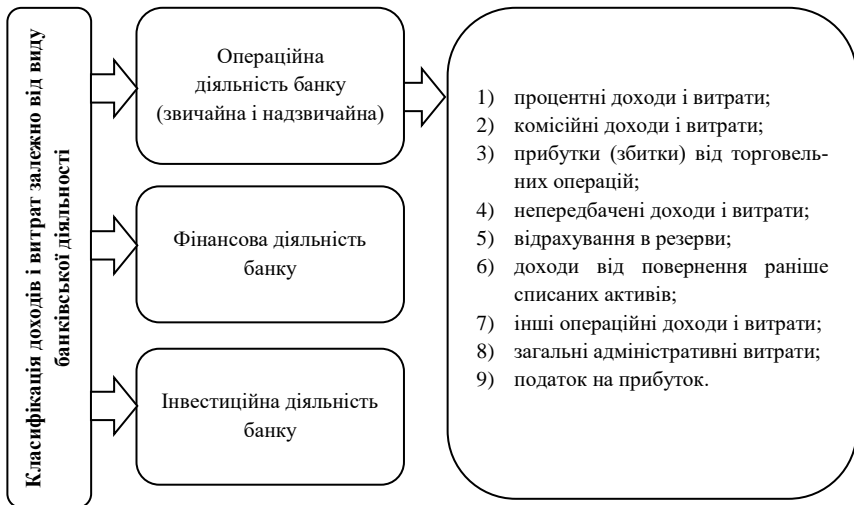

Рис. 9.11. Види доходів і витратів банку залежно від діяльності

Процентні доходи і витрати – це операційні доходи і витрати банку, що отримані або сплачені банком за використання грошових коштів. Основні види процентних доходів або витрат бувають: за операціями з коштами, що розміщені в інших банках; за операціями з кредитами, депозитами, інвестиціями, цінними паперами, іншими фінансовими інструментами; доходи у вигляді амортизації дисконту.

Комісійні доходи і витрати – це операційні доходи і витрати, які пов'язані з наданням і отриманням банківських послуг (деколи консультацій) і сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов'язання. До комісійних витрат і доходів відноситься комісія за: кредитні операції; зняття, поповнення та переказ готівки; депозитні операції; валютні операції; обслуговування рахунків тощо.

Перелік показників для оцінки прибутковості банківської установи

Сума загального доходу банку – це загальна сума процентних та комісійних доходів за мінусом витрат протягом звітного періоду:

$$\text{ЗД} = \text{Всі доходи банку} - \text{Витрати банку}$$

Сума загального прибутку до оподаткування розраховується так:
ПДО = Прибуток від операцій банку – Витрати на безнадійні та сумнівні борги

Чистий прибуток (збиток) банку – це загальна сума грошових коштів, яка залишається у банку після сплати всіх податків та виплат і розраховується так:
ЧПБ = Прибуток після оподаткування ± Непередбачені доходи (витрати)

Рис. 9.12. Показники розрахунку суми прибутку банку

Показники оцінки прибутковості банку

Група та назва показників	Показник і його розрахунок
Прибутковість активів банку	$ROA1 = \text{Чистий прибуток банку} / \text{Середні загальні активи}$
	$ROA2 = \text{Чистий прибуток} / \text{Робочі активи}$
Прибутковість акціонерного капіталу банку	$ROE1 = \text{Чистий прибуток} / \text{Середній акціонерний капітал}$
	$ROE2 = \text{Прибуток банку} / \text{Статутний капітал}$
Для оцінки ефективності видатків банку використовують показник рівня їх прибутковості (RB)	$RB = \text{Прибуток банку} / \text{Витрати банку}$
Аналіз чистого спреда пов'язаний із процентною політикою банку, яка відображається у динаміці процентних ставок за активними й пасивними операціями	$\text{Чистий спред (\%)} = (\text{Проценти отримані} / \text{позики} \times 100\%) / (\text{Проценти сплачені} / \text{Проценти за депозитом} \times 100\%)$
Чиста процентна маржа слугує для покриття витрат банку і ризику, у тому числі інфляційного, створення прибутку, покриття договірних угод	$\text{Чиста процентна маржа} = (\text{Дохід від процентів} - \text{Витрати від процентів}) / \text{Загальні витрати} \times 100\%$

Питання для самоперевірки

1. Що є інформаційною базою для складання фінансової звітності банку?
2. Які види звітів складає банківська установа?
3. Якими законами регулюється подання та ведення фінансової звітності банків?
4. Яким чином здійснюється оцінка активів банку?
5. Які основні етапи аналізу активів банку?
6. Назвіть основні завдання аналізу пасивів банку.
7. Охарактеризуйте особливості аналізу пасивів банку.
8. Які види доходів банківської установи ви знаєте?
9. Яка різниця між доходами і прибутком банківської установи?
10. Які види доходів отримує банк під час здійснення банківської діяльності?

Тестові завдання

- Оцінка фінансових результатів і фінансового стану банку передбачає аналіз:
 - доходів, витрат, прибутку, рентабельності, ліквідності, банківських ризиків, загального фінансового стану банку;
 - власного капіталу, доходу та прибутку, страхових резервів, пасивних операцій, депозитів фізичних і юридичних осіб;
 - кредитних операцій, інвестиційних операцій, валютних операцій, інших активних операцій, банківських послуг;
 - доходу, прибутку, чистого прибутку.
- Склад фінансової звітності банківської установи включає таке:
 - звіт про активи і пасиви банку, звіт про власний капітал, звіт про рух грошових коштів;
 - звіт про фінансовий стан, звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід, звіт про капітал банку, звіт про рух грошових коштів, інша додаткова відомість, яка входить до річного звіту банківської установи;
 - звіт річний, піврічний, квартальний, місячний;
 - звіти, складені банком і незалежним аудитором.
- За термінами подання фінансова звітність банківської установи буває:
 - короткострокова, довгострокова, середньострокова;
 - денна, місячна, квартальна, піврічна, річна;
 - місячна, квартальна, річна;
 - внутрішня, зовнішня, аудиторська.
- Ведення та формування фінансової звітності банку проводиться за принципами:
 - правильності, чіткості, точності;
 - безперервності, постійності, обачливості, публічності;
 - нарахування (підсумку), консолідації, правового підґрунтя;
 - всі відповіді правильні.
- Пасивні операції банку – це:
 - кошти клієнта, які розміщуються на рахунку в банку на певний визначений договором термін;
 - операції, за допомогою яких комерційні банки збільшують рівень прибутку та власної ліквідності;
 - інвестиційні операції, пов'язані з цінними паперами банківських установ;
 - операції, за допомогою яких банки формують свої грошові ресурси для проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.

6. Активні операції банку – це:
- а) кошти клієнта, які розміщуються на рахунку в банку на певний визначений договором термін;
 - б) операції, за допомогою яких комерційні банки збільшують рівень прибутку та власної ліквідності;
 - в) операції, у процесі яких банки розміщують наявні у них власні, залучені і позичені ресурси у різні види активів з метою отримання прибутку і забезпечення своєї ліквідності;
 - г) операції, за допомогою яких банки формують свої грошові ресурси для проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.
7. Аналіз фінансової стійкості комерційних банків містить:
- а) звіти про фінансовий стан і результати діяльності;
 - б) дані вивчення ступеня ризику активів банку;
 - в) особові рахунки банків та нормативні документи;
 - г) показники всіх прибуткових операцій банку.
8. Кредитоспроможність банку – це:
- а) спроможність банку своєчасно сплачувати свої фінансові зобов'язання перед клієнтами;
 - б) наявність у заявника кредиту передумов для отримання кредиту та спроможність своєчасної його сплати;
 - в) спроможність залучати кредити на вигідних умовах;
 - г) сукупність усіх видів кредитів, запропонованих банківською установою на ринку.
9. Найважливішим показником діяльності банку є:
- а) регулятивний капітал;
 - б) депозитний капітал;
 - в) основний капітал;
 - г) додатковий капітал.
10. Фінансова стійкість комерційного банку – це:
- а) його спроможність із максимальною ефективністю та мінімальним ризиком реалізовувати свої функції на ринку незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів;
 - б) стратегії, які забезпечують прогресивне збільшення інвестиційного портфеля банку;
 - в) прогнозування валютного курсу на основі використання кількісного аналізу наявних факторів;
 - г) здатність розміщувати цінні папери власної емісії на фондовому ринку.

Практичні завдання

Завдання 9.1. Розрахуйте прибутковість активів банку двома способами, якщо відомі такі дані: чистий прибуток банку – 102 млн грн, середні загальні активи – 404 млн грн, робочі активи банку – 311 млн грн. Зробіть відповідні висновки.

Завдання 9.2. За даними балансу (див. Додаток) виконайте порівняльний аналіз власного і статутного капіталу банку. Зробіть відповідні висновки.

Показники	Станом на початок року			
	2021 р.	2022 р.	Відхилення	
			грн	%
Власний капітал банку, тис. грн				
Статутний капітал, тис. грн				
У тому числі акції, викуплені в акціонерів				
Питома вага статутного капіталу, %				
Валюта балансу, тис. грн				
Питома вага статутного капіталу у валюті балансу, %				

Тема 10

УЗАГАЛЬНЮЮЧА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ

- 10.1. Рейтингова система CAMELS: сутність та особливості застосування
- 10.2. Значення та принципи рейтингової оцінки діяльності банків
- 10.3. Системи оцінки конкурентоспроможності банку ПУСКО

Основні поняття та терміни: *банк, рейтинг, рейтингова система, оцінка діяльності, система рейтингу CAMEL, рейтингова оцінка, чутливість до ризику, капітал, якість активів, менеджмент, ліквідність, оцінка діяльності*

10.1. Рейтингова система CAMELS: сутність та особливості застосування

Рейтинг – це порівняльний метод діяльності банківських установ на ринку банківських послуг.

Рейтинг – це процес кількісного виміру та оцінки діяльності банківської установи, що дає змогу порівняти показники за певним критерієм і стандартом, якому відповідає чи не відповідає банк.

Рейтинг – це встановлення узагальнюючої оцінки фінансового стану банку за стандартизованою системою показників, що дає змогу розглядати усі банки з єдиного ракурсу.

Рейтингова система CAMELS – це один із методів оцінювання ефективності банківської діяльності, що залежить від оцінки визначених параметрів, які показують сильні та слабкі сторони банку.

Рейтинг CAMELS – американська рейтингова система оцінки банків США, створена 1978 року Федеральною резервною системою і федеральними агентствами Office of the Comptroller of the Currency (OCC) та Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). Широко застосовується банківськими наглядовими органами багатьох держав світу.

Рейтингова система CAMELS використовує бальну шкалу для оцінювання позитивних і негативних зауважень до діяльності банківської установи, визначення недоліків діяльності, які можна або усунути впродовж короткого чи довгого періоду, або через які здійснити реорганізацію чи ліквідацію банку.

Рис. 10.1. Складові системи CAMELS і їх трактування

У рейтинговій системі використовується п'ятибальна шкала, де «4» і «5» означають серйозні проблеми, що вимагають термінового вирішення, рейтинг «3» свідчить про незначні проблеми, які легко усунути, і «1» та «2» – це показник надійності за всіма пунктами діяльності банку.

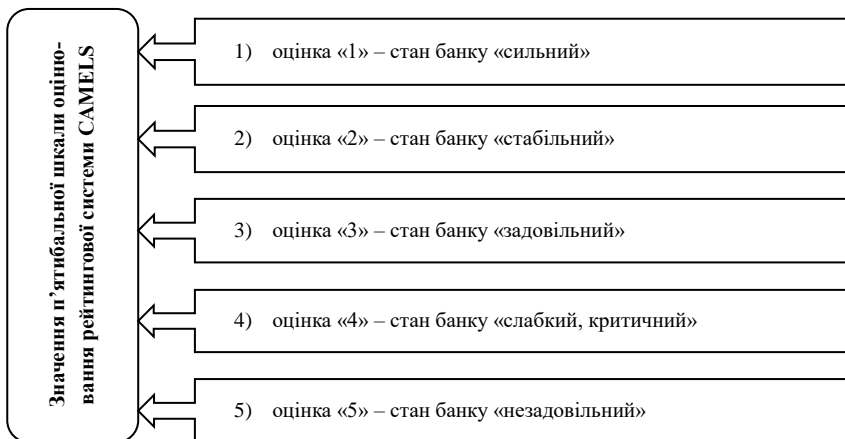

Рис. 10.2. Зміст шкали оцінювання банку

Таблиця 10.1

Показники системи CAMELS для банківської установи

Вплив - зовнішні фактори і тенденції	Можливість поліпшити позицію банку	Загрози і ризики, що можуть погіршити позицію банку	Імовірність події (висока, середня, низька)	Можливість мати вигоди чи скоротити негативний вплив
1. Економічна компонента				
2. Технологічна компонента				
3. Конкурентна позиція: 3.1. Банківські продукти 3.2. Ціни 3.3. Якість продукції				

Головною метою застосування рейтингової системи CAMELS є оцінка всебічної діяльності (економічної, фінансової, акціонерної, маркетингової, соціальної, інвестиційної та клієнтоорієнтованої) та визначення напрямку подальшого розвитку банківської установи на ринку банківських послуг.

Складові оцінки рейтингу банку та їх характеристика

Назва показника	Характеристика показника
Аналіз капіталу банку	Банк повинен мати достатній розмір капіталу для збереження акціонерів, вкладників, отримання і продовження ліцензій, а також вчасно визначати і збільшувати розмір капіталу до необхідного рівня
Аналіз якості активів	При аналізі активів використовуються показники оцінки ризиковості окремих статей активів, а також їхня дохідність для банку
Аналіз ефективності роботи банку	Визначається аналізом загальної суми чистого прибутку банку після сплати податків та середньої вартості всіх активів банку
Аналіз ліквідності	З'ясовується спроможність банку відповідати за свої зобов'язання перед клієнтами у визначений термін та в певних обсягах
Аналіз менеджменту банку	Здійснюється оцінка персоналу, керівних органів банку, реалізації фінансової та маркетингової стратегії, управління всіма фінансовими ресурсами банку, операціями, банківськими продуктами, послугами
Оцінка чутливості до ринкового ризику	Аналіз включає: чутливість надходжень до змін процентних ставок, розуміння керівництвом банку ринкових ризиків, складності управління ризиками, встановлення лімітів, визначення положень щодо управління ризиками

Основні аспекти рейтингової системи CAMELS роз'яснено в Положенні Національного банку України «Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS» від 08.05.2022 року № 171.

Рейтингова система CAMELS дає можливість Національному банку України оцінювати загальний фінансовий стан банків, що здійснюють свою діяльність на території України, загальний стан банківської системи.

Рейтингова система CAMELS передбачає ретельний аналіз банківської установи відповідно до показників фінансової звітності, додаткових показників діяльності, наданих послуг та проведених операцій, розрахунків.

10.2. Значення та принципи рейтингової оцінки діяльності банків

Таблиця 10.3

Показники оцінки рейтингу банку та їх розрахунок

Назва показників	Показник і його розрахунок
Ліквідність	$K1 = (\text{Грошові кошти} + \text{Кошти в НБУ} + \text{Кошти на к/р в інших банках}) / (\text{Кошти бюджету} + \text{Кошти на к/р ін. банків} + \text{Кошти юридичних осіб})$
	$K2 = (\text{Грошові кошти} + \text{Кошти в НБУ} + \text{Кошти на к/р в інших банках}) / \text{Активи}$
Достатність капіталу	$K3 = \text{Статутний капітал} / \text{Активи}$
	$K4 = \text{Капітал} / \text{Активи}$
Якість активів банку	$K5 = \text{Кредитний портфель} / \text{Активи}$
	$K6 = \text{Портфель цінних паперів} / \text{Активи}$
	$K7 = \text{Основні фонди} / \text{Активи}$
Якість пасивів банку	$K8 = \text{Капітал банку} / \text{Зобов'язання}$
	$K9 = (\text{Депозити фізичних осіб} + \text{Депозити юридичних осіб}) / \text{Зобов'язання}$
Рентабельність	$K10 = \text{Результат поточного року} / \text{Статутний фонд}$
	$K11 = \text{Результат поточного року} / \text{Капітал}$
	$K12 = \text{Результат поточного року} / \text{Активи}$

Банки, які отримали найвищий рейтинговий бал, мають такі характеристики:

- надійний фінансовий стан банку у всіх аспектах;
- постійне зростання загального розміру доходу та чистого прибутку;
- виявлені проблеми чи відхилення вирішуються у короткі терміни;
- високий рівень довіри до банку серед клієнтів, партнерів, акціонерів;
- фінансовий стан банку стійкий до зовнішніх коливань економіки;
- наявність чітко розроблених методів захисту від ризиків;
- наявність фінансової та маркетингової стратегії.

Система CAMELS – офіційно визнана вдосконала система рейтингової оцінки банків, широко використовувана наглядовими органами багатьох держав світу. Система CAMELS є бальною та ґрунтується на поєднанні оцінки кількісних і якісних показників, бухгалтерського підходу та професійного бачення. Нагляд за банками, що ґрунтується на оцінках ризиків за цією рейтинговою системою, полягає у визначенні загального стану банку на підставі стандартизованих критеріїв, що охоплюють усі напрямки його діяльності.

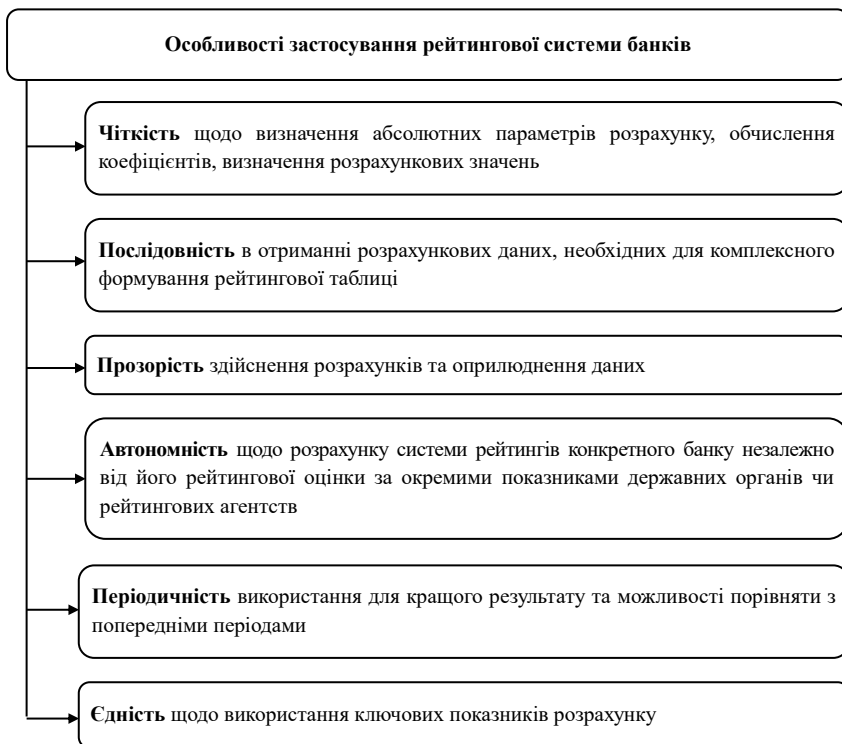

Рис. 10.3. Принципи рейтингової системи банківських установ

Рис. 10.4. Значення рейтингової оцінки банківських установ

10.3. Системи оцінки конкурентоспроможності банку ПУСКО

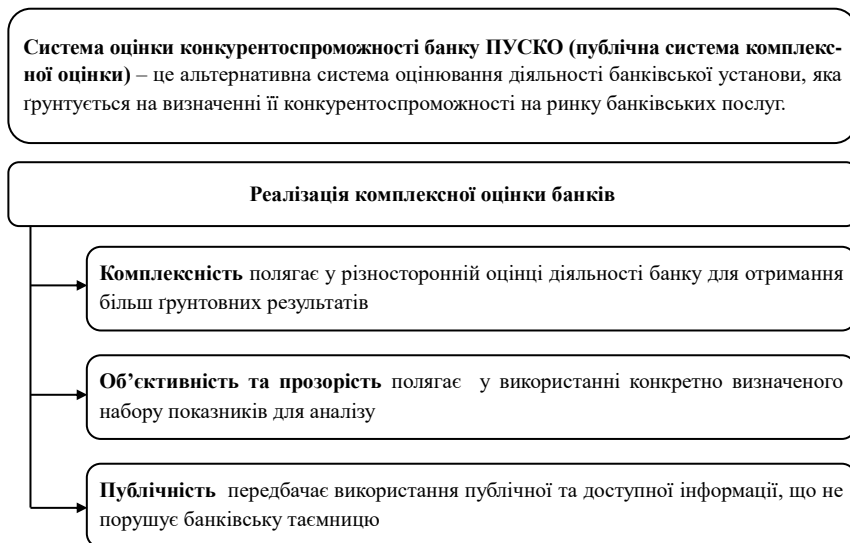

Рис. 10.5. Принципи рейтингової системи ПУСКО

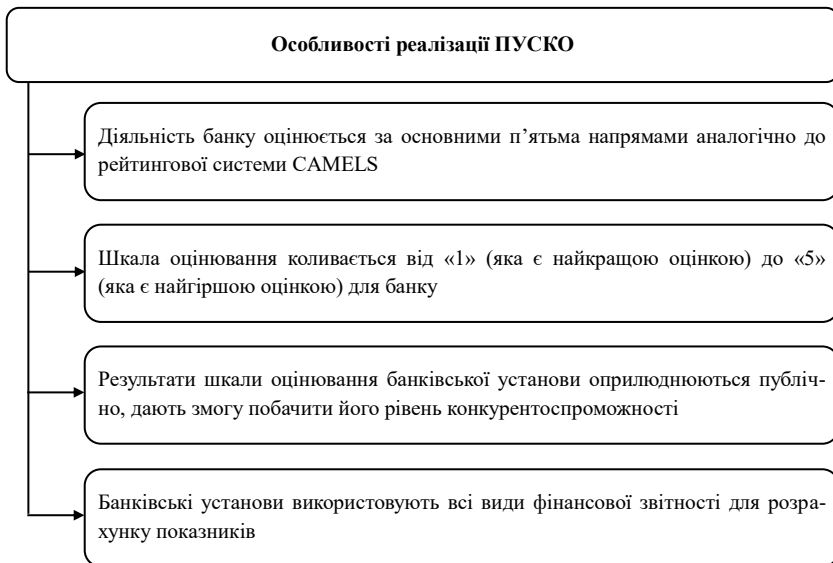

Рис. 10.6. Система комплексної оцінки банку

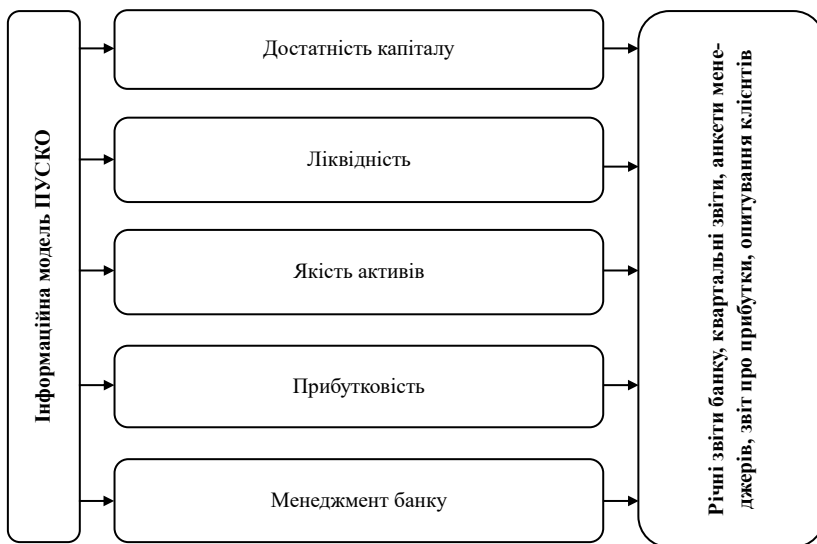

Рис. 10.7. Сукупність інформаційних складових ПУСКО

**Показники оцінки рейтингу банку
за ПУСКО та їх розрахунок**

Назва показників	Показник і його розрахунок	Оптимальне значення
Достатність капіталу	$Kk1 = \text{Сукупний капітал} / (\text{Загальні активи, зважені на ризик} - \text{Резерви за активними операціями})$	не менше 8
	$Kk2 = \text{Сукупний капітал} / \text{Середня величина пасивів}$	Лис. 14
	$Kk3 = \text{Чистий капітал} / \text{Сукупний капітал}$	50–100
	$Kk4 = \text{Статутний капітал} / \text{Сукупний капітал}$	15–50
Якість активів	$Ka1 = \text{Кредитний портфель} / \text{Загальні чисті активи}$	65–70
	$Ka2 = \text{Високоліквідні активи} / \text{Робочі активи}$	не менше 15
	$Ka3 = \text{Резерви під активні операції} / \text{Загальні чисті активи}$	
Дохідність	$Kd1 = \text{Балансовий прибуток} / \text{Середня величина чистих активів}$	
	$Kd2 = \text{Балансовий прибуток} / \text{Сукупний капітал}$	
	$Kd3 = (\text{Адміністративні витрати} + \text{Витрати на персонал}) / \text{Загальні чисті активи}$	
	$Kd4 = \text{Чистий процентний дохід} / \text{Середня величина чистих активів}$	
Ліквідність	$Kl1 = \text{Основні депозити} / \text{Загальна сума депозитів}$	24,5–27,5
	$Kl2 = \text{Кредити, отримані на міжбанку} / \text{Загальна сума зобов'язань}$	16–26
	$Kl3 = \text{Високоліквідні активи} / \text{Поточні зобов'язання}$	не менше 20

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність визначення рейтингів банку?
2. Назвіть складові компоненти рейтингової системи CAMELS.
3. Охарактеризуйте показники методології рейтингової системи оцінки діяльності банків.
4. Що таке менеджмент у рейтинговій системі CAMELS?
5. Назвіть основні принципи застосування рейтингової системи банків.
6. Визначте особливості застосування системи ПУСКО.
7. На яких принципах базується система ПУСКО?
8. Які переваги використання рейтингової системи діяльності банків?

Тестові завдання

1. Рейтинг – це:
 - а) порівняльна оцінка діяльності банків на ринку банківських послуг;
 - б) процес встановлення оцінки щодо діяльності банків з використанням визначених показників та формул;
 - в) встановлення оцінки фінансового стану, окремих показників діяльності або системи оцінки за певний період;
 - г) всі відповіді правильні.
2. Рейтингова система CAMELS включає таку оцінку:
 - а) адекватність капіталу, якість активів, менеджмент, надходження або рентабельність, ліквідність, чутливість до ризику;
 - б) активів, пасивів, власного капіталу, кредитних і депозитних операцій;
 - в) ризиків, що впливають на здійснення інвестиційних, кредитних, валютних, депозитних та емісійних операцій банку;
 - г) якість активів і пасивів, сукупність впливу ризиків, розмір страхових заощаджень.
3. Рейтингова система CAMELS використовується банками для:
 - а) оцінювання ліквідності, платоспроможності;
 - б) оцінювання ефективності управління активними і пасивними операціями;
 - в) визначення ризиків, що впливають на діяльність банків;
 - г) всі відповіді правильні.
4. Комплекс показників рейтингової системи включає:
 - а) аналіз ліквідності, менеджменту, чутливості до ринкового ризику;
 - б) аналіз показників ліквідності та ділової стійкості;
 - в) аналіз взаємодії з органами влади, акціонерами, Національним банком України, партнерами банку;

- г) щорічне подання звіту про виконання нормативів НБУ.
5. Банківська система ПУСКО відрізняється від CAMELS:
- а) сферою та об'єктами застосування;
 - б) кількістю показників для оцінки рейтингу;
 - в) країною, де використовується дана система оцінки рейтингу;
 - г) спроможністю отримати дані для розрахунку.
6. Основні аспекти рейтингової системи CAMELS визначені у:
- а) Законі України «Про Національний банк України»;
 - б) Положенні НБУ «Про оцінку рейтингів банківських установ»;
 - в) Положенні НБУ «Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS»;
 - г) Законі України «Про впровадження системи рейтингових оцінок».
7. Рейтингове оцінювання діяльності банків відбувається за такими принципами:
- а) єдність, періодичність, прозорість, послідовність, автономність, чіткість;
 - б) оперативність, витривалість, складність, оперативність;
 - в) мікроекономічний та макроекономічний характер;
 - г) чіткість, інформативність, прозорість, фінансова стійкість.
8. Система оцінювання банків ПУСКО ґрунтується на оцінці:
- а) прозорості та інформативності;
 - б) конкурентоспроможності;
 - в) ліквідності та прибутковості;
 - г) ділової активності та маркетингової стратегії.
9. ПУСКО реалізує комплексну оцінку банку на основі:
- а) фінансової звітності, внутрішньої звітності банку, інформаційної бази;
 - б) показників фінансової діяльності;
 - в) нормативів, встановлених НБУ та законодавчими актами;
 - г) всі відповіді правильні.
10. Публічна система комплексної оцінки здійснюється на основі показників:
- а) ліквідності, платоспроможності, рентабельності;
 - б) маржинального прибутку протягом звітного періоду;
 - в) достатності капіталу, ліквідності, якості активів, прибутковості, менеджменту, маркетингу;
 - г) статистичних даних Національного банку України протягом п'яти років.

Тема 11

БАНКІВСЬКИЙ МАРКЕТИНГ

- 11.1. Сутність, принципи та функції банківського маркетингу
- 11.2. Механізм банківського маркетингу
- 11.3. Маркетингова стратегія банківської установи

Основні поняття та терміни: *банк, маркетинг, банківський маркетинг, конкуренція, банківські продукти, банківські послуги, споживачі, маркетингова стратегія, маркетингове середовище, маркетинговий відділ, ціноутворення, реклама, рекламні продукти, попит, пропозиція*

11.1. Сутність, принципи та функції банківського маркетингу

Маркетинг у банку розглядається як певна філософія та стратегія банківського бізнесу, що охоплює всебічний аналіз банківської діяльності, активне вивчення роботи всіх підрозділів банку, визначення потреб ринку та клієнтів на ринку банківських послуг.

Банківський маркетинг – це інформаційна система банківського менеджменту, що ґрунтується на управлінській системі банківського розвитку, включає структуру організації, підлеглі відносини, поділ функцій між відповідальними особами.

Банківський маркетинг – це самостійна економічна категорія, яка вивчає становище банку на ринку банківських послуг, його конкурентні позиції на ринку, якість та кількість послуг, операцій банківських продуктів. Окрім того, важливою складовою є рівень пізнаваності та рівень довіри з боку клієнтів, закріпленість у банківській установі.

Суб'єктами банківського маркетингу є безпосередньо банківські установи, їхні маркетингові підрозділи, фінансові установи, які є партнерами банків, клієнти банків (фізичні та юридичні особи), споживачі банківських продуктів.

Об'єктами банківського маркетингу є якість та види банківських операцій, послуг і банківських продуктів, фактори та оточення, яке впливає на діяльність банку на ринку банківських послуг.

Рис. 11.1. Перелік об'єктів банківського маркетингу

Банківський маркетинг – це організаційно-управлінська та фінансова стратегія банку, основною метою якої є задоволення потреб клієнтів банку та створення якнайефективнішого механізму управління грошовими потоками, кредитними, депозитними та інвестиційними ресурсами з урахуванням маркетингової складової на ринку.

Рис. 11.2. Перелік елементів маркетингового середовища банку

Економічна особливість банківського маркетингу полягає в оцінці потреб, запитів, смаків потенційних клієнтів банку, що пов'язано з аналізом та виявленням необхідних ніш для реалізації нових або існуючих банківських продуктів та послуг.

Метою банківського маркетингу є забезпечення фінансової стійкості банку та конкурентоспроможності банківської установи на ринку банківських послуг, забезпечення отримання стабільних доходів, розміщення на фінансовому ринку якісних і корисних банківських продуктів, послуг, проведення тісної співпраці з клієнтами (фізичними та юридичними особами) щодо різноманітності надання банківських послуг.

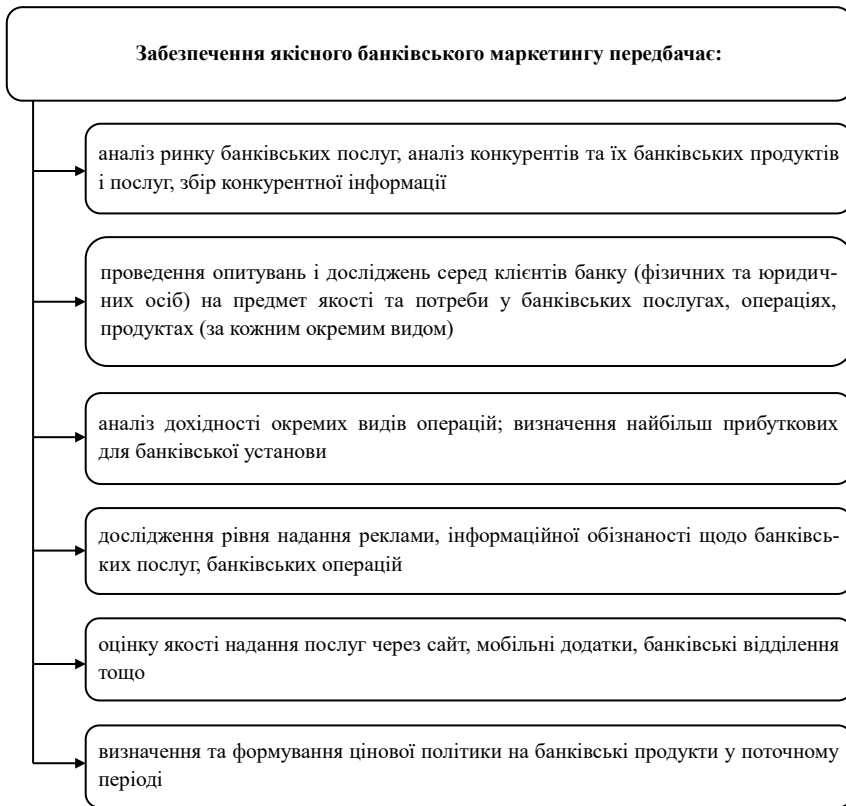

Рис. 11.3. Складові забезпечення банківського маркетингу

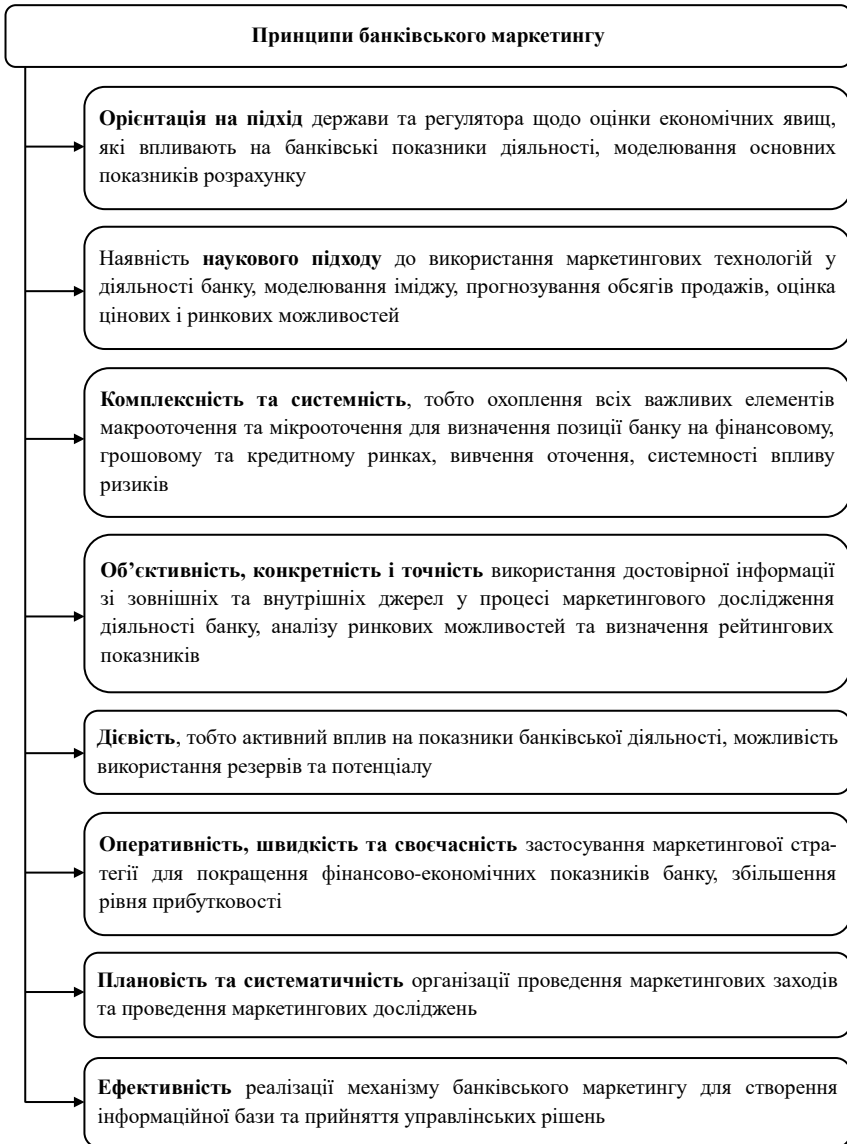

Рис. 11.4. Принципи реалізації банківського маркетингу

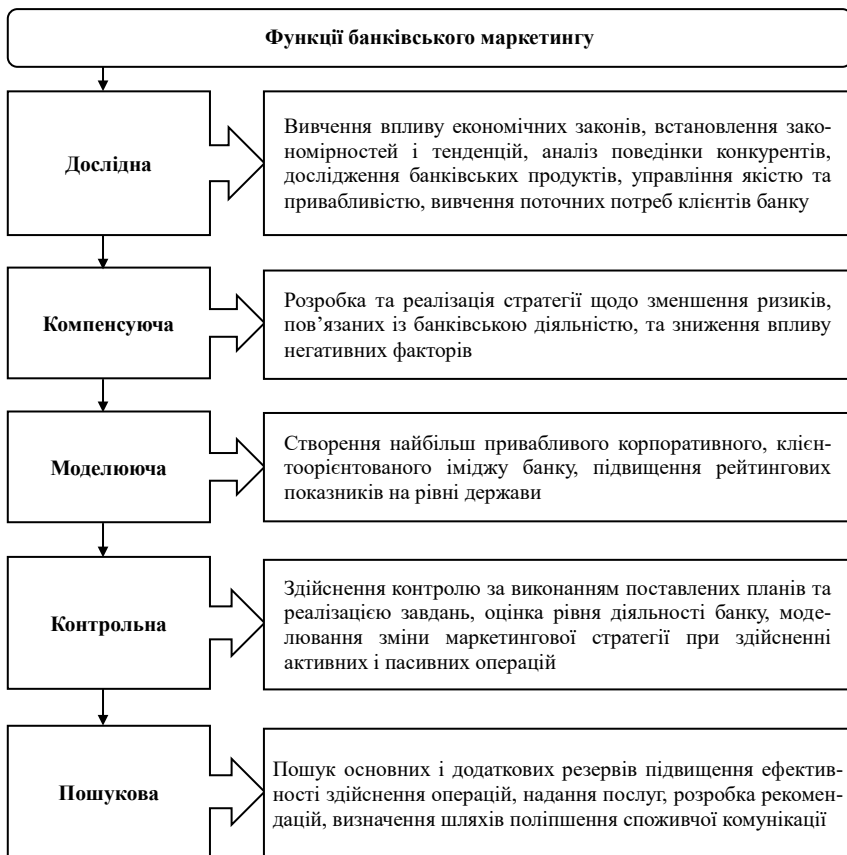

Рис. 11.5. Характеристика функцій банківського маркетингу

Реалізуючи систему маркетингової діяльності, банківські установи визначають пріоритетність втілення кредитної стратегії, стратегії інвестування, стратегії залучення депозитних ресурсів від фізичних і юридичних осіб із розрахунком на короткий та довгий період.

11.2. Механізм банківського маркетингу

Механізм банківського маркетингу – це загальна сукупність елементів мікро- та макросередовища банківської установи, які дають змогу реалізувати стратегію організації та управління, а також визначити основні засоби задоволення потреб клієнтів банку через головні елементи.

Елементи механізму банківського маркетингу на макрорівні

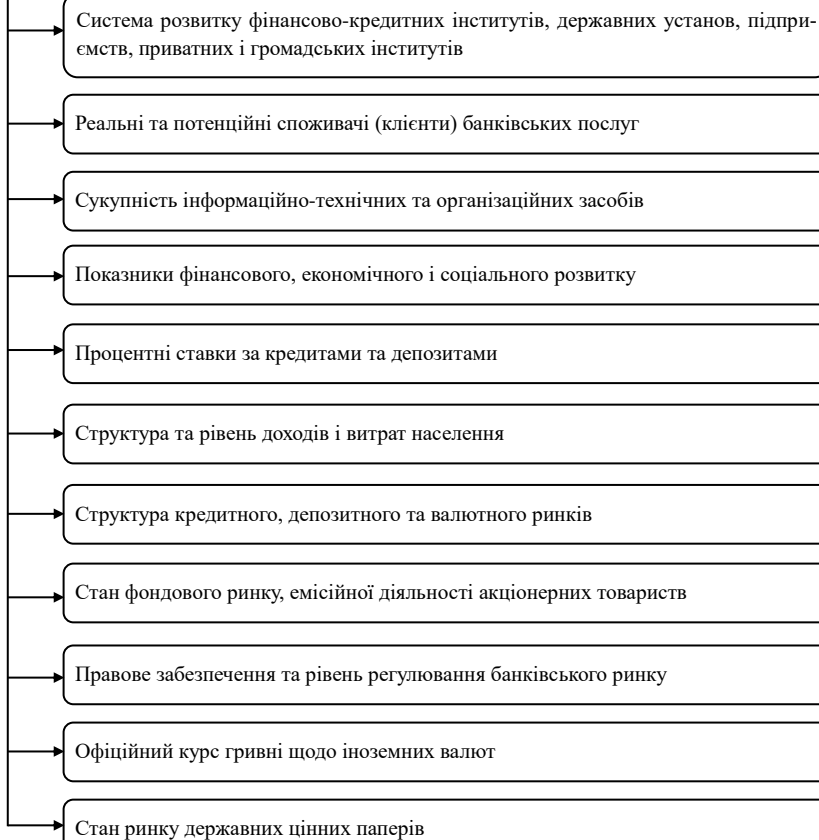

Рис. 11.6. Сукупність складових банківського маркетингу на макрорівні

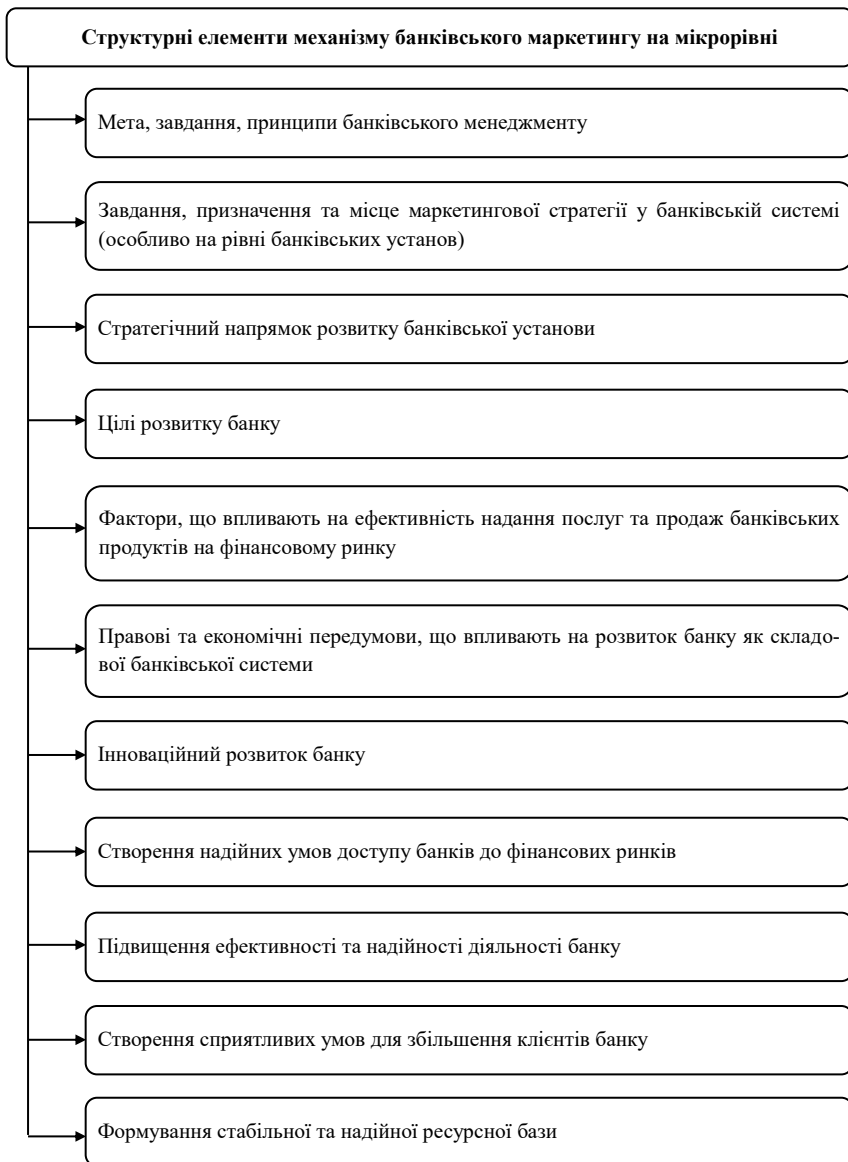

Рис. 11.7. Складові механізму банківського маркетингу на мікрорівні

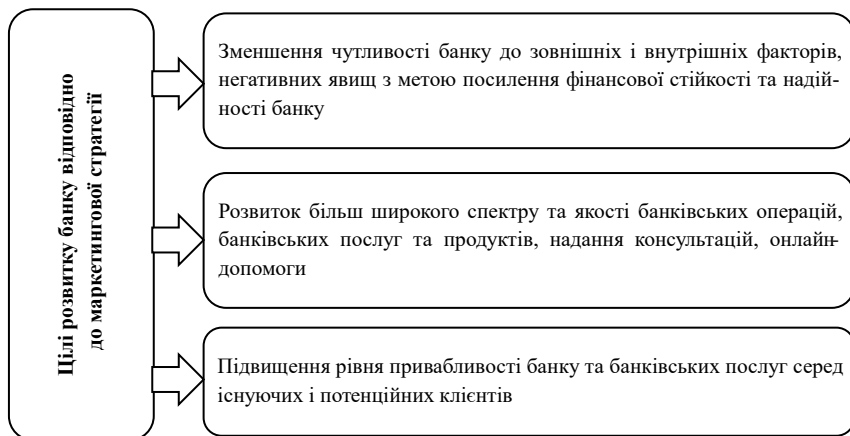

Рис. 11.8. Основі цілі розвитку банку згідно з маркетинговою стратегією банку

Факторами успіху для розвитку банківських продуктів у структурі маркетингової стратегії банківської установи вважаються такі: відповідність запропонованих банківських продуктів потребам ринку, потребам клієнтів, населення, держави; всебічність розвитку банківської системи; послідовність та стабільність у діяльності банківських установ; рівень довіри до банківської установи та пізнаваність.

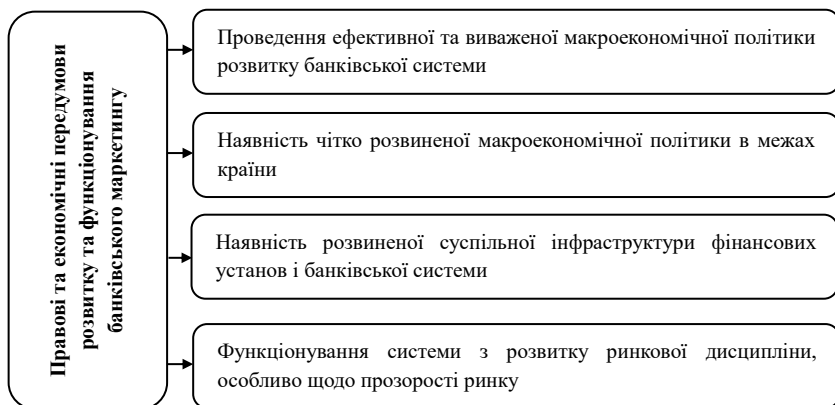

Рис. 11.9. Передумови функціонування та розвитку банківського маркетингу

Інноваційний розвиток у структурі маркетингової стратегії передбачас:

розширення видів банківської ліцензії на здійснення нових видів банківських послуг, операцій: операцій з валютою та банківськими металами; здійснення інвестиційної діяльності на національному та міжнародному фондовому ринках; надання тратових і консультаційних операцій, факторингових тощо

впровадження нових банківських технологій у банківську діяльність: інтернет-банкінг, електронна система платежів, застосування нових видів банківських додатків (для телефонів); використання нових продуктів захисту даних інформації тощо

впровадження банківських програм: будівництво житла, кредитування фізичних і юридичних осіб, обслуговування пенсійних рахунків, участь у конкурсах на обслуговування програм та проєктів, емісія платіжних і кредитних карток тощо

участь банківської установи в інвестиційних проєктах чи програмах клієнтів, акціонерів, фінансових партнерах банку

участь окремих працівників, фахівців чи відділень банку в управлінні окремими видами грошових потоків з подальшою їх оптимізацією в банківській установі

Рис. 11.10. Напрями інноваційного розвитку стратегії банківського маркетингу

Для підтримання достатнього рівня ефективного розвитку стратегії банківського маркетингу банківським установам важливо забезпечити надійні умови доступу до фінансових ринків як в Україні, так і за її межами. Банківські установи отримують новий досвід щодо надання банківських послуг, введення нових видів банківських продуктів.

Важливою складовою розвитку стратегії банківського маркетингу є забезпечення ефективності та надійності банківської діяльності, яка реалізується через підвищення довіри з боку клієнтів як до банківської установи, так і до банківської системи загалом, що, своєю чергою, залежить від об'єктивних і суб'єктивних передумов.

Об'єктивні передумови: створення прозорих умов діяльності, підвищення високого рівня довіри клієнтів, стан банківського сектору загалом, встановлення відсоткових ставок за кредити і депозити, поширення інформації про діяльність та стан.

Суб'єктивні передумови: забезпечення стабільного функціонування банку, порядність та коректність працівників банку, іміджева політика банку, формування привабливості банку в засобах масової інформації.

Рис. 11.11. Об'єктивні та суб'єктивні передумови розвитку банківського маркетингу

Механізм банківського маркетингу передбачає **створення сприятливих умов для збільшення клієнтської бази шляхом:**

створення різних видів банківських продуктів на основі використання сучасних фінансових інструментів та інновацій

впровадження нових продуктів разом з рекламним супроводом

використання постійної інноваційної підтримки банківських продуктів та модернізації надання банківських послуг

постійного покращення рейтингових позицій банку

створення і підтримання високого рівня іміджу банку

Рис. 11.12. Умови розширення клієнтської бази банківської установи

11.3. Маркетингова стратегія банківської установи

Система комплексу, яку банківська установа використовує для розвитку банківських продуктів, послуг, банківських товарів є важливою складовою маркетингової стратегії банку, вона включає визначення цінової політики, методи просування продуктів на ринку, вивчення найбільших і найважливіших потреб клієнтів (фізичних і юридичних осіб).

Розвиток стратегічного маркетингу обумовлюється:

зростанням попиту та асортименту банківських послуг і товарів

зростанням попиту на нематеріальні грошові кошти та заощадження

скороченням рівня доходів населення

зниженням рівня кредитних, депозитних та інвестиційних операцій

посиленням конкуренції між банківськими установами

відкриттям нових фінансових продуктів та операцій на міжнародних фінансових, валютних та віртуальних ринках

підвищенням зацікавленості у формуванні інвестиційних портфелів фізичними та юридичними особами

розвитком інноваційної діяльності на ринку банківських послуг

діджиталізацією банківських товарів та операцій, послуг

прагнення зайняти лідируючі позиції, підвищити рівень прибутковості та фінансової стійкості

Рис. 11.13. Передумови розвитку стратегічного маркетингу

Часто банківські установи ототожнюють поняття «стратегічний маркетинг» із поняттям «довгострокове маркетингове планування», оскільки обидва ставлять за мету підвищення рівня конкурентоспроможності банку на ринку банківських послуг, збільшення прибутковості банківських товарів, а також визначення конкретних методів щодо реалізації стратегії чи планування у довгостроковому періоді.

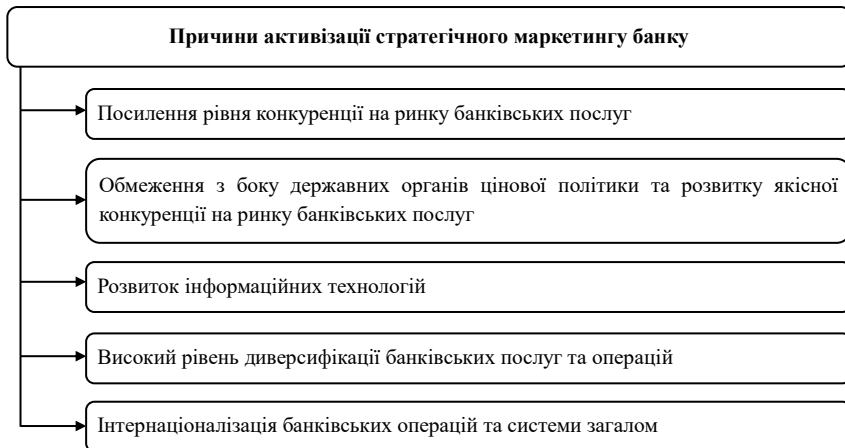

Рис. 11.14. Підстави пришвидшення розвитку стратегічного маркетингу

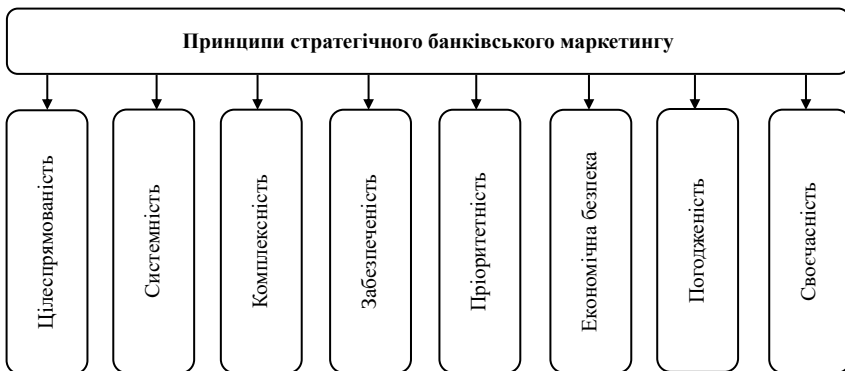

Рис. 11.15. Принципи, на яких базується стратегічний банківський маркетинг

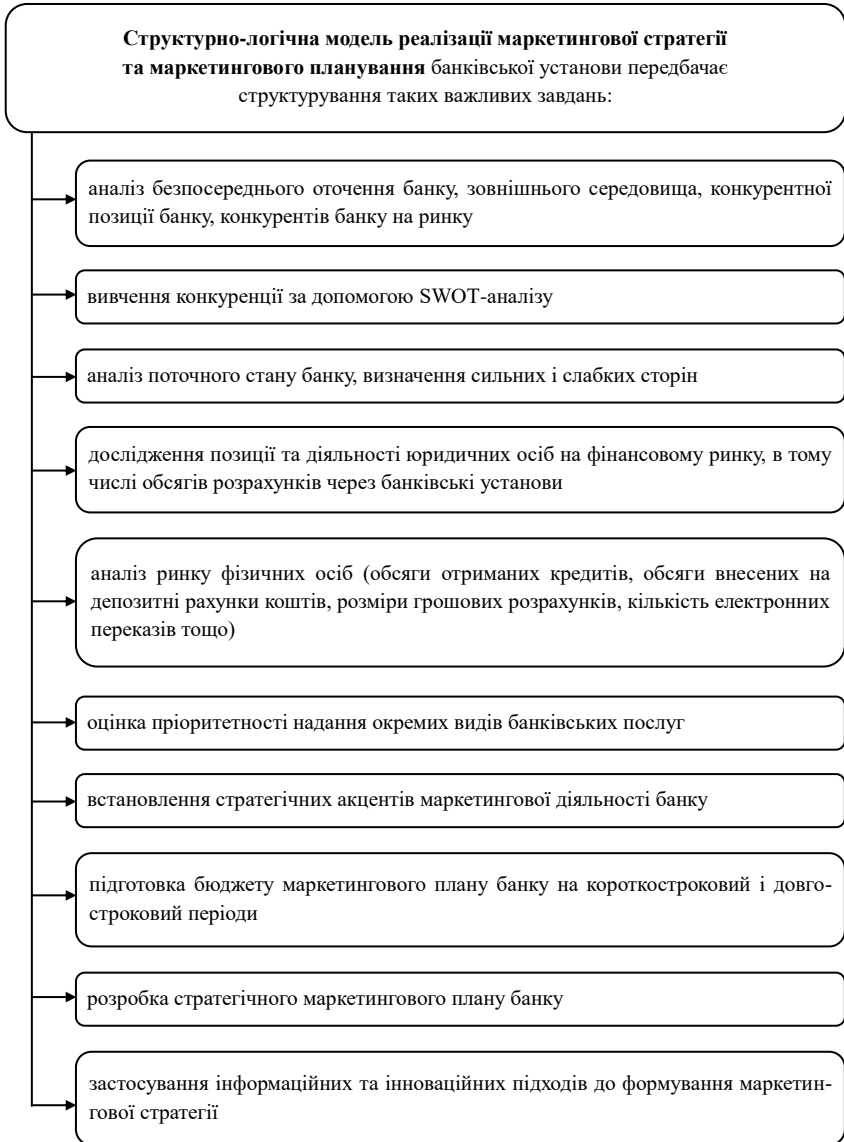

Рис. 11.16. Структурна модель реалізації маркетингової стратегії

Рис. 11.17. Інформаційне забезпечення маркетингової стратегії

Рис. 11.18. Структурні елементи маркетингової стратегії банківської установи

Питання для самоперевірки

1. Що таке банківський маркетинг?
2. Назвіть передумови розвитку стратегічного маркетингу банківських установ.
3. Хто є суб'єктом банківського маркетингу?
4. Охарактеризуйте принципи, на яких базується стратегічний банківський маркетинг.
5. Перелічіть основні передумови розвитку банківського маркетингу.
6. Які інструменти використовуються для формування маркетингової стратегії банку на ринку банківських послуг?
7. Назвіть головні принципи стратегічного банківського маркетингу.
8. Охарактеризуйте оточення в системі розвитку банківського маркетингу.
9. Які функції банківського маркетингу?
10. Визначте складові елементи забезпечення якісного банківського маркетингу.

Тестові завдання

1. Банківський маркетинг – це:
 - а) економічна категорія, яка вивчає становище банку на ринку банківських послуг, його конкурентні позиції на ринку, якість та кількість послуг, операцій банківських продуктів;
 - б) сукупність реклами, яку розміщують у засобах масової інформації;
 - в) наявність роздаткового матеріалу у відділеннях банківської установи;
 - г) сукупність стратегій щодо збільшення рівня доходності банківської установи на ринку банківських послуг.
2. До об'єктів банківського маркетингу відносять:
 - а) банківські операції та послуги;
 - б) рівень довіри з боку клієнтів (існуючих і потенційних);
 - в) банківські продукти;
 - г) всі відповіді правильні.
3. Складовими елементами макрооточення в системі банківського маркетингу є:
 - а) державне та банківське;
 - б) зовнішнє і безпосереднє банківське оточення;
 - в) кадрове, інформаційне, фінансове, акціонерне;
 - г) довгострокове, середньострокове, короткострокове.

4. Метою банківського маркетингу є:
 - а) забезпечення фінансової стійкості банку та конкурентоспроможності банківської установи на ринку банківських послуг;
 - б) забезпечення отримання стабільних доходів, розміщення на фінансовому ринку якісних і корисних банківських продуктів, послуг;
 - в) проведення тісної співпраці з клієнтами (фізичними та юридичними особами) щодо різноманітності надання банківських послуг;
 - г) всі відповіді правильні.
5. Система «4Р» в системі маркетингової стратегії включає:
 - а) чотири види послуг, які повинна запропонувати банківська установа клієнтам на ринку банківських послуг;
 - б) товар, ціну, місце реалізації, просування;
 - в) пропозицію, ціну, покупців послуг, проблеми ринку;
 - г) чотири стратегії досягнення найвищого рівня доходності.
6. Принципами банківського маркетингу є:
 - а) орієнтація на підхід, науковість підходу, системність, об'єктивність, конкретність та точність, дієвість, оперативність, швидкість;
 - б) реалізованість доступності та практичності;
 - в) швидкість, практичність, орієнтованість на високі відсоткові ставки за кредитами, системність рекламування;
 - г) завершеність щодо розміщення на ринку, оперативність щодо надання послуг клієнтам на ринку, популярність.
7. Сутність маркетингових досліджень банку полягає у:
 - а) систематизованому процесі збирання, обробки й аналізу даних з метою прийняття конкретних управлінських рішень та зменшення невизначеності;
 - б) оцінюванні потреб клієнтів, що сприяє визначенню можливостей банку щодо здійснення маркетингової діяльності й зниження ризику;
 - в) визначенні комплексу факторів, якими керуються споживачі банківських продуктів, у дослідженні мотивації споживчої поведінки і тенденцій попиту;
 - г) отриманні достовірної інформації, необхідної для виконання маркетингових заходів.
8. Суб'єктивними передумовами розвитку банківського маркетингу є:
 - а) строковість, плановість, оперативність, програмність;
 - б) забезпечення стабільного функціонування банку, порядність та коректність працівників банку, іміджева політика банку, формування привабливості банку в засобах масової інформації;

- в) наявність високого рівня конкуренції, яка впливає на якість надання банківських послуг;
 - г) правильної відповіді немає.
9. Елементами системи банківського планування як складової маркетингової стратегії є:
- а) плани підрозділів, клієнтів, окремих банківських продуктів та послуг;
 - б) стратегічне планування, планування маркетингу, планування продажів;
 - в) планування на рівні окремих підрозділів банку;
 - г) варіанти охоплення всього ринку.
10. Структуру планування в системі стратегії банківського маркетингу формують:
- а) безпосереднє оточення, СВОТ-аналіз, ситуаційний аналіз;
 - б) пріоритети роботи з клієнтами, застосування цілей маркетингу;
 - в) використання стратегічних акцентів, концентрація на цільову аудиторію;
 - г) всі відповіді правильні.

Тема 12

БАНКІВСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

- 12.1. Сутність банківського менеджменту
- 12.2. Види та функції банківського менеджменту
- 12.3. Завдання банківського менеджменту

Основні поняття та терміни: банк, менеджмент, банківський менеджмент, управління, банківські ресурси, банківські ресурси, людські ресурси, банківські операції та послуги, фінансовий менеджмент, звітність.

12.1. Сутність банківського менеджменту

Рис. 12.1. Структура елементів банківського менеджменту

Банківський менеджмент – це безперервний процес взаємодії банку з внутрішнім середовищем (керівниками, правлінням, акціонерами, підрозділами, філіями, менеджерами) та зі зовнішнім середовищем (клієнтами банку – фізичними і юридичними особами, партнерами, Національним банком України, конкурентами, міжнародними партнерами).

Принципи застосування банківського менеджменту в діяльності банку

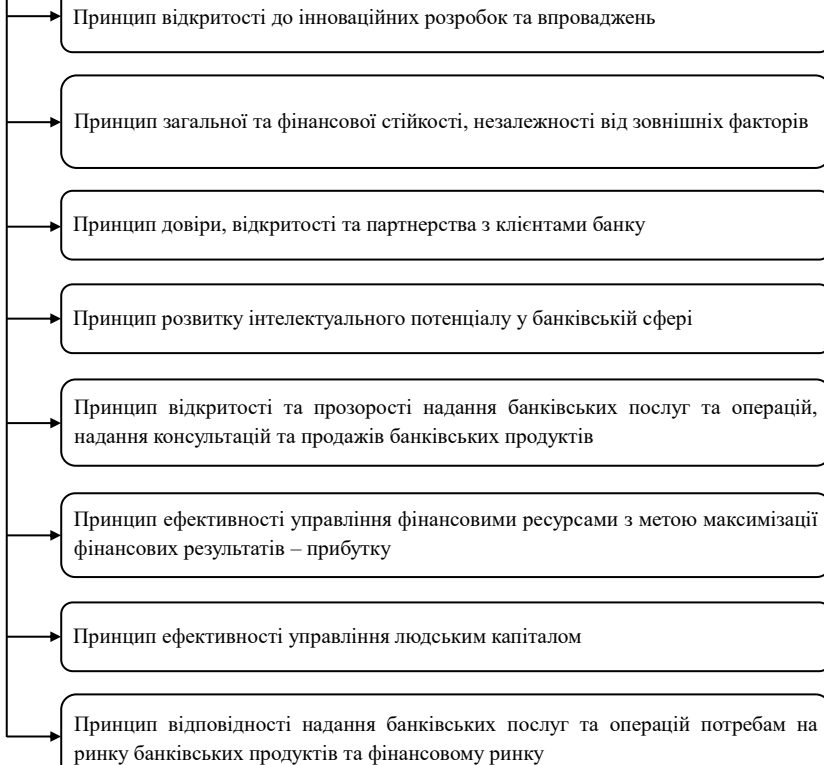

Рис. 12.2. Принципи банківського менеджменту

Банківський менеджмент як важлива складова загальної діяльності банку включає фінансовий та організаційний менеджмент, які забезпечують комплексне та ефективне управління банківською установою.

Фінансовий менеджмент – це процес управління фінансовою складовою діяльності банківської установи з урахуванням показників фінансової звітності та фінансових результатів за один і більше років. Фінансовий менеджмент здійснює управління:

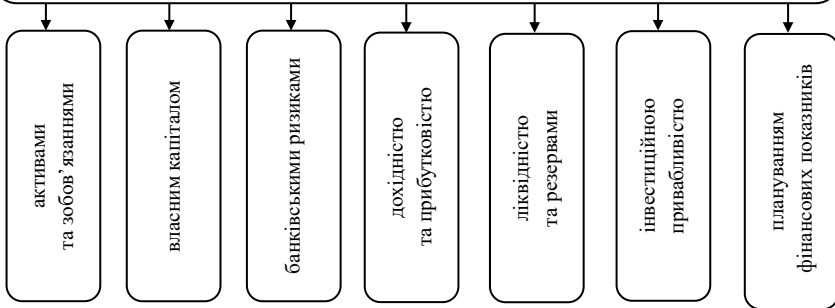

Рис. 12.3. Складові фінансового менеджменту банку

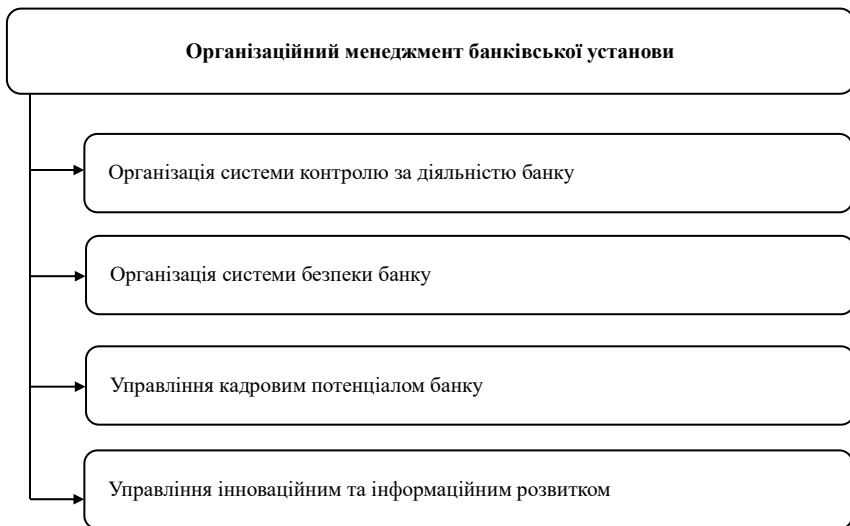

Рис. 12.4. Структура організаційного менеджменту банку

Банківський менеджмент ставить перед собою досягнення такої мети:

- отримання прибутку для здійснення різних банківських операцій, надання банківських послуг і консультацій та збереження і примноження коштів вкладників і кредиторів;
- збільшення обсягів та якості наданих банківських послуг задля підтримання високого рівня конкурентоспроможності;
- забезпечення достатнього рівня банківської надійності, ділової активності та ліквідності на ринку банківських послуг.

Види банківського менеджменту

Банківський менеджмент на мікрорівні: забезпечення умов для досягнення максимального рівня дохідності операцій банку; збереження фінансової стійкості та ліквідності банківської установи, збереження ресурсів банку та його клієнтів

Банківський менеджмент на макрорівні: забезпечення максимальної ефективності руху фінансових ресурсів в економіці країни, забезпечення надійності національної грошової одиниці, забезпечення стабільності банківської системи

Рис. 12.5. Складові банківського менеджменту залежно від рівня управління

Незалежно від цілей та функцій, фінансовий менеджмент банку зобов'язаний визначити особливості управління діяльністю банку. Управління повинно базуватися на планах (довгострокове чи короткострокове), включати напрями (фінансове, кадрове, економічне чи соціальне) та бути реалізоване всіма кадровими працівниками банку.

12.2. Види та функції банківського менеджменту

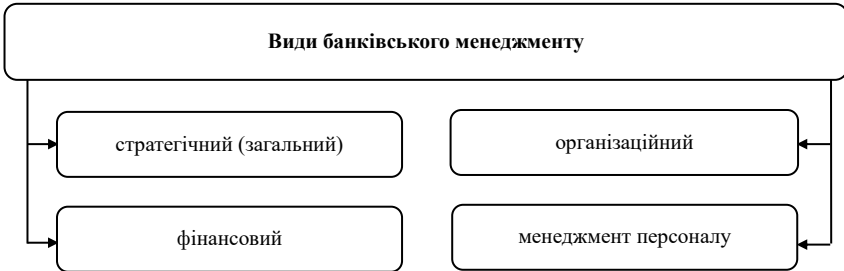

Рис. 12.6. Структурні елементи банківського менеджменту

Стратегічний менеджмент – це менеджмент, що включає визначення та реалізацію загальної концепції розвитку банківської установи на ринку банківських послуг, враховуючи рівень розвитку економіки та банківського сектору, конкуренцію на ринку банківських послуг, законодавчих і нормативних вимог щодо діяльності банку, маркетингове позиціонування на ринку та ризики, що впливають на діяльність банку в сучасних умовах.

Рис. 12.7. Визначальні елементи процесу стратегічного планування

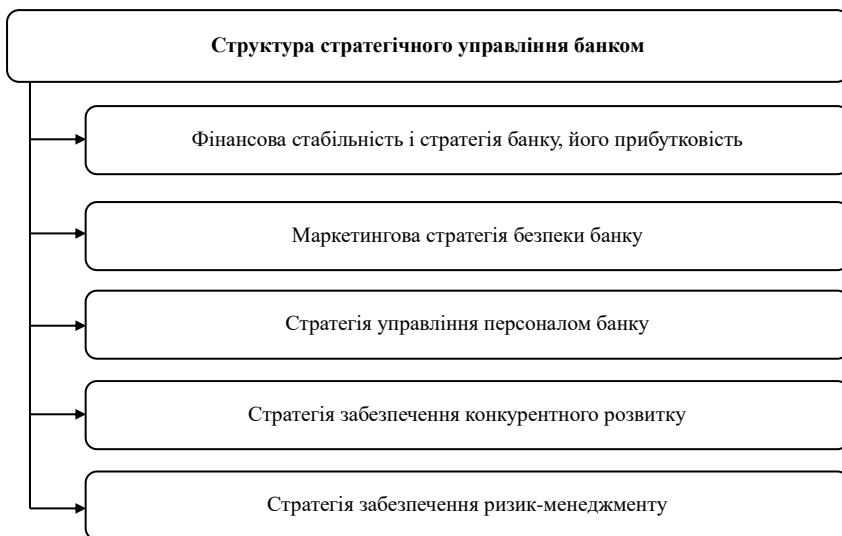

Рис. 12.8. Складові стратегічного менеджменту банку

Рис. 12.9. Структура організаційного менеджменту банку

Менеджмент персоналу – це управління трудовими ресурсами банківської установи на базі кадрового потенціалу та кадрових потреб. Більшість банків орієнтовані на високий рівень професіоналізму кадрового забезпечення, його подальший розвиток та вдосконалення.

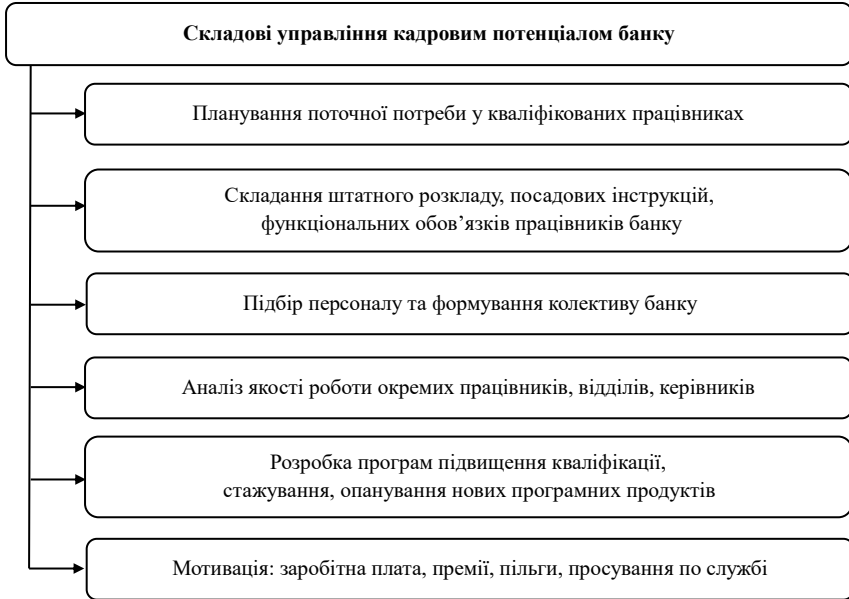

Рис. 12.10. Компоненти кадрового потенціалу банку

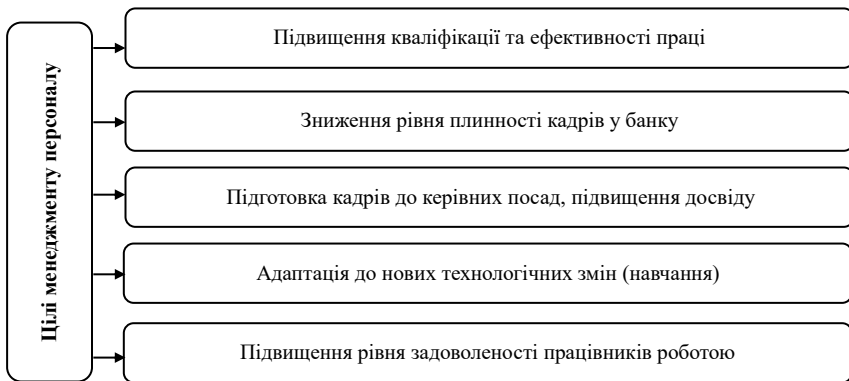

Рис. 12.11. Основні цілі менеджменту персоналу банку

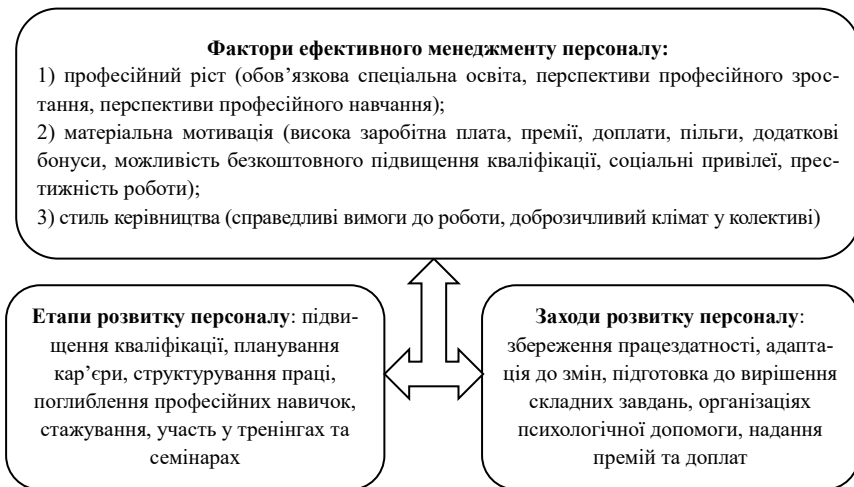

Рис. 12.12. Структура розвитку елементів кадрового менеджменту банку

Важливою складовою розвитку системи банківського менеджменту є забезпечення високого рівня управління ризиками, які впливають на процес розробки, затвердження та реалізації планів управління діяльністю банку. Система безпеки банку повинна включати: економічну безпеку, інформаційну безпеку, безпеку об'єктів банківської власності, безпеку персоналу.

Банківський менеджмент становить собою специфічну складову, оскільки належить до банківських установ, які мають специфічну умови функціонування, є фінансовими суб'єктами у багатьох сферах фінансового ринку. Важливим результатом забезпечення банківського менеджменту вважається досягнення високих результатів – максимізація прибутку у довгостроковому та короткостроковому періодах.

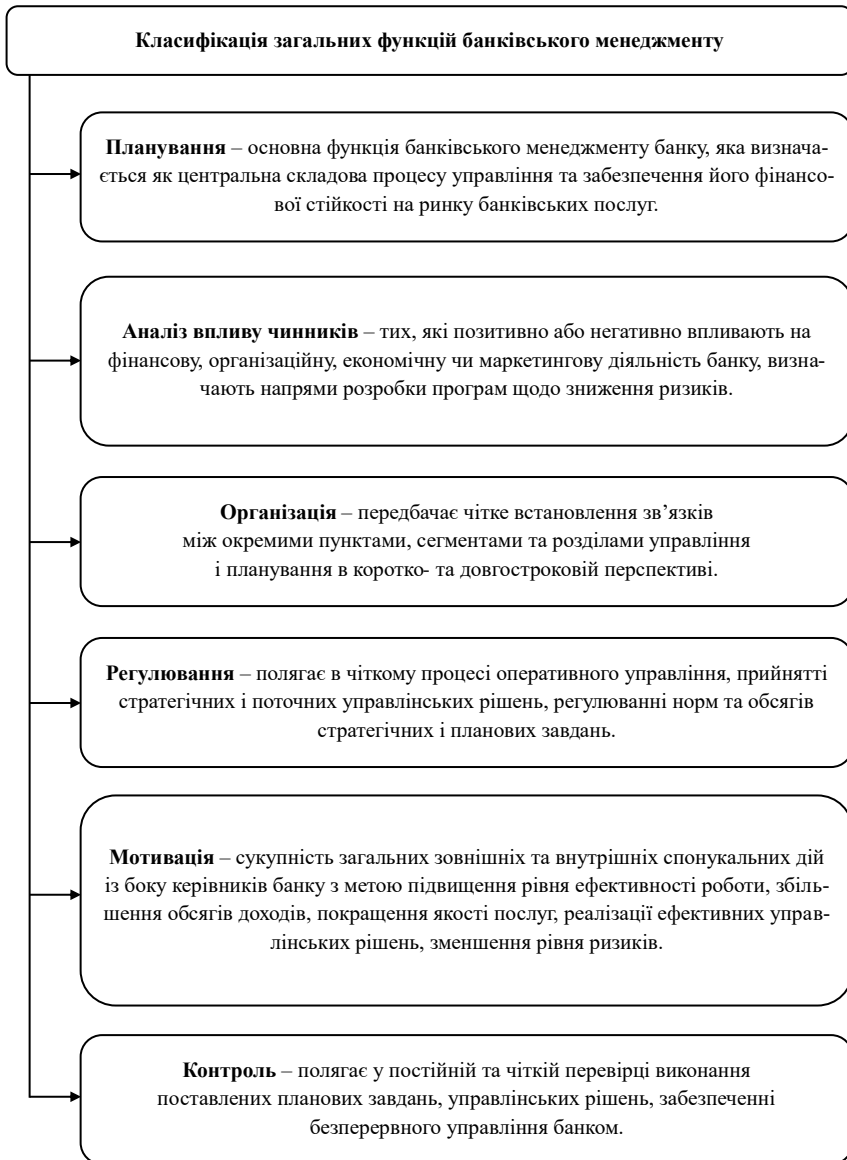

Рис. 12.13. Особливості загальних функцій банківського менеджменту

12.3. Завдання банківського менеджменту

Інструментарій банківського менеджменту включає сукупність різних прийомів, методів, форм та засобів досягнення поставлених цілей для виконання завдань (фінансових, економічних, інвестиційних, соціальних, маркетингових) у довгостроковому та короткостроковому періодах.

До методів управління банківським менеджментом відносять засоби впливу на об'єкти та суб'єкти управління задля досягнення якнайефективніших результатів. Методи управління бувають економічні, адміністративні, соціально-психологічні, правові.

Засобами управління є конкретні інструменти (засоби), які використовуються залежно від специфіки банківської діяльності, від виду послуг і операцій. До основних засобів управління відносять:

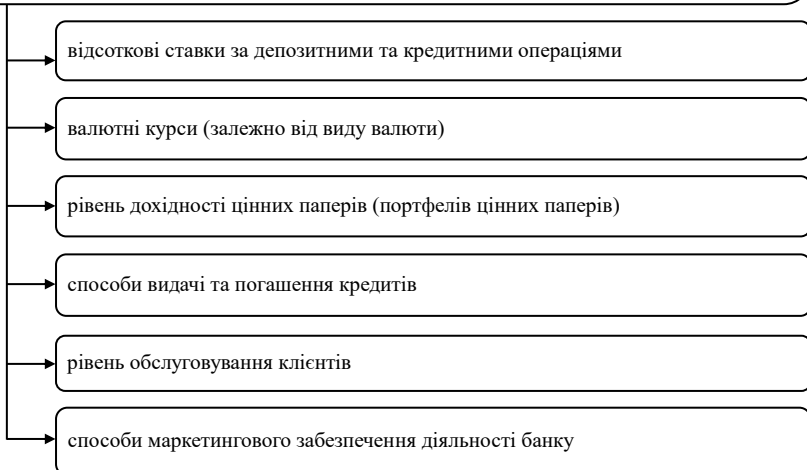

Рис. 12.14. Засоби управління в системі банківського менеджменту

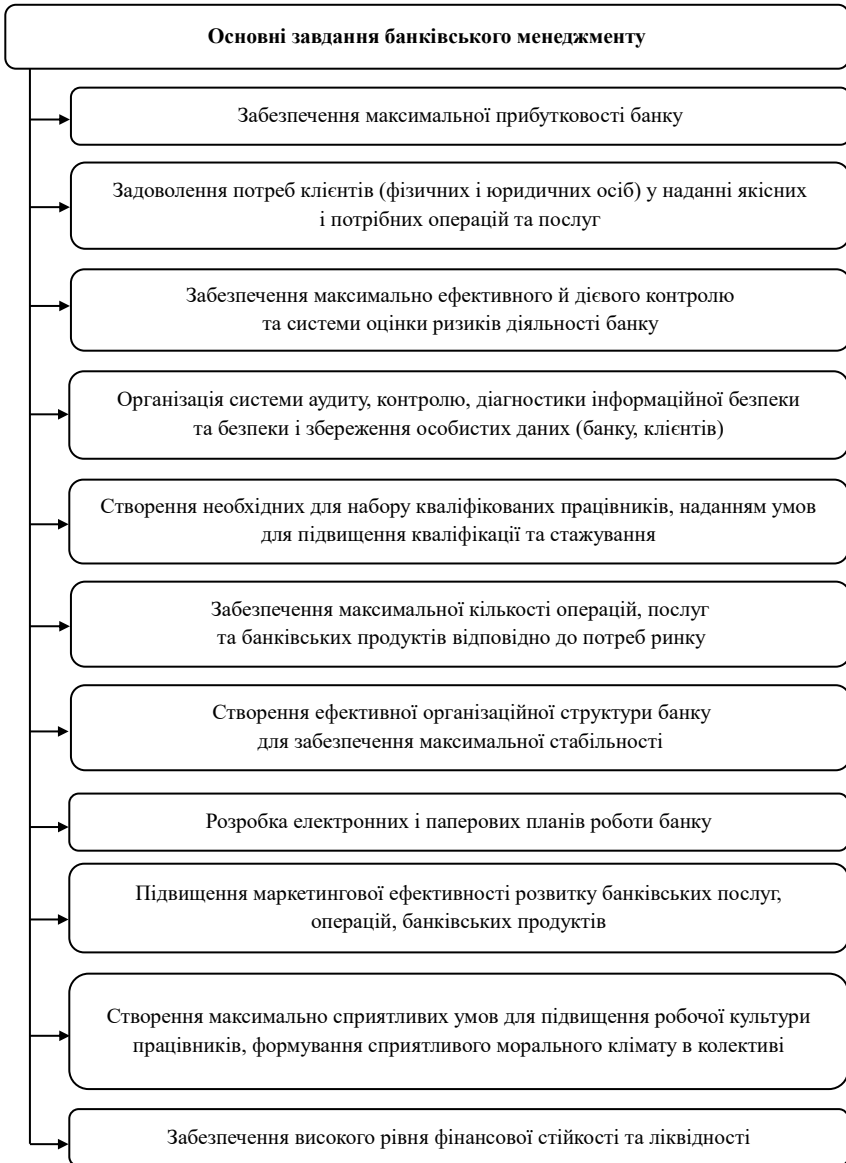

Рис. 12.15. Завдання банківського менеджменту

Ефективна реалізація системи банківського менеджменту неможлива без розробки планування як центральної ланки загального процесу управління банком. **Планування в банку** ґрунтується на розробці короткострокових і довгострокових планів щодо діяльності банку, з огляду на фінансові показники, показники відповідності, встановлені Національним банком України, зовнішні та внутрішні чинники, потреби клієнтів у банківських операціях та послугах тощо.

Банківський менеджмент передбачає й розробку та реалізацію наступних видів планування та управління: поточний план, річний план, план розвитку банку, стратегічний план, план фінансової діяльності банку, план доходів і витрат, бізнес-план, план управління ризиками, план розвитку окремого виду операцій чи послуг банку, оперативний план, план розвитку кадрового потенціалу, план підвищення конкурентоспроможності та інші плани, пов'язані з діяльністю банку.

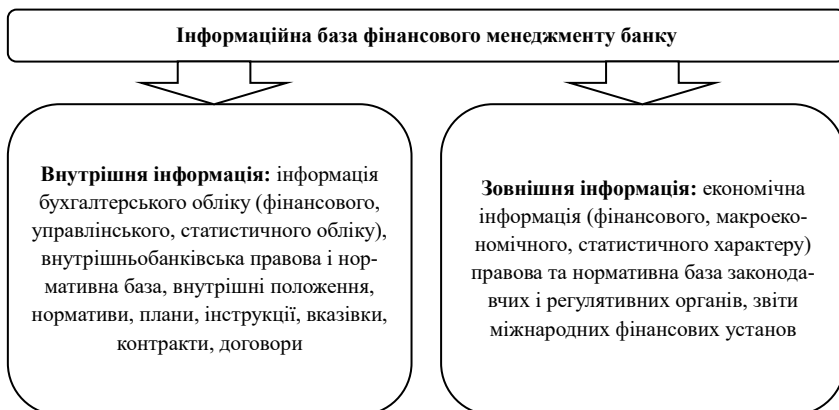

Рис. 12.16. Структура інформації фінансового менеджменту банку

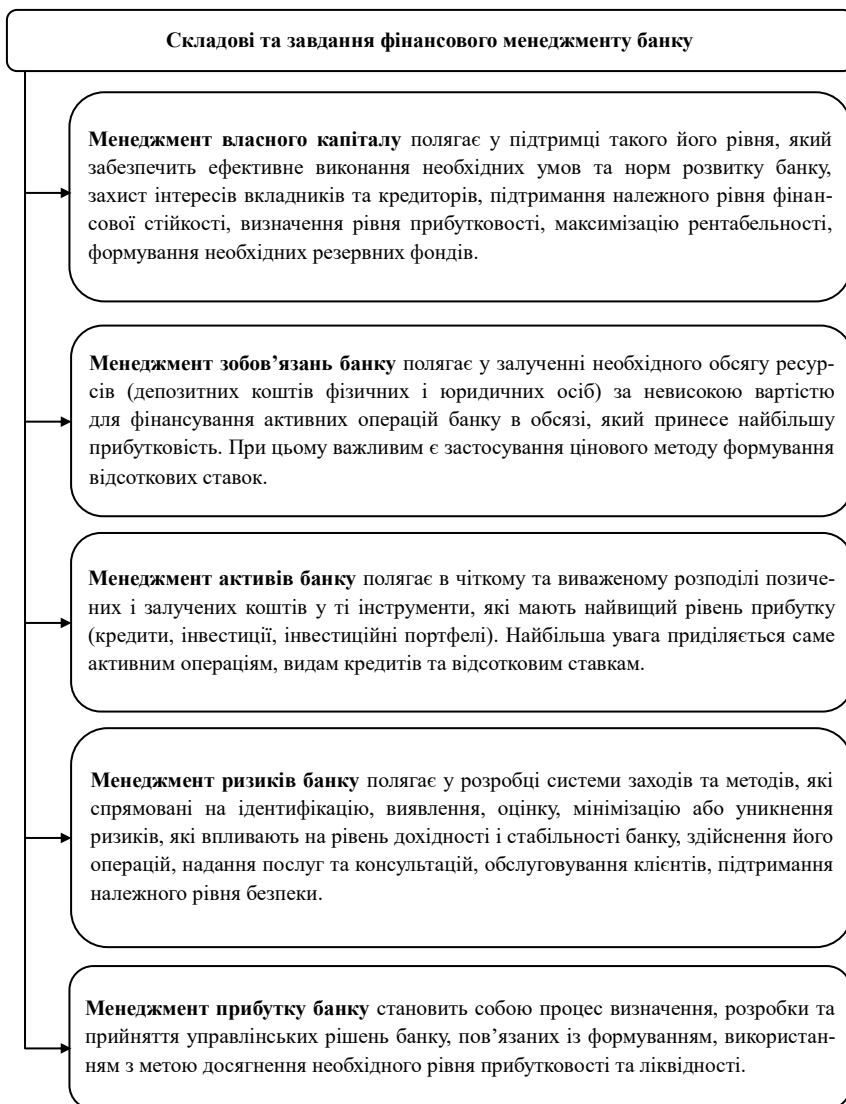

Рис. 12.17. Характеристика завдань фінансового менеджменту банку

Питання для самоперевірки

1. У чому сутність банківського менеджменту?
2. Охарактеризуйте основні елементи банківського менеджменту.
3. Назвіть принципи застосування банківського менеджменту.
4. Що таке фінансовий та організаційний банківський менеджмент?
5. Які види банківського менеджменту існують?
6. Назвіть основні завдання банківського менеджменту.
7. Перелічіть засоби управління в системі банківського менеджменту.
8. Охарактеризуйте функції банківського менеджменту.
9. Назвіть складові завдання управління фінансовим менеджментом банку.
10. Які плани використовуються в банківському менеджменті?

Тестові завдання

1. Банківський менеджмент – це:
 - а) процес управління фінансовою, економічною, соціальною діяльністю банківської установи;
 - б) сукупність планів, прогнозів, статистичних даних щодо діяльності банків;
 - в) види управлінських якостей керівників банківської установи;
 - г) спосіб досягнення максимального рівня доходності, прибутковості, ліквідності та рентабельності банку.
2. До об'єктів банківського менеджменту відносять:
 - а) менеджерів, акціонерів, раду, правління банку;
 - б) звіт про фінансові результати, баланс банку, річний звіт;
 - в) ресурси банку (власні, позичені, залучені), банківські послуги та продукти, маркетинг, персонал банку, фінансову звітність;
 - г) рівень конкурентоспроможності на ринку.
3. До основних видів банківського менеджменту відносять:
 - а) короткостроковий, довгостроковий;
 - б) стратегічний, фінансовий, організаційний, менеджмент персоналу;
 - в) фінансовий, маркетинговий, стратегічний;
 - г) організаційний, фінансовий, бланковий.
4. Сутність фінансового менеджменту банку полягає в:
 - а) управлінні ресурсним потенціалом банку в короткостроковому періоді;
 - б) управлінні фінансовою складовою діяльності банківської установи, з огляду на показники фінансової звітності та фінансові результати за один і більше років;

- в) визначенні системи формування показників оцінки фінансового стану банку протягом звітного періоду;
 - г) правильної відповіді немає.
5. Інформаційна база фінансового менеджменту складається із:
- а) поточних і довгострокових фінансових звітів;
 - б) внутрішньої та зовнішньої інформації;
 - в) фінансових показників, фінансових розрахунків, аудиторських перевірок;
 - г) основної, додаткової та проміжної інформації.
6. До складових фінансового менеджменту банку відносять:
- а) менеджмент: прибутку, ризиків, активів, зобов'язань, власного капіталу;
 - б) всі активні операції банку, які забезпечують прибуток банківської установи у поточному році;
 - в) напрями складання фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів та вимог регулятора;
 - г) активи, зобов'язання, акціонерний капітал, власний капітал банку.
7. До завдань банківського менеджменту відносять:
- а) задоволення потреб клієнтів (фізичних і юридичних осіб) у наданні якісних і потрібних операцій та послуг;
 - б) організацію системи аудиту, контролю, діагностики інформаційної безпеки та безпеки і збереження особистих даних (банку, клієнтів);
 - в) створення ефективної організаційної структури банку для забезпечення максимальної стабільності;
 - г) всі відповіді правильні.
8. Основними функціями банківського менеджменту є:
- а) стимулювання, регулювання, контроль;
 - б) планування, аналіз впливу чинників, організація, регулювання, мотивація, контроль;
 - в) організаційні, контролюючі, регулюючі;
 - г) обліку, моніторингу, планування, координування, контролю.
9. До методів управління банківським менеджментом відносять:
- а) засоби впливу на об'єкти та суб'єкти управління;
 - б) методи, спрямовані на досягнення найбільш ефективних результатів;
 - в) економічні, адміністративні, соціально-психологічні, правові;
 - г) всі відповіді правильні.

10. Менеджмент персоналу включає:

- а) управління трудовими ресурсами банку;
- б) управління складом керівних посад;
- в) управління акціонерами;
- г) управління рівнем фінансового забезпечення працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківський менеджмент : навчальний посібник / В. В. Зянько, Н. О. Коваль, І. Ю. Єпіфанова. 2-ге вид., допов. Вінниця : ВНТУ, 2018. 126 с.
2. Банківська справа : підручник / І. О. Лютий, А. С. Криклій, В. І. Міщенко та ін.; за заг. ред. І. О. Лютого. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2019. 383 с.
3. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А. М. Мороза. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : КНЕУ, 2002. 476 с.
4. Батковський В. А. Рейтингова оцінка діяльності банків. *Фінанси України*. 2004. № 5. С. 145–150.
5. Версаль Н. І. Фінансовий менеджмент у банку : практикум. Київ : ЦП «Компринт», 2015. 144 с.
6. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку : підручник. Тернопіль : Економічна думка, 2017. 512 с.
7. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
8. Єпіфанов А. О., Маслак Н. П., Сало І. В. Операції комерційних банків : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2007. 523 с.
9. Коваленко В., Сергєєва О. Заощадження населення у забезпеченні фінансових ресурсів банків. *Фінанси, гроші та кредит*. 2019. С. 275–283.
10. Конспект лекцій з дисципліни «Банківський менеджмент» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування» / уклад. С. М. Ганзюк. Кам'янське : ДДТУ, 2022. 120 с.
11. Кузнецова С. А., Болгар Т. М., Пестовська З. С. Банківська система : навчальний посібник / за ред. С. А. Кузнецової. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 400 с.
12. Лютий І. О., Солодка О. О. Банківський маркетинг : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 776 с.

13. Національний банк України. *Офіційний сайт*. URL: <https://bank.gov.ua/>

14. Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS від 08.05.2002 р. № 171. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02#Text> (дата звернення 22.07.2023)

15. Положення про ліцензування банків : Постанова Національного банку України від 22.12.2018 р. № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text>

16. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XVI (станом на 02.07.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення 11.07.2023)

17. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (станом на 29.07.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 07.08.2023)

18. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-VI (станом на 29.07.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення 01.08.2023)

19. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX (станом на 01.01.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення 22.07.2023)

20. Про розподіл банків на групи : Рішення Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем НБУ від 05.02.2021 р. № 40. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_05022021_40_CCRB_PS

21. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій та операцій з ощадними сертифікатами банку : Постанова Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03#Text>

22. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Правління Національного банку України від 24.10.2011 р. № z1288-11 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text> (дата звернення 07.08.2023)

23. Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 04.07.2018 р. № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text> (дата звернення 07.08.2023)

24. Пушак Я. Я., Шевченко Н. В. Особливості формування та управління ресурсами банків в сучасних умовах. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. Вип. 3 (69). С. 36–41.

25. Сидоренко О. М., Савченко Г. О., Кібік Н. С. Прибуток банку та фактори його формування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 9. С. 218–222.

БАЛАНС БАНКУ

№ з/п	Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
1	АКТИВИ			
2	Грошові кошти та їх еквіваленти			
3	Кошти обов'язкових резервів банку в Національному банку України			
4	Кредити та заборгованість банків			
5	Кредити та заборгованість клієнтів			
6	Інвестиції в цінні папери			
7	Похідні фінансові активи			
8	Інвестиції в асоційовані/асоційовані та дочірні компанії			
9	Інвестиційна нерухомість			
10	Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток			
11	Відстрочений податковий актив			
12	Гудвіл			
13	Основні засоби та нематеріальні активи			
14	Інші активи			
15	Грошові			
16	Усього активів			

17	ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
18	Кошти банків			
19	Кошти клієнтів			
20	Похідні фінансові зобов'язання			
21	Боргові цінні папери, емітовані банком			
22	Інші залучені кошти			
23	Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток			
24	Відстрочені податкові зобов'язання			
25	Резерви за зобов'язаннями			
26	Інші зобов'язання			
27	Субординований борг			
28	Зобов'язання групи вибуття			
29	Усього зобов'язань			
30	ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
31	Статутний капітал			
32	Емісійні різниці			
33	Незаресстрований статутний капітал			
34	Інший додатковий капітал			
35	Резервні та інші фонди банку			
36	Резерви переоцінки			
37	Нерозподілений прибуток/непокритий збиток			
38	Неконтрольована частка			
39	Усього власного капіталу			
40	Усього зобов'язань та власного капіталу			

Автори

Висоцька Інна Борисівна,

кандидат економічних наук, доцент –
теми 1, 2, 3, 4

Мельник Степан Іванович,

доктор економічних наук, професор –
теми 5, 6, 7, 8

Шевченко Наталія Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент –
передмова, теми 9, 10, 11, 12

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА:
навчальний посібник
у схемах і таблицях

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Надія Лесь*

Друк *Андрій Радченко*

Підписано до друку 11.12.2023.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 10,69.
Тираж 60 прим. Зам. № 68-23.

Львівський державний університет внутрішніх справ
вул. Городоцька, 26, Львів, 79007, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

Підготовлено відповідно до навчальної програми з обов'язкової дисципліни «Банківська система». Вміщено теми лекційних занять, питання для самоперевірки, тестові та практичні завдання. За допомогою схем і таблиць репрезентовано банківську систему України, висвітлено особливості банківського менеджменту і маркетингу, зокрема у сфері управління активними і пасивними операціями банків, надання кредитних, інвестиційних та посередницьких послуг.

Для здобувачів освіти економічних спеціальностей, викладачів, практичних працівників у різних галузях фінансів, співробітників банківських установ.

Prepared in accordance with the curriculum for the compulsory discipline «Banking System». It contains topics for lectures, questions for self-examination, tests and practical tasks. Diagrams and tables present the banking system of Ukraine, highlighting the features of banking management and marketing, in particular in the management of active and passive operations of banks, the provision of credit, investment and intermediary services.

For students of economic specialties, teachers, practitioners in various fields of finance, employees of banking institutions.

ISBN 978-617-511-389-9

© Мельник С. І., Шевченко Н. В.,
Висоцька І. Б., 2023
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2023